

SARI NA TINAVETE TADINA APOSITOLO Sa Vinabakala

Sa buka hie si na hodana mo sa Qosipeli sapu kuberia e Luke. Sa natina sa buka hie si pude vivinei nia sa tinavete tadi na tie te Zisu, sapu ta turana koa sa Maqomaqo Hope, meke tarae nia rini sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu Karisito, podalae pa Zerusalem, meke hola la pa doduruna Ziudia, Sameria, meke pa doduru kasia popoa. (1:8)

Sa buka hie si na vivineina sa vina hinokarana e Karisito sapu podalae koari na tie Ziu, meke ta urahae la pa doduruna kasia popoa. Sa tie pu kuberena sa buka hie, se Luke, si hiva nia tugo sa pude va gilana pule nia koari na tie sapu lopu na hiniva tadi na tie te Karisito si pude novalia sa binañara Roma. Meke hiva vata gilana nia tugo sa koari na tie sapu sa vina hinokarana e Karisito si na vina gorevurana sa linotu tadi na tie Ziu.

Sa buka Tinavete Tadi na Apositolo hie si boka ta paqaha neta si asa: (1) podalae pa Zerusalem sa linotu vina hinokarana e Zisu Karisito, pa mudina sa sinage pule te Zisu pa Mañauru; (2) ta urahae la si asa koari kaiqa kukuruna sa popoa Palesitaeni; (3) meke ta paleke hola la si asa koari na popoa pa kolo Meditareniani meke kamo la pa vasileana nomana pozana Roma.

Keke kali inarilaena sa buka hie, si sa vivineina sa tinavete tanisa Maqomaqo Hope sapu gore

koari na tie te Zisu pa rane Pen'tikosi^d pa Zerusalemā, meke hola la pa tinuraṅana na vina ṅinirana sa ekelesia, meke sari na koimata pa korapadi rina dia tinavetavete gua saripu ta tozi koasa buka hie. Sa Inavoso Leana pa podalaena sa ekelesia si ta tozi va papaka koari soku tinarae tadi na Apositolo. Meke sari na tinitona pu ta evaṅa gua saripu ta kubere pa buka hie, si va vura ia sa ṅiniraṅira tanisa Inavoso Leana pa tinoa tadi na tie te Karisito, pa korapana sa dia binaere koasa ekelesia.

Sari na Nati Pinaḡapaḡahana sa Buka Hie

1. Vina namanamana sa vina sosodena e Karisito. Hinia 1:1-26
  - a. Ginarunu vina betobeto, meke sa vina tatara te Zisu. Hinia 1:1-14
  - b. Sa tie sapu hobena e Ziudasi Isikarioti. Hinia 1:15-26
2. Sa tinozina e Zisu Karisito pa popoa Zerusalemā. Hinia 2:1 kamo hinia 8:3
3. Sa tinozina e Zisu Karisito pa Ziudia meke Sameria. Hinia 8:4 kamo hinia 12:25
4. Sa ninabulu te Paula. Hinia 13:1 kamo hinia 28:31
  - a. Inene misinare kekenu. Hinia 13:1 kamo hinia 14:28
  - b. Vivinei nomana pa Zerusalemā. Hinia 15:1-35
  - c. Inene misinare vina rua. Hinia 15:36 kamo hinia 18:22
  - d. Inene misinare vina ṅeta. Hinia 18:23 kamo hinia 21:16
  - e. Ta pusi se Paula pa Zerusalemā, Sizaria, meke pa Roma. Hinia 21:17 kamo hinia 28:31

Zinama Tuketukele

¹ Koasa qua buka kekenu sapu kubere atu nia rau koa goi Tiopilasi, si vivinei ni rau sari doduru pu podalae taveti na va tumatumae ni e Zisu, ² osolae kamoā sa rane sapu ta hena sage pa Mañauru si Asa. Totoso lopu ele ta hena sage Sa, si tozi ni Sa pa korapa niniranira tanisa Maqomaqo Hope sari kasa Nana apositolo^d pu ele vizati Sa, gua sapu kote tavetia rini. ³ Pa korapadi ri ka made navulu puta rane, pa mudina sa Nana tinuru pule pa minate, si vuravura vata dogoro pule nia koa rini si Asa soku totoso. Vasina si tava sosode valeana sapu hinokara toana si Asa, meke vivinei nia Sa koa rini sa gugua sa Binañara te Tamasa. ⁴ Pa keke totoso sipu korapa henahena turañi Sa si tozi ni Sa si arini, “Mi lopu ta luarae pa Zerusalemā, ba mi aqa nia sa niniranira sapu ele va tatara veko nia sa Tamaqu, gua sapu ele tozini gamu Rau.* ⁵ E Zone Papitaiso si variva papitaiso nia sa kolo. Ba hola kaiqa rane, si kote ta papitaiso nia gamu sa Maqomaqo Hope^d,” gua se Zisu.*

Sage Pule se Zisu pa Mañauru

⁶ Meke sipu koa varigara sari doduru apositolo, si nanasia rini se Zisu, “Bañara, vegua, kamahire kote va turu eke pule ia Goi sa butubutu bañara te Izireli?” gua si arini.

⁷ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Sari na rane, na totoso, si lopu tava malumu ni gamu pude gilani, ba sa Tamaqu mo telena si vizatia sa

---

* **1:4** Lk 24:29   * **1:5** Mt 3:11; Mk 1:8; Lk 3:16; Zn 1:33

totoso pu kaqu ta evaṅa sarini. ⁸ Ba pana kamo koa gamu sa Maqomaqo Hope, si kote ta siṅie nia gamu sa niniraṅira te Tamasa, meke kaqu tozi helahelae Nau gamu si Arau pa Zerusalema, pa doduruna sa popoa Ziudia, pa Sameria, meke kamo la pa ninae vasina pa kasia popoa,” gua si Asa.* ⁹ Sipu beto zama nia Sa sapu gua asa, si dogoria rini ta hena sage la pa Maṅauru si Asa. Meke va paeria keke lei si Asa, ke lopu dogoro pulea rini.*

¹⁰ Meke sipu korapa eṅa toto sage lulia rini pa Maṅauru si Asa, si vura va hodaka meke turu pa kalidia si karua tie pokopoko keoro. ¹¹ Meke zama sari kara, “Gamu kasa pa Qaleli! Na vegua ke turu eṅa eko la mo pa Maṅauru si gamu? Ura se Zisu hie sapu ta hena sage pa Maṅauru, si kote pule mae gua tugo sapu dogoria gamu sarena la pa Maṅauru,” gua si arini.

Sa Hinobena e Ziudasi Isikarioti

¹² Beto asa, si taluarae pa togere Olive, meke kekere pule la pa Zerusalema sari kasa apositolo, sa inene asa si padana keke kilomita seu gua pa Zerusalema. ¹³ Sipu kamo rini pa Zerusalema, si nuquru la si arini koasa lose panaulu pa vetu vasina koa rini. Sarini hire si ari Pita, Zone, Zemisi, Aduru, Pilipi, Tomasi, Batolomiu, Matiu, meke e Zemisi sapu sa tuna e Alepiasi, Saimone sa Tie Zeloti*, meke e Ziudasi sapu sa tuna e

* **1:8** Mt 28:19; Mk 16:15; Lk 24:47-48   * **1:9** Mk 16:19; Lk

24:50-51   * **1:13** Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera la koasa qavuna pa Roma.

Zemisi.* ¹⁴ Hoke varigara si arini meke koa keke pa vinaravara, meke somana tugo sari na barikaleqe, meke e Mere sa tinana e Zisu, meke sari kasa tasina koreo e Zisu.

¹⁵ Meke keke rane totošo koa varigara padana keke gogoto hiokona tie te Karisito, si turu se Pita meke zama, ¹⁶ “Kasa tasiq, padana tugo pude tava gorevura, gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope pa Kinubekubere Hope koe Devita, koasa gugwana e Ziudasi, sapu turanadi sarini pu la tuqe vagina se Zisu. ¹⁷ Se Ziudasi hie si keke tie tugo koa gita meke somanana koasa tinavete hie,” gua si asa.

¹⁸ Koasa poata pu vagia sa koasa nana tinavete kaleana, si holu nia sa si keke vasi pepeso, meke vasina tugo si hoqa sovitili gore nia meke puzaka sa tiana, meke vura beto laguna.* ¹⁹ Doduru tie pa Zerusalemā si avoso nia si hie ke poza nia pa dia zinama, “Akeledama” rini sa vasi pepeso asa. Sa ginuana si na pepeso tana ehara.

²⁰ Meke zama pule se Pita, “Ura guahe si ta kubere pa buka Sam:

‘Mani tava ivulu sa nana vetu;

mani loke tie koa ia si asa!’ gua. Meke pa keke Sam pule si zama guahe:

‘Mani vagi hobea keke votiki tie sa nana tinavete,’ gua.*

²¹⁻²² Gua ke garo pude vizatia gita si keke tie pude somana va sosodea koari na tie sa tinuru pule te Zisu. Kaqu keke tie pu ele somana lululi

---

* **1:13** Mt 10:2-4; Mk 3:16-19; Lk 6:14-16   * **1:18** Mt 27:3-8

* **1:20** Sam 69:25; Sam 109:8

koa gita si asa, pa doduruna sa totošo sapu koa somana koa gita se Zisu, sa Baṅara. Podalae pa totošo pu variva papitaiso se Zone, meke kamo pa totošo sapu taluarae koa gita, meke ta hena sage pa Maṅauru si Asa,” gua si asa.*

²³ Ke poza vagi rini si karua tie: ari Zosepa meke Mateasi. (Zosepa si hoke poza nia Basabasi meke e Zasitasi tugo rini.) ²⁴ Beto asa, si varavara guahe sarini: “Baṅara, Agoi gilani sari na bulodi ri doduru tie. Ke, mu va dogoroni gami, sapu esei ari karua hire si vizatia Goi, ²⁵ pude tuḡe hobeā sa tinavete tana apositolo sapu luara veko pania Ziudasi, meke la nana koasa vasina vina kilasa koa hola pu ta hia nia sa,” gua si arini. ²⁶ Beto asa, si mudumudukeda si arini, meke ta vizata se Mateasi, ke tava somana la si asa koari ka manege eke apositolo.

2

Sa Minae Tanisa Maqomaqo Hope

¹ Totoso kamo sa rane Pen'tikosi^d, si koa varigara dia pa keke vasina sari doduru tie ranerane hire.* ² Meke kamo va hodaka mae gua pa galegalearane si keke ovaṅa lavata, sapu gua tugo na givusu hiru, meke la siṅia sa sa korapa vetu, vasina pu korapa habotu rini. ³ Meke dogoria rini si keketona guana hurunu nika sapu varipaḡaha la, meke hake koa ri hopeke tie pu koa vasina. ⁴ Doduru arini si ta siṅie nia rini sa Maqomaqo Hope, meke hopeke zama si arini

---

* **1:21-22** Mt 3:16; Mk 1:9, 16:19; Lk 3:21, 24:51   * **2:1** Liv 23:15-21; Diut 16:9-11

koari hopeke vinekala koasa binokaboka, gua sapu poni ni sa Maqomaqo Hope.

⁵ Meke koa dia pa Zerusalem sari na tie Ziu saripu vahesi zonazona ia sa Tamasa, saripu mae guadi koari soku popoa nomadi pa kasia popoa. ⁶ Totoso avosia rini sa vevehe si varigara va soku la si arini. Nunala dia si arini, sina hopeke la avosi rini sari na dia vinekala soti pu zama ni ri na apositolo. ⁷ Magasa sisigiti si arini meke zama, “Sari kasa tie pu korapa zamazama sara, si na tie Qaleli beto sarini. ⁸ Ba vegua meke boka zama ni tu rini sari hopeke nada vinekala, meke boka avosi tu gita? ⁹ Ura gita si hopeke mae guada tu pa Patia, Media, Elami, Mesopotemia, Ziudia, meke pa Kapadosia, Ponitasi, meke pa Esia. ¹⁰ Kaiqa pule si mae gua pa Pamipilia, Pirizia, Izipi, meke koari na pinaqaha popoa pa Libia, sapu tata pa Saerini. Kaiqa gita si mae guada tu pa Roma. ¹¹ Na tie Ziu si gita, meke na Zenitailo^d tugo pu kekeredi la pa linotu Ziu. Kaiqa gita si mae guada tu pa Kiriti, meke pa Arebia^d, ba avoso betoi tu gita doduru sari na tinitoṅa arilaedi pu evaṅi sa Tamasa, gua saripu korapa zama ni rini sara!” gua si arini. ¹² Meke pa dia minagasa, na ninunala, si lopu boka beto vari nanasi sarini, “Na sa si korapa ta evaṅa hie?” gua si arini.

¹³ Ba kaiqa arini si va sisire, meke zama, “Ai, na naponapo ba sara!” gua.

Sa Tinarae te Pita

¹⁴ Meke gasa turu se Pita somanae koa ri ka manege eke apositolo, meke zama va ululae

guaehe si asa koari na kobi tinoni, “Gamu kasa na tie Ziu turaṅaṅu, meke gamu doduru pa Zerusalemā, mi avoso mae; hiva tozi va bakalani gamu rau sapu gua ta evaṅa hie! ¹⁵ Sari tie hire si lopu naponapo, sapu gua balabala ia gamu. Na tiḡe sia koloko munumunu mo sa totošo hie. ¹⁶ Lokari, ura hie si zama nia sa poropita Zoili sapu guaehe:

¹⁷ ‘Zama sa Tamasa: Gua hie si kaqu tavetia Rau koari na rane mumudi:
 Kaqu zoropo gore la nia Rau koari doduru tie sa Maqomaqoqu.
 Meke sari na tumia koreo na vineki vaqura si kaqu korokorotae,
 meke sari na tie vaqura si kaqu dogori sari na dinogodogorae variva magasadi,
 meke sari na barogoso si kaqu puta-putagita.*

¹⁸ Koari na rane sara, si kaqu zoropo gore la nia tugo Rau sa Maqomaqoqu,
 kamo la gua tu koari na nabulu, sari palabatu na barikaleḡe,
 meke kaqu korokorotae si arini.

¹⁹⁻²⁰ Kaqu evaṅi Rau sari na vina gilagila variva magasadi pa maṅauru panaulu meke pa pepeso panapeka;
 kaqu ta evaṅa sa minate, meke sa nika meke tunaha nika moatana.
 Pa maṅauru si kaqu tava huporo sa rimata,
 meke kaqu ziṅara guana ehara sa sidara,
 sipu lopu ele kamo sa rane arilaena meke variva holoqoruna tanisa Baṅara.

---

* **2:17** Zol 2:28-32

21 Ba sari doduru pu tepa la koasa pozana sa Baṅara, si kaqu ta harupu!’ gua.

22 Gamu kasa na tie Izireli, mi avoso mae i sari na qua zinama: Va sosodea Tamasa sapu garunu mae nia Sa se Zisu, koari na tinavete variva magasa meke na vina gilagila pu taveti Tamasa koa Sa pa vari korapa mia. Gamu ba tumae nia telemia si hie. 23 Ura ele vizatia Tamasa pa Nana hiniva soti si pude kaqu ta luara vatu koa gamu se Zisu, meke pa tinokae tadi tie kaleadi si va matea gamu si Asa pa korosi.* 24 Ba ele va toa pulea Tamasa si Asa, meke vata rupahia Sa koasa tinasigitina sa minate, sina lopu boka sa niniraṅira tanisa minate pude pusi hola ia si Asa.* 25 Ura guahe si zama nia e Devita koasa gugwana Sa:

‘Dogoria rau sapu koa pa kenuqu rau doduru rane sa Baṅara.

Koa tata koā rau si Asa, ke lopu kaqu matagutu si rau.*

26 Gua asa ke qetuqetu hola sa buloqu, meke sari na qua zinama si ta siṅie qinetuqetu,

meke be mate si rau,

ba rane valeanigo rau si Goi,

27 sina lopu kaqu veko hola au Goi si rau pa lovu, meke lopu kaqu va malumia Goi sa mua nabulu Hopena pude muzi tinina.

28 Ele va dogoro nau Goi sa siranana sa tinoa, meke va siṅi nau Goi sa qinetuqetu pa kenumu,’ gua.

---

* 2:23 Mt 27:35; Mk 15:24; Lk 23:33; Zn 19:18 * 2:24 Mt 28:5-6;

Mk 16:6; Lk 24:5 * 2:25 Sam 16:8-11

²⁹ Ke, kasa tasiq̄u, maq̄u tozi va bakalani gamu rau sapu se Devita sa tamada si mate meke ta pomunae si asa, meke sa lovuna sa si korapa koa nana mo koa gita tani pa rane ɲinoroi. ³⁰ Ba na poropita tugo se Devita, meke ele gilania nana sa sapu ele tokoro vekoa Tamasa sa vina tatara, sapu keke koari na tutina e Devita si kote baɲara hobena.* ³¹ Na dogoro va kenue ia e Devita gua sapu kote evaɲia sa Tamasa, ke zama nia sa sa tinuru pule pa minate tanisa Karisito^d, sipu zama si asa, ‘Lopu ta veko hola pa lovu babe muzi sa tinina,’ gua. ³² Meke se Zisu hie si ele va turu pulea Tamasa, meke gami doduru hire si dogoro soti matamami! ³³ Ta ovulu sage la pa kali mataona sa Tamasa sa Tamana si Asa, meke vagia Sa koa sa Tamasa sa Maqomaqo Hope gua sapu ele va tatara nia Sa. Ke zoropo vura mae nia Sa gua sapu dogoria na avosia gamu kamahire. ³⁴ Ura se Devita si lopu sage la pa Maɲauru ba zama nia sa sapu guahe:

‘Zama sa Tamasa koasa qua Baɲara:

Mu habotu pa kali mataoqu,*

³⁵ osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu!’ gua.

³⁶ Gua ke mi tumae nia gamu doduru tie Izireli si hie: Se Zisu hie sapu va matea gamu pa korosi, si ele va evaɲae nia Baɲara, meke sa Karisito^d sa Tamasa!” gua se Pita.

³⁷ Sipu avosia ri na kobi tinoni sapu gua asa, si ta duaɲa hola sari bulodia. Ke nanasia rini

---

* **2:30** Sam 132:11; 2 Samuela 7:12-13   * **2:34** Sam 110:1

se Pita, meke sari kaiqa apositolo, “Kasa turana mami, na sa si kote tavetia gami?” gua si arini.

³⁸ Meke olaña la koa rini se Pita, “Hopehopeke gamu doduru si mani kekere, mani ta papitaiso pa korapa pozana e Zisu Karisito, pude kaqu taleosae sari mia sinea, meke kaqu vagia gamu sa vinariponi sapu sa Maqomaqo Hope. ³⁹ Ura sa vina tatara te Tamasa si tamugamu, meke tadi na tumia, meke tadi doduru pu koa pa seu, sari doduru pu kote tioko vagi sa Tamasa,” gua se Pita.

⁴⁰ Soku ginugua pule si zama ni Pita koa rini. Meke va balau i na sovuti sa si arini, meke zama, “Mi harupu puleni gamu, pude mi lopu kaqu tava kilasa turanae koari kasa tie pa sinage kaleana hie,” gua si asa. ⁴¹ Arini pu va hinokaria sa tinarae te Pita si ta papitaiso. Padana neta tina tie si somana la koa ri kasa tie te Zisu pa rane asa. ⁴² Soto va nabu si arini koari na vina tumatumae tadi na apositolo, pa kinoa binaere koari na tie pu va hinokara koe Zisu, pa hinenahena varigara, meke pa vinaravara.

Sa Tinoa Varigara Tadi na Tie Kekenu pu Vahinokara Koe Zisu

⁴³ Soku sari tinavete variva magasadi si evani Tamasa koari na apositolo, ke magasa hola sari doduru tie. ⁴⁴ Lopu makudo varigara pa binaere sari doduru tie pu va hinokara, meke varitago ni rini sari doduru likakalae pu tagoi rini.* ⁴⁵ Holuholu ni rini sari hopeke dia tinago, meke variva hihia ni rini sari na poatadi, koa gua mo

---

* **2:44** TTA 4:32-35

koasa padana gua sapu ta hivae koari hopeke tie pu malaña. ⁴⁶ Hopeke rane si hoke la varigara sari doduru koasa varivarigarana lavata pa Zelepade. Hoke varigara tugo si arini koari hopeke dia vetuvetu, meke henahena varigara na qetuqetu si arini pa bulodi pa vina pepekae. ⁴⁷ Vahesia rini sa Tamasa, meke ta qetuqetue si arini koari doduru tie. Meke hopeke rane si va somani sa Bañara koa rini saripu va hinokara meke ta harupudi.

3

Salañia ri Pita e Zone sa Tie Ikena

¹ Keke rane sipu kamo sa totošo varavara pa neta koloko veluvelu, si sage la pa Zelepade pa Zerusalemā sari Pita e Zone. ² Meke paleke la nia rini si keke tie sapu podo mate karua nenena. Hopeke rane si hoke paleke la va habotia rini si asa pa sasadana sa Zelepade sapu ta pozae “Sasada Tolavaena”, pude mani tepatepa poata koari pu ene nuquru la koasa Zelepade, gua. ³ Meke sipu dogori sa sari Pita e Zone pu korapa ene nuquru, si tepa poata si asa koari kara. ⁴ Ba doño toto la ia ri Pita e Zone si asa, meke zama la koa sa se Pita, “Doño mae koa gami kara!” gua si asa. ⁵ Ke doño la koari kara sa tie, hokara kote ponia ri kara keketona, gua. ⁶ Ba zama la ia Pita si asa, “Loke qua poata siliva, na qolo si rau pude ponigo, ba gua sapu tagoa rau si maqu poni nigo. Pa korapa pozana e Zisu Karisito pa Nazareti, si mu turu, mamu ene!” gua si asa. ⁷ Meke tañinia Pita kali lima mataona sa tie, meke toka nia sa pude turu, meke hinoqa ñinira sari na nenena

na kikikorerekena sa tie. ⁸ Meke gasa turu si asa, meke podalae ene mo. Luli i Sa sari Pita e Zone, meke nuquru la pa Zelepade. Ene, na horuhoru si asa, meke vahesia sa sa Tamasa. ⁹ Totoso dogoria ri doduru tie pa Zelepade enenena sa tie mate nenena, meke vahesihesia sa sa Tamasa, ¹⁰ si dono gilania rini sapu asa mo sa tie sapu habotu tepatepa pa Sasada Tolavaena, ke magasa hola nia rini sapu gua ta evaṇa koa sa.

Sa Tinarae te Pita pa Zelepade

¹¹ Meke sipu korapa tuqe koa ri Pita e Zone sa tie pu ta salana, si magasa hola sari na tie, meke varigara la i rini sari ka neta koasa vasina pa Zelepade sapu ta pozae na Zokozokoroana^d te Solomone. ¹² Totoso dogori Pita sari kobi tinoni pu varigara la, si zama la koa rini si asa, “Gamu kasa na tie Izireli, na vegua ke magasa nia tu gamu sa ginugua hie, meke dono toto gami tu, guana sapu pa mami niniraṇira na tinonoto tu telemami si salania gami kara sa tie hie! ¹³ Sa Tamasa tadi Ebarahami, e Aisake, meke e Zekopi, sapu sa Tamasa tadi na tiatamada pukerane, Asa tu si va lavatia se Zisu sa Nana nabulu, ba gamu si turana vala nia si Asa koasa Qavuna pude tava mate. Kilu ia gamu si Asa pa kenuna e Paelati, totoso hiva vata rupahia sa si Asa.* ¹⁴ Etulia gamu se Zisu sa Tie^d Hopena meke Tonotona, ba tepa ia gamu, sa tie variva mate pude vata rupaha poni gamu.* ¹⁵ Va matea gamu sa natina sa tinoa, ba va toa pulea Tamasa pa minate si

---

* **3:13** Ekd 3:15   * **3:14** Mt 27:15-23; Mk 15:6-14; Lk 23:13-23; Zn 19:12-15

Asa, meke sipu ele toa pule Sa si dogoro sotia gami si Asa. ¹⁶ Pa ninirañira koasa pozana Zisu, meke sa rinañerane koa Sa, si ta salaña sa tie hie. Dogoria gamu, meke ele gilania gamu sa tie hie. Sa rinañerane koasa pozana Zisu si salaña sa tie hie.

¹⁷ Ego, kasa tasiq̄u, gilana valeania rau sapu pa pinupuhu, si taveti gamu, meke rina mia koimata, sapu gua tavete la nia gamu koe Zisu. ¹⁸ Ba gua asa si va gorevura nia Tamasa sapu tozi vata kenuē i Sa koari na poropita, sapu na tina sigiti si kote kamoā sa Karisito. ¹⁹ Ke mi veko pani sari na mia sineā, mamu kekere pule la koe Tamasa, meke kaqu taleosoni gamu Sa, ²⁰ pude kaqu va mae i Tamasa koa gamu sari na toso pu kaqu va ninirai Sa sari na bulomia, meke kaqu garunu atu nia Sa se Zisu, sa Karisito^d sapu ele vizata vekoa Sa pude tamugamu. ²¹ Ba kaqu koa paki pa Mañauru si Asa, osolae kamo sa toso te Tamasa pude va vaqura pule betoi sari doduru likakalae, gua sapu va tatara veko nia Sa koari na poropita madidi pukerane. ²² Ura ele zama nia e Mosese, 'Kaqu garunu atu nia sa Bañara sa mia Tamasa, si keke poropita gugua arau, sapu keke mo koari kasa na turañamia soti. Kaqu va avosia gamu si Asa koa ri Nana zinama koa gamu.* ²³ Asa sapu lopu va avosia sapu gua tozia sa poropita Asa, si kaqu tava mate palae koari na tie te Tamasa,' gua.* ²⁴ Sari doduru poropita podalae koe Samuela meke hola mae, si ele korotae beto ni sari na toso

---

* 3:22 Diut 18:15,18   * 3:23 Diut 18:19

hire. ²⁵ Gamu si na tudia ri na poropita, meke tamugamu tugo sa vinariva egoi sapu tavetia Tamasa koari na tamamia pukerane. Zama sa Tamasa koe Ebarahami, 'Koasa tutimu goi si kote tamanae sari doduru tinoni pa kasia popoa,' gua.* ²⁶ Gua ke totošo garunu mae nia Tamasa sa Nana nabulu se Zisu Karisito, si garunu kekenu atu nia Sa si Asa koa gamu, pude mi luara pani i gamu sari na mia kinaleadi, pude mi ta manae," gua se Pita.

4

Pita e Zone pa Kenudi rina Koimata pa Sanihiderini

¹ Meke sipu korapa vivinei koari na tinoni sari Pita e Zone, si mae koari kara sari na nati hiama, meke sa koimata tadi na tie kopu pa Zelepade, meke sari na Sadusi^d. ² Lopu hite qetu nia rini sapu gua tarae nia ri kara, sapu toa pule pa minate se Zisu, meke saripu mate ba kaqu toa pule tugo, sapu gua. ³ Ke tuqe vagi rini sari Pita e Zone, ba sina ele tata boni sa popoa, ke la voi vekoi mo rini pa vetu varipusi, pude aqa nia sa rane vugo, gua. ⁴ Ba soku arini pu avosia sa tinarae te Pita si va hinokara. Ke sa ninaedi ri pu va hinokara si kamoā padana ka lima tina tie kamahire.

⁵ Meke pa koivugona, si varigara pa Zerusalemā sari na koimata meke na palabatu tadi na tie Ziu, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese. ⁶ Somana tugo se Anasi sa nati hiama kenukenue, meke ari Kaeapasi,

---

* 3:25 Zen 22:18

e Zone, e Alekezada, meke ari kaiqa pule pa tatamana tanisa nati hiama kenukenue. ⁷ Meke turana la va turui rini pa kenudi rina koimata hire sari Pita e Zone, meke nanasi rini, “Na niniranira savana, meke pa pozana esei si tavete ni gamu kara saripu gua evani gamu kara?” gua si arini.

⁸ Meke ta sinie nia e Pita sa niniranira tanisa Maqomaqo Hope, meke olaṅa la i sa sarini, “Gamu kasa na koimata, na palabatu tadi na tinoni! ⁹ Be sa tinavete leana sapu gua ta evana koasa tie mate nenena hie, meke ta salaṅa si gunia gamu pa mia ninanasa, ¹⁰ si mi tumae nia si hie, gamu meke ari doduru tie Izireli: Sa tie hie pu turu pa kenumia gamu, si ta salaṅa pa korapa niniranira koasa pozana e Zisu Karisito pa Nazareti, Asa sapu ele va matea gamu pa korosi, ba sapu ele va turu pulea Tamasa pa minate. ¹¹ Se Zisu tugo hie sapu tozia sa Kinubekubere Hope sapu zama guahe:

‘Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,
     si asa tugo si arilaena hola koari doduru
     patu,’ gua.*

¹² Sa hinarupu si lopu koa pule pa keke tie, ura loke pozapoza pule, sapu ta poni nia na tie pa kauruna sa maṅauru, si boka ta harupu nia gita,” gua se Pita.

¹³ Sipu dogoria ri kasa koimata tadi na tie Ziu sa minataqara tadi Pita e Zone, meke gilania rini sapu na tie pa vasileana mo, meke lopu tie sikuludi sari kara, si magasa hola si arini. Meke doṅo gilania rini sapu na tie sapu lululidi

---

* **4:11** Sam 118:2

koe Zisu sari kara. ¹⁴ Ba loketona si boka zama nia rini, sina dogoro sotia dia mo sa tie sapu ta salana, turu somanae nana koari Pita e Zone. ¹⁵ Ke va vura paki rini sari kara, meke vari vivinei teledia si arini. ¹⁶ Vari nananasi sarini, "Na sa kote tavete ni gita sari tie hire? Sina lopu boka tomea gita sa tinavete variva magasana sapu evania ri kara, sina doduru tie pa Zerusalemia si ele gilana betoa. ¹⁷ Ba mada va balau i mo, pude madi lopu zama pule hokahokara nia sa pozana e Zisu koari na tinoni, pude lopu kaqu ta tozi urahae la pa doduru vasina sa ginugua hie," gua si arini.

¹⁸ Beto si tioko va nuquru pulei rini sari kara, meke tozi ni rini pude lopu zama nia ba be va tumatumaie hokara pa korapa pozana Zisu. ¹⁹ Ba olana la sari Pita e Zone, "Ego, mi pitu ia telemia be tofoto sia pa kenuna sa Tamasa pude va tabe gamu si gamu babe pude va tabe ia sa Tamasa. ²⁰ Ura gami kara si lopu boka beto tozi helahelae ni, gua saripu ele dogori, na avosi gami," gua sari kara. ²¹ Beto asa si va nabu valeana pulea ri kasa koimata sa dia vina balau koari kara, meke tiqe va vura taloa i rini. Lopu boka vizatia rini gua pude va kilasi sari kara, sina sari doduru tie si vahesia ri sa Tamasa koasa tinavete variva magasana pu ta evana. ²² Ura sa tie pu ta salana si ele hola made navulu puta vuahenina.

Sa Vinaravara Tadi Kasa Tie Ranerane

²³ Sipu vata rupahi tugo rini, si topue la mo sari Pita e Zone, meke la tozi ri kara koari kasa tie pu va hinokaria se Zisu, gua saripu zama ni rina nati hiama, na koimata. ²⁴ Totoso avosia tugo ri

kasa tie te Karisito sapu gua tozia ri Pita e Zone, si koa keke pa vinaravara, meke zama guahe si arini: “Baṅara sapu tavetena sa Maṅauru, sa pepeso, meke sa kolo lamana, meke sari doduru likakalae pu koa koa rini.* 25 Ura guahe si zama nia Goi koasa Maṅomaṅo Hope, sapu tozia sa Mua nabulu Devita sa tamamami:

‘Na vegua ke hiva veko pania rina butubutu huporodi sa binaṅara te Zihova?

Meke vegua ke balabala veko rini si pude luara pania sa Nana tinolitolie?*

26 Sari na baṅara pa popoa pepeso si ele varigara, meke va namanama pude varipera la koasa Tamasa meke sa Nana Karisito sapu vizatia Sa,‘ gua.

27 Meke ele tava gorevura si hie sipu varigara sari Herodi e Ponitiasi Paelati tani, pa popoa Zerusalem. Meke somana tugo sari na butubutu Zenitailo, meke sari na tie Izireli, meke raza la ia rini se Zisu sa Mua nabulu hopena, pu ele vizatia Goi pude sa Karisito.* 28 Tavete va gorevura i rini gua saripu ele vizata veko kenui Goi, pude taveti rini koe Zisu. 29 Gua asa ke, Baṅara, Mu doṅo gilania sapu va matamatagutu gami rini; mamu va mataqara gami si gami na Mua nabulu, pude zama ni sari Mua inavoso. 30 Mu vata dogoro nia sa Mua niniraṅira pude salani saripu moho, mamu vata evaṅi sari na tinavete variva magasadi pa korapa pozana e Zisu sa Mua nabulu hopena,” gua si arini.

* 4:24 Ekd 20:11; Nehe 9:6; Sam 146:6 * 4:25 Sam 2:1-2

* 4:27 Lk 23:1,7-11; Mt 27:1-2; Mk 15:1; Zn 18:28-29

³¹ Meke sipu beto tugo varavara rini, si niu mo sa lose vasina varigara rini, meke ta siñie nia rini sa n̄nirañira tanisa Maqomaqo Hope, ke podalae la tarae va mataqara nia rini sa Inavoso Leana te Tamasa.

Tinoa Keke Tadi na Tie te Karisito

³² Sari na tie te Karisito si koa keke pa hiniva, meke keke pa dia binalabala. Loke tie si puhi nia si keketona, ba varitago ni mo rini sari na dia likakalae.* ³³ Meke pa korapa n̄nirañira lavata si tarae nia rina apositolo sa tinuru pule te Zisu Karisito pa minate, meke sa minana nomana te Tamasa si koa koa rini. ³⁴ Loke tie koa rini si ehaka nia ke toña. Sarini pu ari dia pepeso, babe na vetu, si holuholu ni rini, ³⁵ meke vala ni rini koari na apositolo sari na poatadi, meke tava hia sari na poata koari hopeke tie pu loke dia.

³⁶ Ke gua tugo asa si tavetia e Zosepa. Keke tie pa butubutu Livae^d si asa pu ta podona pa Nusa Saeparasi. Hoke poza nia Banabasi rina apositolo si asa, (sa ginuana sa pozana si na tie pu sovutu va n̄nirai sari na tie). ³⁷ Holuholu nia sa si keke nana vasi pepeso, meke paleke la luaria sa sari poatana koari na apositolo.

5

Ananaeasi meke Sapaera

¹ Ba koa nana tugo si keke tie, pozana e Ananaeasi, meke sa nana barikaleqe si e Sapaera. Holuholu nia tugo rini si keke dia vasi pepeso. ² Paleke la nia Ananaeasi sa kukuruna

---

* **4:32** TTA 2:43-47

sa poata koari na apositolo, ba kopu pule nia sa si keke kukuruna. Sa nana barikaleqe ba va egoa sapu gua asa. ³ Meke zama la ia Pita si asa, "Ananaeasi! Na vegua ke va malumia tu goi se Setani pude lalae nia sa mua tinoa, ke kokoha ia goi sa Maqomaqo Hope, meke kopu pule nia goi sa kukuruna sa poata koa sa pepeso pu holuholu nia goi? ⁴ Sa pepeso si tamugoi totošo lopu ele holuholu nia goi. Meke sipu beto holuholu nia goi, si leana pude tavetavete nia sa poatana vasina pu hiva nia goi. Na vegua ke kokoha nia goi sapu sa doduruna sa poata si vala goi, gua; ba tuqe veko tomea goi sa kukuruna? Lopu kokoha pa tie si goi, ba koe Tamasa tu!" gua se Pita.

⁵ Meke totošo avosia tugo Ananaeasi sa zinama te Pita, si hoqa mate nia mo si asa. Ke matagutu hola sari doduru, totošo avoso nia rini sa ginugua asa. ⁶ Meke mae hade palekia rina tie vaqura sa tomatena, meke la pomunu nia rini si asa.

⁷ Meke sipu hola padana neta aoa, si la kamo sa nana barikaleqe. Lopu gilania sa sapu gua ele ta evana koasa loana. ⁸ Meke nanasa la ia Pita si asa, "Sapaera! Vegua, hiera hinokara tugo doduruna sa poata sapu vagi nia gamu kara Ananaeasi koasa pepeso?" gua si asa.

"Uve, asa tugo," gua se Sapaera.

⁹ Meke zama la ia Pita si asa, "Na vegua ke variva ego nia gamu kara tamaloana pude podekia sa Maqomaqo Hope te Tamasa? Dotu, sari na tie vaqura pu ele la pomunu nia sa loamu, si tiqe kamo pule mo pa sasada sara, meke kote mae paleke vura nia pule rini sa tomatemu goi!"

gua si asa. ¹⁰ Meke pa toতোসা asa si hoqa mate mo se Sapaera pa kenuna e Pita. Nuquru pule sari kasa tie vaqura, meke sipu dogoria rini sapu ele mate si asa, si paleke vagia ri sa tomatena, meke la pomunu nia rini pa kapana sa loana. ¹¹ Meke matagutu hola sari doduru tie te Karisito, meke sari doduru tie pu avoso nia sapu gua ta evaᅇa.

Sari na Tinavete Variva Magasadi

¹² Soku tinavete variva magasadi si evaᅇi rina apositolo koari na tinoni. Hoke la varigara sari na tie te Zisu koasa vasina pu ta pozae Zokozokoroana^d te Solomone pa Zelepade. ¹³ Meke va lavati rina tinoni sari na tie te Karisito, ba kadaka la somana si arini pa Zelepade. ¹⁴ Ba soku lala dia sari na tie na barikaleqe si va hinokaria sa Baᅇara meke somana la koa rina tie te Karisito. ¹⁵ Hoke ta salaᅇa sari na tie koari na apositolo, gua asa ke paleke lani rina tinoni sari dia tie mohodi, meke ivara ni rini pa sisiraᅇa sari na teqe, meke va ekoi rini, pude pana ene hola se Pita si kote va aqori sa maqomaqona sa meke ta salaᅇa. ¹⁶ Soku puku tinoni saripu maedi gua koari na vasivasileana pa vari likohaena Zerusalem, si paleke mae ni sari dia tie mohodi, meke saripu ta higoraᅇ tomate kaleadi, meke ta salaᅇa beto sari doduru.

Ta Noᅇovala sari na Apositolo

¹⁷ Meke sa nati hiamā kenukenue meke rina Sadusi pu koa turaᅇia, si konokono sisigiti ni sari na apositolo. ¹⁸ Ke tuqe vagi i rini sarini, meke vekoi rini pa vetu varipusi. ¹⁹ Ba pana boni asa, si la si keke mateana te Tamasa, meke tukelia

sa sa sasadana sa vetu varipusi, meke turana vura ni sa sari na apositolo, meke zama, ²⁰ “Mi la koasa Zelepade, mi la va tumatumae nia koari na tie sa doduru guguana sa tinoa vaqura hie,” gua si asa. ²¹ Ke pana vaqavaqasa, si nuquru la pa varivarigarana pa Zelepade sarini, meke podalae la variva tumatumae koari na tinoni.

Sipu kamo sa nati hiama kenukenue, meke sari na tie pu koa turania, si tioko varigara ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu, meke sari doduru koasa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu pude vivinei, gua. Ke garunu lani rini pa vetu varipusi sari kaiqa dia tie kopu pa Zelepade, pude la turana mae ni sari kasa apositolo, gua. ²² Ba sipu la kamo pa vetu varipusi si arini, si lopu koa vasina sari na apositolo. Ke pule la totozi sarini koa ri kasa koimata pu korapa varigara. ²³ Zama si arini, “Sipu la kamo gami, si dogoria gami sa vetu varipusi korapa ta loka eko nana, meke sari na tie kopu si korapa turu dia pa kapa sasada. Ba sipu tukelia gami, si loke tiena sa korapana!” gua si arini. ²⁴ Sipu avosia sa koimata tadi na tie kopu pa Zelepade, meke ri na nati hiama sapu gua asa, si nunala dia si arini. Lopu gilania rini sapu gua ta evana koari na apositolo, meke na sa pule si kote ta evana. ²⁵ Korapa gua asa, si nuquru mae gana si keke tie meke zama, “Kasa palabatu, avoso mae, sari kasa tie pu vekoi gamu pa vetu varipusi, si hiroi; korapa va tumatumae pa varivarigarana koasa Zelepade eko la sara!” gua si asa. ²⁶ Ke tiqe topue la sa koimata tadi na tie kopu Zelepade, meke sari nana tie, meke la turana pule ni sari

na apositolo. Ba lopu la raza pude tuqe vagi rini sarini, sina matagutu ta gona patu koari na tie si arini.

²⁷ Turana nuquru ni rini sari na apositolo, meke va turui rini pa kenuna sa Sanihiderini^d, meke nanasi sa nati hiama kenukenue si arini, ²⁸ “Vegua, nake ele tozini gamu tu gami pude lopu kaqu variva tumatumae pule nia gamu koari na tie sa pozana e Zisu, gua? Ba korapa urahae nia tugo gamu pa doduruna Zerusalem sa mia vina tumatumae, beto meke hiva vata zutu nia gamu koa gami sa vina matena Sa!” gua si asa.*

²⁹ Meke olana la se Pita, meke sari apositolo, “Sa Tamasa mo si kote va tabea gami, lopu sari na tie! ³⁰ Sa Tamasa tadi na tiatamada pukerane, si va turu pulea pa minate se Zisu sapu poka nia gamu pa korosi, meke va matea. ³¹ Meke va lavatia sa Tamasa pa kali mataona se Zisu pa Manauru, pude koa Banara, meke na Hinarupu; pude boka kekere sari tie Izireli koari na dia sinea, pude madi taleosae. ³² Ke gami hire, meke sa Maqomaqo Hope, sapu poni ni sa Tamasa koa rini pu va tabea, si na tie va sosode koari na ginugua arini,” gua si arini.

³³ Sipu avosia ri kasa koasa Sanihiderini sapu gua asa, si ta naziri sisigiti, meke hiva va matei rini sari na apositolo. ³⁴ Ba gasa turu si keke rina Parese^d pozana si e Qamalieli. Keke titisa arilaena pa Tinarae te Mosese si asa, meke keke tie ta pamaena tugo koari doduru tie. Tozi ni sa sari na tie kopu Zelepade pude va vura paki

---

* 5:28 Mt 27:25

i sari na apositolo. ³⁵ Beto asa, si tiqe zamai sa si arini, “Kasa tinoni pa Izireli, mi balabala valeana, na sa si leana pude tavete lani gamu koari kasa tie hire. ³⁶ Mi balabala ia sapu gua ta evaṅa koe Teudasi sapu turu vura mae visoroihe, meke balabala pule nia sapu keke tie arilaena si asa, gua; meke padana made gogoto tie si lulina sa. Ba sipu tava mate sa, meke ta hurakatae sari nana tie, si mate taloa mo sa tinavete tanisa. ³⁷ Beto asa, pa totošo ta nae sari na tie, si keke tie Qaleli, pozana e Ziudasi, si turu vura mae, meke keke puku tinoni varipera tugo si lulina sa. Ba tava mate tugo si asa, ke ta hurakatae tugo sari nana tie. ³⁸ Gua asa, ke koa sa ginugua sapu ta evaṅa kamahire, si maqu tokani gamu pa binalabala: Vekoi dia sari kasa tie sara! Vata rupahi, madi taloa dia. Ura be maena pa tie mo sapu gua hiva tavetia rini, si lopu kaqu koa hola. ³⁹ Ba be maena koe Tamasa si asa, si lopu kaqu boka tava noso si arini, meke gamu si kote varipera la koe Tamasa,” gua si asa.

Meke va egoa rini sa zinama te Qamalieli, ⁴⁰ ke tioko nuquru pule ni rini sari kasa apositolo, meke sekei na va balau rini, pude di lopu zama pule hokara nia sa pozana e Zisu, gua. Beto meke tiqe va malumu taloi rini. ⁴¹ Ke vura taloa koasa vinaripitui sari na apositolo, meke qetuqetu si arini, sina va malumi sa Tamasa si arini pude koa tava lavata pa tinasigiti variva kurekurena koasa laena sa pozana e Zisu. ⁴² Meke doduru rane koari na varivarigarana pa Zelepade, meke koari na vetuvetu tadi na tie, si lopu makudo la variva tumatumae na tarae nia rini sa Inavoso

Leana, sapu e Zisu si sa Karisito^d.

6

Ta Vizata Sari Ka Zuapa Tie Varitokae

¹ Meke soku laladia saripu kekere meke so-
mana va hinokaria se Zisu. Meke sipu hola kaiqa
rane, sari na tie Ziu pu zama nia sa zinama
Quriki^d si podalae qumiqumi ni sari na tie Ziu pu
koa pa Zerusalemā. Lopu qetu si arini, sina lopu
somana ta poni sari na dia naboko, totošo va hia
i rini sari na ginani pa hopeke rane. ² Gua asa,
ke tioko varigara ni ri ka manege rua apositolo
sari doduru tie te Zisu, meke zamai rini, “Lopu
leana si pude veko pania gami sa tinarāe koa sa
zinama te Tamasa meke tupiti doduru rane pa
hihia ginani. ³ Ke gua asa, kasa turaṇamami, mi
vizati ka zuapa tie koa gamu saripu ta siṇie nia
sa niniraṇira tanisa Maqomaqo Hope, meke na
ginilagilana lohina^d. Kote va turui gami si arini
pude kopu nia sa tinavete va hihia ginani. ⁴ Ba
gami si mami soto mo pa vinaravara, meke pa
tinarāena sa zinama te Tamasa,” gua si arini.

⁵ Meke va egoa ri doduru tie te Zisu sa binala-
bala tadi na apositolo, ke vizati rini sarini hire:
e Sitivini, sapu na tie ninirana pa rinaṇerane,
meke ta siṇie nia sa Maqomaqo Hope; meke
ari Pilipi, e Porokorasi, e Nikano, e Taimoni, e
Pamenasi, meke e Nikolasi sapu na tie Zenitailo
pa Anitioki, sapu ele kekere la pa linotu Ziu sipu
lopu ele lulia sa se Karisito. ⁶ Beto hoi, si turaṇa
la ni rini sarini koari na apositolo, meke va opo
ni limadi meke varavara ni rini.

⁷ Gua asa, ke ta tozi urahae la sa Inavoso Leana te Tamasa, meke lopu sana soku laladia sari na tie pu va hinokaria, meke lulia se Karisito. Meke sokudi rina hiamā si va tabea na lulia tugo sa tinaraena sa rinaṇeraṇe koe Karisito.

Tuqe Vagia Rini se Sitivini

⁸ Ego, se Sitivini si siṇia na tataru variharupi meke na niniraṇira te Tamasa, ke evaṇi sa sari na tinavete variva magasa nomanomadi koari na tie. ⁹ Ba kaiqa rina tie pu somanadi koasa sinaqoqi^d tadi na tie ta rupahadi, saripu na tie sapu mae guadi pa vasileana Saerini, meke Alekezadaria, meke arini tugo pu mae guadi pa pinaqaha popoa pa Silisia, meke Esia^d, si podalae tokea rini se Sitivini. ¹⁰ Ba sa Maqomaqo Hope si ponia niniraṇira na ginilagilana lohina se Sitivini, pude zama, ke lopu boka va kari pani rini sari nana zinama. ¹¹ Gua asa, ke sovutu golomi rini sari kaiqa tie pude zama guahe: “Ele avosia gami sapu zama va kaleana la ia Sitivini sa Tamasa, meke se Mosese,” gua. ¹² Meke va gevuri rini sari na tinoni, meke sari na koimata tadi na tie Ziu, meke sari na tie va tumatumaē koasa Tinarae te Mosese. Meke tuqe vagia rini se Sitivini, meke turaṇa nuquru la nia rini si asa koasa Sanihiderini sa puku tie varipitui tadi na Ziu. ¹³ Beto hoi, si vagi i rini sari kaiqa tie va sosode kokohadi, sapu zutu kokoha ia si asa, meke zama guahe: “Sa tie hie si tale zama va karia mo sa sa nada Zelepade^d hope, meke sa Tinarae te Mosese. ¹⁴ Ele avoso sotia gami sapu zama guahe si Asa: ‘Se Zisu pa Nazareti si kote

huara pania sa Zelepade hie, meke kote hobei Sa sari na nada hahanana vinahesi saripu ta podalae mae koe Mosesel' gua," gua si arini. ¹⁵ Meke dono totoa ri doduru pu somana koasa puku tie varipitui se Sitivini, meke dogoria rini sa isumatana si nedala gua tu na isumata mateana.

7

Sa Zinama te Sitivini

¹ Meke nanasia sa nati hiamu kenukenue se Sitivini, "Vegua, hinokara sari doduru gua pu zutu nigo rini hire?" gua si asa. ² Meke olana la se Sitivini, "Kasa tasiqū na tamaqū, mi avoso mae koa rau. Sa Tamasa lavata si vata gilana pule nia koe Ebarahami, sa tamada pukerane, sipu koa si asa pa Mesopotemia totošo lopu ele la koa si asa pa Harani.* ³ Meke zama sa Tamasa, 'Mu luaria sa mua popoa soti, na mua butubutu, mamu la koasa popoa pu kaqu va dogoro nigo Rau,' gua si Asa. ⁴ Gua asa, ke taluarae se Ebarahami pa popoa tadi na tie Kaladea, meke la koa pa Harani. Meke pa mudina tu sa minate tanisa tamana, si tozi nia Tamasa si asa pude rizu mae koa koasa popoa sapu korapa koa ia gamu hie kamahire.* ⁵ Ba lopu hite ponua Tamasa si keke vasi pepeso koasa popoa hie, keke vasi kabu pepeso ba lokari tugo. Ba sa vina tatara te Tamasa si pude sa popoa hie si kaqu ta evanae na tinago te Ebarahami, meke tadi na tutina sa vugo repere, totošo lopu ele ari tuna tu se Ebarahami.*

---

* 7:2 Zen 12:1   * 7:4 Zen 11:31, 12:4   * 7:5 Zen 12:7, 13:15, 15:18, 17:8

⁶ Zama guahe sa Tamasa koe Ebarahami, 'Sari tutimu goi si kote la koa na tie karovodi pa keke votiki popoa, meke kote koa tava pinausu, na ta noṇovala si arini koari ka made gogoto vuaheni.* ⁷ Beto hoi, si kote va kilasia Rau sa butubutu pu va pinausudi rini, meke kote vura taloa si arini koasa popoa asa, meke kote tiqe mae koa ia rini sa popoa pu kote poni ni Rau, pude di va lavatau tani,' gua sa Tamasa.* ⁸ Beto asa si tiqe vata magua^d Tamasa se Ebarahami, pude na vina gilagilana sa Nana tinokotokoro koasa Nana vina tatara, gua. Gua asa ke e Ebarahami ba magua tugo se Aisake, sipu ka vesu ranena podo gua; meke e Aisake ba magua tugo se Zekopi, meke e Zekopi ba magui tugo sari ka manege rua tuna koreo, sapu sari ka manege rua tamada gita pukerane.*

⁹ Meke konokono nia ri kasa tiatamada gita se Zosepa sa tasidia soti, ke holuholu nia rini si asa pude la koa pinausu pa Izipi, gua. Ba koa koe Zosepa sa Tamasa,* ¹⁰ ke harupia Sa si asa koari doduru nana tinasuna. Poni nia Tamasa koa sa sa ginilagilana lohina, ke boka ta qetue si asa koe Pero, sa baṇara pa Izipi. Meke va evaṇae nia na qavuna sa se Zosepa pa popoa Izipi, meke koasa nana vetu baṇara.

¹¹ Meke raza si keke soṇe nomana pa doduruna Izipi meke Kenani. Koa tasuna hola sari na tie, meke loke vasina vagi ginani sari kasa tiatamada pa totoaso asa. ¹² Totoso avoso nia

---

* **7:6** Zen 15:13-14   * **7:7** Ekd 3:12   * **7:8** Zen 17:10-14, 21:2-4, 25:26, 29:31 kamo hinia 35:18   * **7:9** Zen 37:11, 39:2,21, 45:16

Zekopi sapu pa Izipi si koa ginani, gua, si garunu lani sa sari na tiatamada gita. Asa sa dia inene kekenu pude la pa Izipi si arini. ¹³ Meke koasa dia inene vina rua sipu la rini pa Izipi, si tiqe vata gilana pule nia se Zosepa koari kasa tasina koreo. Meke pa totoaso asa si gilani e Pero sari na tiena sa tatamana te Zosepa. ¹⁴ Beto tu asa, meke tiqe tioko la ia Zosepa se Zekopi, sa tamana, meke sari doduru tiena sa nana tatamana; ari ka zuapa navulu lima sari doduru.* ¹⁵ Ke tiqe taluarae gore la pa Izipi se Zekopi, vasina tu si koa sa meke tiqe mate; asa meke sari kasa tiatamada gita ba mate tugo vasina.* ¹⁶ Meke sari na tomatedi rini si ta paleke pule la pa popoa Sekemi, meke ta veko koasa lovu ta horena pa patu, sapu holu nia kaiqa poata e Ebarahami koari na butubutu te Hamoa pa Sekemi.*

¹⁷ Sipu tata sa totoaso pude va gorevura ia sa Tamasa sa Nana vina tatara koe Ebarahami, si ele soku lala dia sari na tie tadigita pa Izipi.* ¹⁸ Beto hoi, si banara hobe si keke votiki banara pa Izipi, sapu lopu hite gilana hokaria sa gugwana e Zosepa. ¹⁹ Ke nonoivali sa sari kasa nada butubutu, meke veko ni tinarae sa sari kasa tiatamada, pude va vura pani sari na dia koburu haha pude va matei, gua.* ²⁰ Pa totoaso asa si podo se Mosese, meke keke koburu tolavaena hola si asa. Ka neta sidara si kopu nia ri karu tiatamana si asa pa dia vetu kinoa.*

---

* **7:14** Zen 45:9-10,17-18, 46:27   * **7:15** Zen 46:1-7, 49:33

* **7:16** Zen 23:3-16, 33:19, 50:7-13; Zos 24:32   * **7:17** Ekd 1:7-8

* **7:19** Ekd 1:10-11,22   * **7:20** Ekd 2:2

²¹ Meke toso tava vura taloa sa pa dia vetu, si pudiki vagia sa tuna vineki e Pero si asa. Ke pausia sa, meke kopu gunia na tuna soti sa si asa.* ²² Tava tumatumae se Mosese koari doduru tinumatumae pa Izipi, meke keke tie bokabokana si asa pa zinama, meke pa tinavete.

²³ Meke sipu made navulu vuahenina se Mosese, si balabala ia sa pude ene la hopiki ni sari kasa turaṇana, sapu sari na tie Izireli.*

²⁴ Dogoria sa sapu korapa sekea keke tie Izipi si keke tie Izireli, ke la toka nia sa sa tie Izireli, meke seke va matea sa sa tie Izipi. ²⁵ Balabala se Mosese sapu gina kote gilania ri na tie Izireli sapu kote tavetavete nia Tamasa si asa pude vata rupahi si arini, gua, ba lopu boka tumae nia tu rina tie Izireli sapu gua asa. ²⁶ Pa koivugona, si dogori sa si karua tie Izireli, korapa varipera. La norei sa sari kara, meke zama, 'Karua, gamu kara si keke tiena mo, ke lopu varipera,' guni sa.

²⁷ Ba keke ari kara sapu komitina sa turaṇana, si tupele pania sa se Mosese, meke zama, 'Esei va turu igo si agoi pude na koimata, meke na tie vilavilasa koa gami?' ²⁸ Hiva va mateau goi si rau? Kekeṇoṇo gua sapu va matea goi sa tie Izipi norae?' gua si asa. ²⁹ Sipu avosia tugo Mosese sapu gua asa, si govete si asa, meke la koa na tie karovona pa popoa Midiani. Varihaba si asa vasina, meke podoi sa si karua koburu koreo.*

³⁰ Meke sipu hola made navulu vuaheni, si vura koa sa pa soloso qega pa toqere Saenai si keke mateana sapu guana huruṇu nika pa keke

---

* **7:21** Ekd 2:3-10   * **7:23** Ekd 2:11-15   * **7:29** Ekd 18:3-4

huda hite.* ³¹ Totoso dogoria Mosese sa hurunu, si magasa hola si asa, ke ene tata la si asa pude la vilitia gua. Ba avosia sa sa mamalaiñina sa Tamasa sapu zama guahe: ³² 'Arau sa Tamasa tadi na tiatamamu pukerane; sa Tamasa tadi Ebarahami, e Aisake, meke e Zekopi,' gua si Asa. Matagutu hola se Mosese, ke lopu hiva voriti doño la si asa.

³³ Meke zama la ia Tamasa si asa, 'Mu va gore pani sari na sadolo pa nenemu, sina hopena sa vasina sapu turua goi sana. ³⁴ Ele dogoria Rau sa tinasigiti tadi na Qua tinoni pa Izipi koasa ninoyaladi rini. Ele avosia Rau sa dia kinabo alili, ke gore mae si Rau pude vata rupahi. Gua asa, ke mu mae si agoi, pude Maqu garunu pule la nigo pa Izipi,' gua sa Tamasa.

³⁵ Asa tugo se Mosese sapu kilua rini, meke zama ia ri, 'Esei va turu igo si agoi pude na koimata, na tie vilavilasa koa gami?' gua. Garunu pule la nia Tamasa si asa pude na dia koimata, meke pude vata rupahi sa si arini. Evaña Tamasa sapu gua asa koasa tinokae tanisa mateana pu vura koasa nika pa huda.*

³⁶ La turana vura ni Mosese sari na tie Izireli pa Izipi, meke taveti sa sari na tinavete variva magasadi pa Izipi, pa Kolo Zinara, meke pa soloso qega, koari ka made navulu vuaheni.*

³⁷ Asa tugo se Mosese pu tozi ni sari na tie Izireli, 'Kote garunu atu nia Tamasa koa gamu si keke poropita gugua arau, sapu kote keke mo

---

* **7:30** Ekd 3:1-10   * **7:35** Ekd 2:14   * **7:36** Ekd 7:5, 14:21; Nab 14:33

ari na turan_uamia soti,' gua si asa.* 38 Somana mo se Mosese koari na tie Izireli, sapu sari na tiatamada, to_uoso koa varigara rini pa soloso qega. Meke e Mosese tugo mo si koa somana koasa mateana pu vivinei koa sa pa toqere Saenai. Vasina vagia sa sa tinarae toana te Tamasa, meke tiqe va kamo mae ia koa gita.*

39 Ba korodia va tabea tu ri na tiatamada gita si asa, ba kilua tu rini, meke okoro hiva pule latu pa Izipi sari bulodia. 40 Ke tepa ia tu rini se Eroni, 'Taveti kaiqa nada tamasa pude turana gita. Ura lopu gilania gita na sa si ta evana koe Mosese, sa tie sapu ele turana vurani gita pa Izipi,' gua si arini.* 41 Ke pa to_uoso asa si tavetia rini si keke beku bulumakao, meke koasa si va vukivukihi la rini. Meke va lavatia rini pa inevana qetuqetu sa beku, sapu tavetia rini pa limadia soti.* 42 Gua asa, ke veko pani Tamasa si arini, meke va maluara la i Sa pude di vahesi sari na pinopino pa Manauru, gua sapu ta kubere koari na poropita, sapu guahe:

'Gamu kasa na tinoni pa Izireli!

Koe sei va vukivukihi la si gamu koari ka made navulu vuaheni pa soloso qega? Koa Rau?*

43 Lokari! Sa ipi vina vukivukihi tu te tamasa Moleki si palekia gamu pa mia vinahesi, meke sa bekuna tu e Ripani, sa mia tamasa pinopino.

---

* 7:37 Diut 18:15,18 * 7:38 Ekd 19:1 kamo hinia 20:17; Diut 5:1-33 * 7:40 Ekd 32:1 * 7:41 Ekd 32:2-6 * 7:42 Em 5:25-27

Sari na beku tu arini pu taveti gamu pude vahesi. Gua asa, ke kote garunu taloani gamu Arau pa tinaraovo^d

la pa kali la pa Babiloni,' gua sa Tamasa.

⁴⁴ Sari kasa tiatamada pukerane si koa turania rini sa Ipi Hopena te Tamasa^d, sapu sa vina sosodena sa sinomana te Tamasa koa rini pa soloso qega. Ta kuri sa Ipi Hopena asa koasa kineha sapu gugua hiva nia sa Tamasa, sapu ele va dogoro nia Sa koe Mosese.* ⁴⁵ Sa Ipi Hopena asa, si tago vari tetei nia ri na tiatamada pukerane, meke pa totošo te Zosua, si palekia rini si asa, totošo la zukuru taloa ni rini sari na butubutu huporodi pa kenudia rini. Vagia rini sa popoa hie, totošo va kilasi Tamasa sari na butubutu huporodi sara. Meke kopu nia rini sa Ipi Hopena asa pa popoa hie, osolae kamoā pa totošo te Devita.* ⁴⁶ Qetu nia Tamasa se Devita, ke tepa ia Devita si pude mani kuria si keke Zelepade tanisa Tamasa te Zekopi, gua.* ⁴⁷ Ba e Solomone tu si kuri poni nia sa Zelepade asa.*

⁴⁸ Ba sa Tamasa Ululuna Hola si lopu koa pa vetu sapu ta kuri pa lima tie. Ura guahe si zama nia sa Tamasa koa ke poropita:

⁴⁹ 'Sa Mañauru si na Qua habohabotuana Bañara,
meke sa popoa pepeso si Qua hakehakeana nene.

Na vetu vea gugua si kote tavete poni Nau gamu?

---

* **7:44** Ekd 25:9,40 * **7:45** Zos 3:14-17 * **7:46** 2 Samuela 7:1-16; 1 Koron 17:1-14 * **7:47** 1 Bañ 6:1-38; 2 Koron 3:1-17

Pavei kote koa sa Qua vetu magomagogosoana?*

⁵⁰ Vea, lopus sa limaqu tu taveti sari doduru vina podaka hire?' gua sa Tamasa."

⁵¹ Meke zama pule se Sitivini, "Tie tasuna sisigiti, meke na tie lopus ta magu pa bulomia si gamu*; lopus boka avosia gamu sa zinama te Tamasa. Gamu si kekenoᅇo gua tugo rina tiatamamia, sina tale etulia mo gamu sa Maqomaqo Hope.* ⁵² Hokara loke poropita sapu lopus ta noᅇovalala koari na tiatamamia, kamo koa rini pu matei rini pu koroto nia sa minae tanisa Nabulu Toᅇoto, sapu se Zisu. Kamahire gamu kasa tugo hire si qoraqora nia, na va matea sa tie toᅇoto Asa. ⁵³ Gamu kasa tugo si vagina sa Tinarae te Tamasa, sapu mae guana koari na mateana, meke gamu kasa tugo si sekana sa Tinarae asa!" gua si asa.

Ta Gona Patu se Sitivini

⁵⁴ Totoso avosia ri kasa pu somana koasa Sanihiderini sa zinama te Sitivini, si ta naziri hola dia meke garata livodi si arini. ⁵⁵ Ba se Sitivini sapu ta siᅇie nia sa Maqomaqo Hope, si doᅇo sage pa Maᅇauru, meke dogoria sa sa ninedalana sa Tamasa, meke se Zisu sapu turu pa kali mataona sa Tamasa. ⁵⁶ Ke zama si asa, "Dotu! Dogoria rau sa Maᅇauru si ta tukele,

---

* **7:49** Ais 66:1-2 * **7:51** Poza i sa si arini na tie lopus ta magu pa bulodia si arini, gugua rina tie Huporo si arini. Mi doᅇo la pa Zer 9:26, meke Izk 44:7. Sa tie ta magu si lulia sa vinariva egoi te Ebarahami, koe Zihova. * **7:51** Ais 63:10

meke sa Tuna na Tie si turu pa kali mataona sa Tamasa,” gua si asa.

⁵⁷ Sipu avosia tugo rina tie koasa Sanihiderini sapu gua asa, si kukili si arini, meke tukui rini sari na taliñadia, meke haqala la tuqe vagia rini si asa. ⁵⁸ Tuqe vagia rini meke ririhi vura nia rini si asa pa valena sa popoa Zerusalem, meke podalae gona nia patu rini. Sari na tie va sosode pu gona ia, si va gore vekoi rini sari na dia poko pa kapa nenena keke tie vaqura, pozana si e Saula. ⁵⁹ Meke sipu korapa gona ia rini, si varavara guahe se Sitivini: “Kei Zisu, Bañara, mu vagia sa maqomaqoqu,” gua si asa. ⁶⁰ Beto si kokotuñu gore si asa, meke velavela guahe: “Kei Bañara, Mu lopu zutu nia koa rini sa dia sinea hie!” gua si asa. Beto meke luaria sa sa siniño.

8

Ñoñovalia Saula sa Ekelesia

¹⁻³ Meke koa nana se Saula vasina, meke va ego ia sa sa minate te Sitivini. Podalae tugo pa rane asa, si ta ñoñovala va kaleana sa ekelesia pa Zerusalem. Kaiqa rina tie madidi pu lulia sa hiniva te Tamasa, si la takatakala na kabo va ululae, meke pomunu nia rini sa tinina e Sitivini.

Ba se Saula si podalae huaria sa sa ekelesia. La ene vetuvetu si asa meke hatai sari na tie, meke ririhi vura ni sa sari doduru palabatu na barikaleqe pu va hinokaria se Karisito, meke vekoi sa pa vetu varipusi si arini. Ke sari doduru tie te Zisu si ta hurakatae lamae pa doduruna sa

popoa Ziudia meke Sameria. Sari na apositolo mo si koa hola pa Zerusalemā.*

Ta Tarae pa Sameria sa Inavoso Leana

⁴ Arini pu ta hurakatae la mae, si la tarae nia rini sa inavosona e Zisu Karisito koari vasina pu kamo la rini. ⁵ Keke arini si e Pilipi*. La si asa koasa vasileana nomana pa Sameria^d, meke tarae nia sa vasina sa guguana sa Karisito sapu e Zisu. ⁶⁻⁷ Totoso dogori tugo rini sari na tinavete variva magasadi pu evaṅi sa, si va avoso hola sari na puku tinoni koasa nana tinarae. Ura gagaemana sari na tomate kaleadi totoo hipuru pani sa sarini koari soku tie. Meke soku saripu mate limadi na nenedi meke na ike, si ta salana tugo. ⁸ Ke qetuqetu hola sari na tiena sa vasileana asa.

⁹ Ego, koa seunae vasinahite vasina si keke tie vakuvakutae, pozana si e Saimone. Hoke magamagasa nia rina tie Sameria si asa koari nana tinavete variva magasadi pu hoke taveti sa koari nana potana. Hoke vahesi pule nia si asa, meke balabala pule nia sapu keke tie arilaena si asa, gua. ¹⁰ Doduru tie, hiteke na lavata pa popoa Sameria si va avoso la koa sa, meke zama, "Sa tie hie si na niniraṅira te Tamasa, sapu ta pozae 'Na Niniraṅira Lavata'," gunia rini si asa. ¹¹ Va avosia rini si asa, sina ele seunae hola si va magasi sa si arini koasa nana potana. ¹² Ba sipu va hinokaria rini sa Inavoso Leana te Pilipi

---

* **8:1-3** TTA 22:4-5, 26:9-11   * **8:5** Se Pilipi hie si keke tie pu ta vizatana (TTA 6:5) pude kopu ni na va hihia i sari na poata koari na naboko.

koasa guguana sa Binaṇara te Tamasa, meke sa pozana e Zisu Karisito, si ta papitaiso sari doduru. ¹³ Se Saimone ba va hinokaria tugo meke ta papitaiso. Beto asa si lulia lamae sa se Pilipi, na magamagasa ni sa sari na tinavete variva magasadi, pu dogori sa koe Pilipi.

¹⁴ Avoso nia rina apositolo pa Zerusalem, sapu ele va hinokaria rina tie pa Sameria sa Inavoso Leana, ke garunu la ni rini sari Pita e Zone. ¹⁵ Meke sipu kamo pa popoa Sameria sari kara, si varavara ni ri kara sarini pu va hinokara, pude di vagia sa Maqomaqo Hope, gua. ¹⁶ Sina ta papitaiso mo pa pozana e Zisu sa Baṇara si arini, ba lopu ele vagia rini sa Maqomaqo Hope. ¹⁷ Ke va oponi limadi ri Pita e Zone si arini, meke tiqe vagia rini sa Maqomaqo Hope.

¹⁸ Dogoria e Saimone sa tie vakuvakutae sapu sari na tie pu va oponi limadi rina apositolo, ari Pita e Zone, si vagia rini sa Maqomaqo Hope. Ke hiva poni ni poata sa sari kara, ¹⁹ meke zama si asa, “Poni nau sa niniraṇira sana, pude saripu va oponi limaqu rau, si kote vagia tugo sa Maqomaqo Hope,” gua si asa.

²⁰ Ba olaṇa la koasa se Pita, “Mamu tava kilasa pa Heli turani sari na mua poata sara! Sina balabala ia goi sapu boka holu nia poata goi sa vinariponi te Tamasa! ²¹ Namu na loke mua hinia hokara si agoi koasa tinavete pu korapa nia gami hie, sina sa bulomu si lopu toṇoto pa kenuna sa Tamasa. ²² Mu kekere koasa kinaleana hie, mamu varavara la koa Sa Baṇara. Hokara kote taleosae sa inokoro kaleana pa bulomu.

²³ Ura gilania rau sapu siṇia na kinonokono

sa bulomu, meke korapa ta pusi koasa mua kinaleana si goi,” gua si asa.

²⁴ Meke olaña se Saimone, “Varavara nau koasa Tamasa, pude mani lopu ta evaña koa rau, gua sapu zama nia goi sana,” gua si asa.

²⁵ Meke sipu beto helahelae vura nia rini sa guguana e Zisu, meke tarae nia rini sa zinama tanisa Bañara, si kekere pule la dia pa Zerusalemata sari kara. Tarae tokele nia rini sa Inavoso Leana tanisa Bañara, koari na vasivasileana pa Sameria, koasa dia inene pule.

Pilipi meke sa Tie Itiopia

²⁶ Keke mateana te Tamasa si la koe Pilipi, meke zama guahe: “Mu topue ene la gua pa kali matao* koasa sirana sapu ene gua pa Zerusalemata, meke la gua pa Qaza,” gua si asa. Na sirana sapu ene gua pa qega si asa. ²⁷ Ke topue la gana se Pilipi. Meke pa korapana sa nana inene la si dogoria sa si keke tie* Itiopia. Na koimata arilaena si asa, meke na nabulu pu kopu ni sari na tinagotago arilaedi; na qolo na siliva na gua, tanisa bañara maqota* pa Itiopia. Sa koimata hie si ele la somana pa vinahesina sa Tamasa pa Zerusalemata. ²⁸ Na korapa koi pule nana pa nana totopili. Meke habotu titiro tokelia sa sa kinubekubere tanisa poropita Aisea. ²⁹ Meke

---

* **8:26** Kali mataona be tia la pa kali gasa rimata. * **8:27** Sa tie Itiopia hie si na tie ta puzalana. Pa tinarae tadi na tie Ziu si lopu tava malumu sa tie ta puzalana pude somana pa korapa Zelepade, ba Zisu si va malumi sari doduru tie pu va hinokara. * **8:27** Sa zinama bañara maqota koari na tie pa Itiopia si Kadasi.

zama ia sa Maqomaqo Hope se Pilipi, “La, mamu ene kapae tata koasa totopili sana,” gua si asa.

³⁰ Ke haqala tata la koasa totopili se Pilipi, meke avosia sa sapu korapa tiroa sa sa kinubekubere tanisa poropita Aisea, ke nanasa la ia sa, “Gilania tugo goi ginuana sapu gua korapa tiroa goi sana?” gua se Pilipi.

³¹ Meke olaña sa tie, “Vegua meke kote boka gilania rau, be loke tie va bakalia koa rau?” gua si asa. Ke tiokia sa se Pilipi pude la suraña luli koasa pa totopili. ³² Sa kinubekubere te Aisea sapu tiroa sa si guahe:

“Kekeñoño gua tugo na sipi^d si Asa,
 sapu ta turaña la pude tava mate,
 meke gua tugo na lami pa kenuna sa tie kotokoto
 sipi si Asa,
 sapu lopu hite kulu,
 lopu hite zama nia Sa si keke zinama.*

³³ Tava kurekure si Asa koari na ninovanovala, meke lopu ta tokae totona ta pitu hobo si Asa.

Esei boka zama nia sa ginore tuti Tanisa?

Ura ta vagi taloa pa pepeso sa nana tinoa,”
 gua.

³⁴ Meke nanasia sa tie se Pilipi, “Esei si gunia sa poropita hie? Telena mo? Ba keke votiki tie tu?” gua si asa. ³⁵ Meke tiqe vivinei se Pilipi koa sa. Podalae nia sa sa vivinei koasa tiniro pu tiroa sa tie, meke va bakala la nia sa koasa sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu. ³⁶ Meke pa korapana la sa dia inene pa siraña, si kamoia ri kara si keke vasina sapu koa ia sa kolo, ke zama

---

* 8:32 Ais 53:7-8

la koe Pilipi sa tie, “Ego, hie si sa kolo. Vegua, lopu boka ta papitaiso si rau?” gua si asa.*

³⁸ Meke va nosoa sa tie sa totopili, ke gore la pa kolo sari kara Pilipi, meke papitaiso ia Pilipi si asa. ³⁹ Sipu popa sage pule mae pa kolo sari kara, si hinoqa turana taloa nia sa Maqomaqona sa Baṅara se Pilipi, ke lopu dogoro pulea sa tie si asa, ba hola taloa nana sa tie. Qetuqetu hola si asa. ⁴⁰ Ba se Pilipi si la kamo tu pa popoa Asidodi^d. Meke ene tarae nia sa sa Inavoso Leana koari doduru vasileana osolae kamo tu pa Sizaria.

9

Sa Kinekere Te Saula (*Tinavete 22:6-16, 26:12-18*)

¹ Ba se Saula si korapa hoda la ia tu sa nana zinama va matamatagutu pude va matei sari na disaepeli tanisa Baṅara. La si asa koasa nati hiamā kenukenue, ² meke tepa vagi sa sari na leta la koari na koimata koari na sinaqoqi pa Damasikasi, pude be dogori sa sarini pu lulia sa Sirana tanisa Baṅara, palabatu meke barikaleqe, si pude mani tuqe vagi, meke pusi la ni pa Zerusalemā, gua.

³ Ba pa korapana sa nana inene la pa Damasikasi, sipu tata kamo la ia sa sa vasileana, si malara va hodaka mae pa Maṅauru si keke

---

* **8:36** Sari na zinama hire si soto la koari kaiqa Kinubekubere Hope pukerane, ³⁷ Meke olaṅa se Pilipi, “Be raṅea goi pa doduru bulomu si mamu ta papitaiso, gua” gua si asa. “Raṅea rau sapu e Zisu Karisito sina Tuna Tamasa,” gua sa tie.

kalalasa n̄inirana, meke gona la koa sa. ⁴ Hoqa gore nia pa pepeso si asa, meke avosia sa si keke mamalaiṅi sapu zama guahe: “Saula, Saula, na vegua ke n̄oṅovalau goi?” gua.

⁵ Meke nanasa la se Saula, “Baṅara, esei si Goi?” gua si asa.

Meke olaṅa sa Baṅara, “Arau Zisu tugo, sapu korapa n̄oṅovalau goi. ⁶ Ego, turu, mamu la koasa vasileana Damasikasi, meke vasina tu si kote ta tozi nia goi gua sapu kaqu tavetia goi,” gua se Zisu.

⁷ Sari doduru pu luli koe Saula si turu noso, meke lopu hite kulu. Ura avosia mo rini sa mamalaiṅi, ba lopu ta dogoro sa tiena. ⁸ Meke turu sage se Saula, meke va vaṅuni matana gua, si lopu boka dodogorae si asa, ke taṅinia mo rini limana, meke turaṅa la nia pa Damasikasi. ⁹ Ka ṅeta rane si lopu dodogorae se Saula, meke lopu hite hena na napo si asa.

¹⁰ Ego, pa Damasikasi si koa nana si keke disaepeli, pozana si e Ananaeasi. Meke zama koa sa sa Baṅara pa korapa nana dinogodogorae, “Ananaeasi,” gua si Asa.

“Hiera si rau Baṅara,” gua se Ananaeasi.

¹¹ Meke zama la koa sa sa Baṅara, “Mamu ene la gua pa sirana sapu pozana ‘Sirana Tonoto.’ Mamu la koasa vetu te Ziudasi, mamu la nanasa nia si keke tie mae guana pa Tasisi, pozana si e Saula. Korapa varavara si asa. ¹² Meke ele dogoria sa pa nana dinogodogorae si keke tie pozana si e Ananaeasi, sapu nuquru la pa vetu vasina koasa, meke va opo nia limana sa si asa, pude mani dodogorae pule,” gua.

¹³ Ba olaña la se Ananaeasi, “Baņara, soku tie ele tozia guguana sa tie sana, sapu ñoñovala sisigiti i sa sari na tie Tamugoi pa Zerusalema.

¹⁴ Meke sapu mae nia sa hie, si na vagi ñinirañira si asa koari na ñati hiama, pude pusi vagi sari doduru pu vahesigo,” gua.

¹⁵ Ba olaña sa Baņara, “Mu la, ura ele vizatia Rau si asa pude tarae nia sa Pozaqu koari na tie Zenitailo, koari na dia baņara, meke koari na tie Izireli. ¹⁶ Meke kote va dogoro ni Rau koa sa sari doduru gua pu kote ta sisigiti ni sa pa ginuaqu Rau,” gua sa Baņara.

¹⁷ Ke topue la se Ananaeasi, meke la kamo sa sa vetu vasina koa se Saula. Meke va opo nia limana sa se Saula, meke zama se Ananaeasi, “Saula, tasiqu, sa Baņara Zisu sapu vura koa goi pa sirana totošo korapa ene mae goi, si garunu mae nau koa goi si rau, pude va opo nigo limaqu, pude mu dodogorae pule, meke pude mu ta siñie nia sa Maqomaqo Hope,” gua si asa. ¹⁸ Pa totošo tugo asa si hoqa palae si keketona sapu kekenoño gua na kapu igana pa matana e Saula, meke tiqe dodogorae pule, ke turu si asa, meke ta papitaiso. ¹⁹ Beto asa si tiqe henahena si asa, meke ñinira pule.

Tarae se Saula pa Damasikasi

Koa paki se Saula kaiqa rane koari na tie te Zisu pa Damasikasi. ²⁰ Meke la si asa koari na sinaqoqi^d, meke podalae tarae nia sa sapu e Zisu si na Tuna Tamasa, gua.

²¹ Meke magasa sari doduru pu avosona sa, meke zama, “Lopu asa tu sa tie sapu ñoñovaladi

sari na tie pu vahesia se Zisu pa Zerusalemā? Lopu asa tu si mae nia sa, pude pusi vagi sari na tie te Zisu, meke turāna la ni koari na nati hiamā?” gua si arini.

²² Ba nīnira lala nana tu sa tinarae te Saula, meke va pupuhi sa sari na tie Ziu pu koadi pa Damasikasi koari na nana vina sosode, sapu e Zisu tugo sa Karisito.

²³ Meke sipu hola soku rane, si kuhana nia ri na tie Ziu pude va matea se Saula.* ²⁴ Ba kaiqa tie si tozi vura nia koe Saula sa dia kinuhana. Kopu totoko ni rini sari na sasada barana sa vasileana, boni na rane, pude va matea gana gua. ²⁵ Ba turānia ri nana disaepeli se Saula keke boni, meke va vuraia pa keke lopana sa gobana sa vasileana, meke va isu goreā rini pa keke huneke nomana.

Koa pa Zerusalemā se Saula

²⁶ Meke sipu la pa Zerusalemā se Saula, si podekia sa pude la somana koari na tie te Zisu. Ba matagutu nia rini si asa, sina lopu va hinokaria rini sapu keke koari na tie te Zisu si asa. ²⁷ Ke la se Banabasi koasa, meke turāna la nia koari na apositolo. Va bakalia Banabasi koa rini sapu tutuvia Saula se Zisu pa sirāna, meke sapu ele zama koasa se Zisu. Tozia tugo sa koa rini, sapu gua ele tarāe va mataqara nia Saula pa Damasikasi sa pozana e Zisu. ²⁸ Gua asa, ke tiqe koa somana koa rini se Saula, meke ene la mae pa popoa Zerusalemā, meke tarāe va mataqara nia sa sa pozana sa Baṅara. ²⁹ La zamai, na tokei sa sari na tie Ziu pu zama nia sa zinama Quriki,

---

* 9:23 2 Kor 11:32-33

ba podekia rini pude va matea si asa. ³⁰ Totoso avoso nia ri na tie te Zisu sapu gua asa, si turana gore la nia rini pa Sizaria se Saula, meke va taloa la ia rini pa Tasisi si asa.

³¹ Gua asa, ke loke ninovanovala si koa koasa ekelesia pa doduruna Ziudia, Qaleli, meke pa Sameria. Ninira meke toqolo va noma sa ekelesia pa korapa tinokae tanisa Maqomaqo Hope, meke toa sa ekelesia pa korapa pinamañana sa Banara.

La pa Lida meke pa Zopa se Pita

³² Totoso ene la mae se Pita pude hopiki ni sari tie te Tamasa koari hopeke vasidi, si la si asa pa vasileana Lida. ³³ Meke la dogoria sa vasina si keke tie pozana si e Aeneasi, sapu mate kaiqa kukuru tinina. Ka vesu vuaheni si eko la mo pa teqe si asa. ³⁴ Meke zama la ia Pita si asa, “Aeneasi! Ele salanigo Zisu Karisito si goi. Tekulu, mamu va tana ia sa mua teqe,” gua si asa. Meke pa totoso asa si ta salana se Aeneasi, ke tekulu si asa. ³⁵ Sipu dogoria rina tiena sa vasileana pa Lida, meke pa raratana Saroni sapu gua ta evana, si va hinokaria rini sa Banara.

³⁶ Meke koa nana pa vasileana Zopa si keke barikaleqe sapu somana va hinokaria se Zisu, pozana si e Tabita. (Sa pozana sa pa zinama Quriki si e Dokasi*.) Doduru totoso si taveti sa sari na tinavete leadi, meke hoke variponi koari na tie malana. ³⁷ Pa totoso asa si moho se Tabita meke mate, ke huvea rini sa tinina, meke va ekoa

---

* **9:36** Ginuana sa zinama Dokasi meke Tabita sina kurukuru sapu pozana “dia”.

rini pa lose panaulu. ³⁸ Sina lopu seu pa Zopa sa vasileana Lida, ke sipu avoso nia rina tie te Zisu sapu se Pita si koa nana pa Lida, gua, si garunu la ni rini si karua tie, meke zama koe Pita, “Tataru ni gami mamu tuturei mae koa gami pa Zopa,” gua si arini. ³⁹ Ke luli se Pita koari kara. Totoso kamo rini si turana sage la nia rini si asa koa sa lose panaulu. Meke turu varigara la koe Pita sari doduru nabonaboko, kabo si arini, meke va dogoro ni rini koa sa sari na poko doduru, meke kaiqa poko pule saripu piti i e Dokasi, totoso toana si asa. ⁴⁰ Ba hitu vura ni e Pita sari doduru, meke kokotunu gore si asa, meke varavara. Beto asa, si taliri la si asa koasa barikaleqe matena, meke zama ia sa, “Tabita, tekulu!” gua si asa. Va vanuni sa sari matana, meke sipu dogoria sa se Pita, si tekulu si asa. ⁴¹ Meke tanini vagia Pita sa limana meke toka nia sa pude turu sage si asa pa nenena. Beto, si tioki sa sari kasa nabonaboko meke sari doduru tie te Zisu pule, meke va dogoro nia sa koa rini si asa, sapu ele toa pule tu. ⁴² Sa inavosona sa si ene pa doduruna sa vasileana pa Zopa, meke soku tie si va hinokaria sa Banara. ⁴³ Meke koa paki pa Zopa soku rane se Pita, koa keke tie tavetavete kapu kurukuru, pozana si e Saimone.

10

Pita meke Koniliasi

¹ Meke koa nana pa Sizaria si keke koari na koimata tana keke geto minate varipera tadi na tie Roma, sapu ta pozae na “Puku minate varipera pa Itali”. ² Na tie soto va nabu koa

sa Tamasa, meke pamaña nia meke vahesia sa meke sari nana tamatina sa Tamasa. Hoke varitokae si asa koari na tie malaña, meke na tie varavara tugo si asa. ³ Keke rane, padana ñeta koloko veluvelu, si dogoro bakalia sa si keke mateana te Tamasa sapu mae zama koasa, “Koniliasi,” gua si asa.

⁴ Meke pa nana minatagutu si doño la se Koniliasi, meke zama, “Bañara, na sa si hiva nia Goi koa rau?” gua si asa.

Meke olaña la sa mateana, “Sari na mua vinaravara, na mua tinavete leadi koari na tie malaña, si ele avosi, na dogori sa Tamasa, ke korapa ta balabala koa Sa si goi. ⁵ Ke mamu garunu la tie pa Zopa, pude la turaña mae nia si keke tie vasina, pozana e Saimone Pita. ⁶ Koa nana si asa pa vetu tana keke tie tavetavete kapu kurukuru, sapu e Saimone pozana. Sa nana vetu si tata pa masa,” gua sa mateana. ⁷ Meke sipu taluaræ sa mateana pu zama koe Koniliasi, si tioko vagi sa si karua nana nabulu, meke keke solodia pu somana la aqa ginarunu koasa. Sa solodia asa si hoke vahesia tugo sa Tamasa. ⁸ Tozi ni Koniliasi sari doduru tiñitoña gua pu zama ni sa mateana koasa, meke tiqe garunu lani sa si arini pa Zopa.

⁹ Meke pa koivugona, sipu korapa ene la rini pa siraña, sapu tata kamo pa Zopa, si sage la pa batu vetu se Pita pa manege rua koloko, pude la varavara. ¹⁰ Ovia se Pita, ke hiva henahena. Ba sipu korapa va namanama ginani sarini, si dogoria sa si keke dinogodogoræ. ¹¹ Dogoria sa sapu ta tukele sa mañauru. Meke keketoña

sapu guana keke vaqara poko nomana, si isu nana koari ka made iiona, meke gore mae kamo pa pepeso. ¹² Voi pa korapana sa vaqara asa sari doduru votivotiki kurukuru name, na noki, meke na kurukuru tapuru. ¹³ Meke zama la si keke mamalaini, "Pita, turu, mamu va matei si hire, mamu henai," gua.

¹⁴ Ba olana se Pita, "Lokari Banara, namu lopu ele hite henai rau sari na ginani bonidi gua hire," gua si asa.

¹⁵ Meke zama sa mamalaini pa vina rua totošo, "Mu lopu poza ni bonidi saripu ele va via i Rau," gua si Asa. ¹⁶ Ka neta totošo si ta evana sapu gua asa, meke tiqe ta hena sage pule pa manauru sa vaqara poko asa.

¹⁷ Meke sipu korapa nunala nia Pita ginuana sa nana dinogodogorae, si la nanasa hata nia ri kasa pu garuni e Koniliasi sa vetu vasina koa se Pita, ke la turu si arini pa sadana sa bara koasa vetu. ¹⁸ Titioko si arini, meke nanasa, "Vegua koa nana tani si keke tie pozana e Saimone Pita?"

¹⁹ Sipu korapa podekia Pita pude gilania ginuana sa nana dinogodogorae, si zama la koa sa sa Maqomaqo Hope, "Pita, ka neta tie si korapa hata igo. ²⁰ Tuturei turu, mamu gore la tutuvi. Mu lopu koromu, ba mamu luli koa rini, ura Arau garunu atu ni si arini," gua si Asa.

²¹ Ke gore la se Pita koari kasa, meke zama, "Arau mo sapu nanasa hata nau gamu. Vegua, nasa sa natina sa mia minae?" gua si asa.

²² Meke olana sarini, "Gami si ta garunu koe Koniliasi, sa koimata tadi na tie varipera, pude mae koa goi. Keke tie leana si asa, sapu hoke

vahesia sa sa Tamasa, meke ta pamañaena si asa koari doduru tie Ziu. Keke mateana te Tamasa garunia si asa pude mae hata igo si goi, pude la pa nana vetu, meke pude mani va avosi, gua saripu kaqu la zama ni goi, gua,” gua si arini. ²³ Ke tioko va nuquri e Pita si arini, pude koa paki koa sa pa keke boni.

Meke pa koivugona si taluarae se Pita, meke luli koa rini. Kaiqa rina tie te Zisu pa Zopa, ba somana luli tugo koe Pita. ²⁴ Pa koivugona, si la kamo si arini pa Sizaria, vasina korapa aqa se Koniliasi, meke sari kasa turañana, na nana baere pu ele ruvati sa. ²⁵ Meke sipu tata nuquru la pa vetu se Pita, si la kokotuñu pa nenena sa meke toñoño va lavatia Koniliasi si asa. ²⁶ Ba zama la se Pita koasa, “Mu turu, ura na tie mo si rau,” gua si asa.

²⁷ Vivinei se Pita koa sa meke nuquru la pa vetu, meke dogoria Pita sapu soku hola sari tie pu korapa varigara aqa. ²⁸ Ke zama la koa rini se Pita, “Ele gilana valeania mia gamu sapu hopena pa tinarae tamigami na tie Ziu si pude keke tie Ziu si la koa somanae, babe ene la hopiki nia si keke tie pa votiki butubutu. Ba ele va dogoro nau sa Tamasa, sapu lopu kaqu poza nia boni, na kaleana rau si keke tie. ²⁹ Gua asa, ke sipu mae hata au gamu, si lopu hite koroqu si rau pude mae. Ke kamahire si hiva gilania rau, gua meke mae hata au gamu si rau,” gua se Pita.

³⁰ Meke zama se Koniliasi, “Ka neta rane ele hola, pa neta koloko tososo gugua tugo hie, si koa varavara si rau pa qua vetu, meke vura mae turu va hodaka pa kenuqu rau si keke mateana

sapu pokopoko keoro nedala. ³¹ Zama si asa, 'Koniliasi, ele avosi Tamasa sari mua vinaravara, meke ele gilani na balabala i tu Sa sari na mua vinaritokae koari pu malaña; ³² ke mamu garunu la tie pa Zopa, pude la hata ia si keke tie vasina, pozana e Saimone Pita. Koa nana si asa pa vetu tana keke tie tavetavete kapu kurukuru, pozana si e Saimone. Tata pa masa sa nana vetu,' gua si asa. ³³ Gua asa, ke tuturei garunu atu tie si rau pude hata igo, meke leana hola sapu boka mae si agoi. Ke hire si gami doduru; ele mae varigara pa kenuna sa Tamasa pude va avosia, sapu gua garunu nigo sa Tamasa pude mae tozia koa gami," gua se Koniliasi.

Sa Zinama te Pita

³⁴ Meke podalae zama se Pita, "Kamahire tu tiqe gilania rau sapu koe Tamasa si kekenoño mo si gita doduru tie.* ³⁵ Sari doduru tie pu pamaña nia na vahesia sa Tamasa, meke evaņi rini gua saripu toņoto, si qetuqetu ni Sa pude poza ni Nana tie si arini. ³⁶ Ele gilania mia gamu sa tinarae sapu garunu la nia sa Tamasa koari na tie Izireli, sapu sa inavosona sa binule koe Zisu Karisito, sa Baņara tadi doduru tie. ³⁷ Meke ele gilania mia gamu sapu gua ta evaņa pa popoa tadi na tie Ziu, podalae pa Qaleli pa mudina sapu tarae nia e Zone Papitaiso sa pinapitaiso. ³⁸ Meke ele gilania mia tugo gamu se Zisu pa Nazareti, sapu ele va siņi nia Maqomaqo Hope, meke nīniraņira sa Tamasa. Meke sapu ene la mae si Asa, meke taveti Sa sari na tinavete

---

* **10:34** Diut 10:17

leadi, meke salani Sa saripu ta nonovala koari na tomate kaleadi, sina koa koa Sa sa Tamasa. ³⁹ Gami si na tie pu dogoro soti sari doduru tinitona pu evani Sa pa Zerusalemameke koari doduru vasina pule pa popoa tadi na tie Ziu, osolae poka nia na va matea rini si Asa pa korosi. ⁴⁰ Ba pa vina neta rane si va turu pulea Tamasa si Asa pa minate, meke vata dogoro pulea Tamasa si Asa koa gami. ⁴¹ Lopu pa doduru tie si vura Sa, ba koa gami mo pu ele vizata gami sa Tamasa, pude na tie va sosode. Gami si hena na napo turania si Asa, sipu toa pule si Asa pa minate. ⁴² Meke garunu gami Sa si gami, pude la tarae koari na tie, meke pude tozi vura nia koa rini sapu Asa tugo sapu ele vizatia sa Tamasa, pude na tie varipitui koari na tie toadi meke matedi. ⁴³ Sari doduru poropita si huhukia mo si Asa pa dia zinama, sapu sari doduru pu va hinokaria si Asa, si kaqu taleosae sari na dia sinea pa korapa niniranira tanisa pozana Sa," gua se Pita.

Vagia rina Zenitailo sa Maqomaqo Hope

⁴⁴ Sipu korapa zama se Pita, si ta kamoe nia ri doduru pu avavoso koasa tinarae sa Maqomaqo Hope. ⁴⁵ Meke magasa hola sari na tie Ziu pu va hinokaria se Zisu, saripu lulidi mae koe Pita pa Zopa, sina dogoria rini sapu koari na Zenitailo, ba variponi nia tugo Tamasa sa Maqomaqo Hope. ⁴⁶ Ura avosi rini sari na tie Zenitailo sapu zama pa votiki vinekala, meke vahesia rini sa Tamasa. Ke zama se Pita, ⁴⁷ "Sari kasa tie hire si vagia rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo mo sapu ta evana koa gita. Ke vegua? Sei kote boka hukati

si arini pude ta papitaiso?” gua si asa. ⁴⁸ Ke gua asa, si tozini Pita si arini pude di ta papitaiso pa korapa pozana e Zisu Karisito. Meke sipu beto saripu gua hire, si tepa ia rini se Pita pude koa paki koa rini kaiqa rane.

11

Tozia Pita pa Zerusalemā sapu gua Ta Evaṅa

¹ Beto asa si avoso nia rina apositolo, meke rina tie te Zisu pa doduruna Ziudia, sapu ele va hinokaria ri kaiqa tie Zenitailo^d sa zinama te Tamasa. ² Gua ke totošo sage la se Pita pa Zerusalemā, si arini pu va egoa sapu sari na tie Zenitailo pu va hinokaria sa zinama te Tamasa meke kekere, si kaqu ta magu, gua, si tokea rini se Pita. Zama si arini, ³ “Na vegua ke la si goi koari na tie pu lopu ta magudi, meke somana henahena koa rini?” gua si arini. ⁴ Meke va bakala valeania Pita koa rini podalae pa podalaena sapu gua ta evaṅa.

⁵ Zama si asa, “Totoso korapa varavara rau pa vasileana Zopa, si dogoria rau pa keke dinogodogorae si keketoṅa nomana, guana vaqara poko. Tava isu gore mae pa maṅauru si asa koari ka made iiona, meke mae gore kamo pa kapaqu. ⁶ Meke sipu la hopiki nia rau, si dogori rau pa korapana sari na kurukuru ṅame made nene, na kurukuru pinomodi, na noki, na kurukuru tapuru. ⁷ Meke avosia rau si keke mamalaini sapu zama mae guahe koa rau, ‘Pita! Turu, mamu va matei si hire, mamu henai,’ gua.

⁸ Ba olana la si rau, 'Lokari Baṅara, namu lopu ele hite henai rau sari na ginani bonidi gua hire,' gua si rau.

⁹ Ba zama pule tugo sa mamalaini pu maena pa Maṅauru, 'Mu lopu poza ni bonidi saripu ele va via i Rau,' gua. ¹⁰ Ka neta totošo ta evana sapu gua asa, meke tiqe ta hena sage pule la pa Maṅauru sa vaqara poko asa. ¹¹ Meke pa totošo tugo asa si mae kamo mo pa vetu pu koa ia rau sari ka neta tie pu garunu mae ni e Koniliasi pa Sizaria. ¹² Zama au sa Maqomaqo Hope si rau pude lopu koroqu, ba luli la mo koa rini. Ke ari ka onomo tasiqū hire pu va hinokaria se Zisu si luli au, meke la nuquru si gami pa vetu te Koniliasi. ¹³ Meke tozini gami Koniliasi, sapu dogoria sa si keke mateana turu nana pa nana vetu, meke zama la koa sa, 'Koniliasi, mu garunu la tie pa vasileana Zopa, pude la hata mae nia si keke tie pu koa vasina, pozana e Saimone Pita. ¹⁴ Asa tu kote atu tozia koa goi sa inavoso sapu kote ta harupu nia agoi, meke sari doduru tie pu koa pa mua vetu,' gua. ¹⁵ Meke sipu korapa zama rau koa rini, si kamo mo koa rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo sapu kamo koa gita pa pinodalaena. ¹⁶ Ke tiqe balabala ia rau sapu gua zama nia sa Baṅara, sapu guahe: 'E Zone si papitaiso nia sa kolo, ba gamu si kote ta papitaiso nia sa Maqomaqo Hope,' gua.* ¹⁷ Ke bakalana mo sapu e Tamasa si ponia koari na tie Zenitailo sa vinariponi sapu kekenoṅo puta gua mo pu ponini gita Sa, totošo va hinokaria gita se Zisu

---

* 11:16 TTA 1:5

Karisito sa Baṅara. Ke Esei si arau pude va karia gua sapu evaṅia sa Tamasa?" gua se Pita.

¹⁸ Meke sipu avosia rini sapu gua asa, si beto mo tokea rini se Pita, ba vahesia rini sa Tamasa, meke zama guahe: "Uve! Sari na tie Zenitailo, ba poni totošo tugo Tamasa pude kekere meke vagia sa tinoā," gua si arini.

Sa Ekelesia pa Anitioki

¹⁹ Ego, kaiqa rina tie pu va hinokaria se Zisu sapu ta nonoṅala pa totošo tava mate se Sitivini, si ta hurakatae la mae koari na popoa pu kamo la gua pa Ponisia, Saeparasi, meke pa Anitioki; meke la tarae nia rini sa Inavoso Leana koari na tie Ziu mo.* ²⁰ Ba kaiqa rina tie Saeparasi, meke pa Saerini pu va hinokaria se Zisu, si la pa Anitioki meke tozia tugo koari na tie Zenitailo, sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu sa Baṅara. ²¹ Sa niniraṅira te Tamasa si koa koa rini, ke soku hola sari tie si va hinokara, meke lulia rini sa Baṅara.

²² Meke kamo la koasa ekelesia pa Zerusalemā sa inavoso hie, ke garunu la nia rini pa Anitioki se Banabasi. ²³ Meke sipu la kamo se Banabasi pa Anitioki, meke dogoro sotia sa sa tinavete tanisa tataru variharupi te Tamasa koari na tie, si qetu hola si asa, ke sovuti sa si arini pude di soto va nabu doduru totošo koasa Baṅara pa dia rinaṅeraṅe. ²⁴ Keke tie leana se Banabasi, sapu ta siṅie nia sa Maqomaqo Hope, meke na tie ninira pa nana rinaṅeraṅe. Ke soku hola tie si tava kekere la koasa Baṅara.

---

* **11:19** TTA 8:1-4

25 Beto asa si hola latu pa Tasisi se Banabasi pude la hata ia se Saula, gua. 26 Meke sipu dogoria sa se Saula, si turaña la nia sa pa Anitioki, meke keke doduru vuaheni si koa turaña ari karua sa ekelesia vasina. Variva tumatumae sari kara koari soku tie vasina. Pa Anitioki tugo si ta pozae kekenu “Tie te Karisito” saripu va hinokaria se Zisu.

27 Pa totoaso asa si taluaraedi mae pa Zerusalem sari kaiqa poropita, meke la pa Anitioki. 28 Keke rina poropita arini si e Aqabasi. Pa niniraniira tanisa Maqomaqo Hope si turu meke korokorotae nia sa, sapu keke soñe nomana si kote ta evaña koari na popoa pu kopu ni sa qinavuna Roma, gua. Meke ele ta evaña tugo si asa pa totoaso pu koa nati banara pa Roma se Kolodiasi.* 29 Ke variva ego nia rina tie te Zisu pa Anitioki si keke binalabala pude hopeke arini si vekoa gua sapu bokaia rini, pude toka ni sari na tasidia koe Karisito pu koa pa Ziudia, gua. 30 Tavetia rini si hie, meke va paleke ni rini sari na dia vinariponi koari Banabasi e Saula, pude la vala i koari na koimata tadi na tie te Zisu pa Zerusalem.

12

Va Matea Herodi se Zemisi

1 Meke tata pa totoaso tugo asa si tuqe vagi sa banara Herodi^d se Zemisi meke sari kaiqa tien sa ekelesia pude noñovali, 2 meke garuni sa sari nana solodia meke la kupa nia magu ruana se Zemisi, sa tasina e Zone. 3 Meke totoaso dogoria e

---

* 11:28 TTA 21:10

Herodi sapu qetu nia rina tie Ziu sapu gua tavetia sa, si la vata pusia pule sa se Pita. Ta evaņa si hie pa totošo vinarigara pude hena ia sa bereti loke Isitina. ⁴ Sipu tuęe vagia sa se Pita, si la vekoa sa si asa pa vetu varipusi. Meke luara vala sa si asa koari ka made puku solodia pa vetu varipusi pude kopu nia. Hopeke ka made tie si keke pukuna. Hiva nia Herodi si pude pa mudina sa Inevaņa Pasova^d si kote ta pitu se Pita pa kenudi rina tie, gua.* ⁵ Ke ta kopue veko mo pa vetu varipusi se Pita. Ba sa ekelesia si korapa varavara toka sisigiti la nia koe Tamasa si asa.

Ta Rupaha pa Vetu Varipusi se Pita

⁶ Pana boni, sipu lopu ele kamo sa koivugona totošo kaqu ta pitu se Pita, si puta si asa pa varikorapadi ri karua solodia pu kopu totoko nia, meke ta pusie karua seni tugo si asa. Koa dia tugo sari na solodia pu kopu pa sasadana sa vetu varipusi. ⁷ Meke vura va hodaka la si keke mateana tanisa Baņara, ke kalalasa sa korapa losena sa vetu varipusi. Zotia sa mateana sa kali tinina e Pita, meke va vaņunia sa, meke zama, "Tuturei tekulu!" gua si asa. Meke hoqa palae sari na seni koari na limana e Pita.

⁸ Meke zama sa mateana, "Mu va nabua sa mua belete, mamu va sagei sari na mua sadolo," gua si asa. Ke tavete gua tugo se Pita. Meke zama pule tugo sa mateana, "Mu va sagea sa mua poko hade, mamu luli au," gua si asa. ⁹ Ke lulia Pita si asa, ba lopu gilania Pita sapu na tinitona hinokara si korapa evaņa sa mateana koa sa.

---

* **12:4** Ekd 12:1-27

Balabala ia Pita si hokara keke dinogodogorae mo si dogoria sa, gua. ¹⁰ Ene hola nia ri kara sa puku tie kopu vinakeke, meke la hola nia pule sa vina rua, meke tiqe la kamoā ri kara sa sasada aeana sapu vura la pa vasileana nomana. Meke ta tukele telena sa sasada, ke vura taloa dia sari kara. Meke sipu ene gore la ri kara pa sirana, si murimuri taloa nana sa mateana koe Pita.

¹¹ Pa totošo tu asa si tiqe gilania Pita sapu gua ta evana koa sa, ke zama si asa, “Koi, tiqe kamahire tu tumae nia rau sapu hinokara sa Nana mateana tu si garunu mae nia sa Baṅara pude harupau si arau koasa niniraṅira te Herodi, meke koa ri doduru ginugua pu korapa hiva ni rina tie Ziu pude vata evani,” gua si asa.

¹² Totoso gilana valeana ia sa sapu gua asa, si topue ene la si asa pa vetu te Mere sa tinana e Zone Maka, vasina korapa varigara na varavara sari kobi tie. ¹³ La kikia se Pita pa sasada, ke la pude tukelia sa sasada gua si keke nabulu vineki, sapu e Roda pozana. ¹⁴ Sipu avoso gilania sa sa mamalainina e Pita, si qetu va hola si asa. Ke haqala pule, ba lopu tukelia sa sa sasada. La tozia sa koa rini sapu e Pita si korapa turu nana pa sada, gua.

¹⁵ “Ai, pekipeki si goi,” gua sarini.

Ba toketoke si asa, meke zama, “Lokari, hinokaraqu!” gua si asa.

Ke olaṅa si arini, “Ego, nana* mateana mo si isa,” gua sarini.

---

* **12:15** Balabala ia ri kaiqa tie sapu keke mateana si kopu ni hopeke tie te Tamasa.

¹⁶ Ba kikia nono la se Pita, ke la tukelia sa sasada gua rini, si turu nana se Pita, ke magasa hola si arini. ¹⁷ Ba va noso la ni limana e Pita si arini, meke tiqe tozi va bakalia sa koa rini, gua meke vata rupahia sa Baṅara si asa pa vetu varipusi. Beto asa, si garuni Pita si arini pude la tozi nia se Zemisi*, meke koa ri doduru tie te Karisito sapu gua ta evaṅa. Beto asa si taluarae la pule pa keke vasina se Pita.

¹⁸ Pana munumunu si pupuhu sisigiti nia dia rina tie kopu pa vetu varipusi sapu gua ta evaṅa koe Pita. ¹⁹ Garuni Herodi sari nana tie pude hata ia se Pita, ba lopu boka dogoria rini si asa. Ke tiqe hata va minakia Herodi koari na tie kopu pa vetu varipusi sa ginugua asa, meke garunu nia sa pude va matei sari kasa tie kopu vetu varipusi arini, gua. Beto asa, si ta luarae pa Ziudia se Herodi, meke la koa paki si asa pa Sizaria.

Sa Minate te Herodi

²⁰ Na bugoro ni e Herodi sari na tie pa popoa Taea meke Saedoni, ke la si keke dia puku tinoni tadi kasa pude dogoria se Herodi. Ba kekenu si la baere pakia tu rini se Balasitasi, sa tie kopu koasa vetu baṅara te Herodi, pude tokani, gua. Beto asa, meke tiqe la tepa ia sa vinaribulei koe Herodi gua, sina sari na dia popoa si hoke la vagivagi ginani mo koari na popoa pu koa pa kinopu te Herodi.

²¹ Meke sipu kamo sa rane ta mutina, si va sagei Herodi sari nana poko baṅara, meke la habotu si asa pa nana habotuana baṅara, meke

---

* **12:17** Zemisi sa tasina Karisito.

tiqe zama koari na tinoni. ²² Velavela sari na tinoni, meke zama, “Na tamasa mo si zama hie, lopu na tie!” gua si arini. ²³ Meke pa totošo tugo asa si la sa mateana te Tamasa meke va mohoa se Herodi, sina lopu va lavatia sa sa Tamasa. Ke gania na nokinoki sa tinina, meke mate si asa.

²⁴ Ba sa zinama te Tamasa si ta tarae hoda la, meke soku lala dia saripu avosia meke lulia si asa.

²⁵ Meke sipu va hokotia ri Banabasi e Saula sa natina sa dia inene pa Zerusalemā si taluarāe pule taloa sari kara. Meke turānia rini se Zone Maka.

13

Ta Vizata meke Ta Garunu Taloa sari Banabasi e Saula

¹ Koasa ekelesia pa Anitioki si koa dia si kaiqa poropita, meke na tie variva tumatumāe pa zinama te Tamasa. Arini sari Banabasi, e Simione sapu poza nia “tie muho” rini, meke e Lusiasi sa tie pa Saerini, e Manaeni sapu ta pausuna meke noma sage turānia se Herodi^d, meke se Saula. ² Totoso va madi si arini pa ginani, meke vahesia rini sa Baṅara, si zama sa Maqomaqo Hope koa rini, “Mi vizata vata kalei sari Banabasi e Saula, pude la tavetia sa tinavete sapu ele poni ni Rau,” gua si Asa. ³ Ke sipu beto madi pa ginani meke varavara rini, si va oponi limadi rini sari kara, meke tiqe garunu taloa ni.

Banabasi meke Saula pa Nusa Saeparasi

⁴ Meke sipu ta garunu koasa Maqomaqo Hope sari Banabasi e Saula, si la pa Selusia sari kara,

meke la suraṇa pa keke vaka tepetepe, meke toka karovo la pa nusa Saeparasi sarini. ⁵ Totoso la hogoto rini pa vasileana Salamisi, pa nusa Saeparasi, si tarae nia ri kara sa zinama te Tamasa koari na sinaḡoḡi tadi na tie Ziu vasina. Luli koa rini se Zone Maka, pude toka ni pa tinavete.

⁶ Ene karovia rini sa nusa Saeparasi osolae kamoā rini sa vasileana pa Paposi. Vasina si tutuvia rini si keke tie matemateana, pozana si e Ba-Zisu* Keke tie Ziu si asa, sapu na poropita kokohana. ⁷ Keke baere soti tanisa Qavuna Seqiasi Paulasi pa nusa Saeparasi si asa. Keke tie bokabokana se Paula. Tioki sa Qavuna hie sari Banabasi e Saula, sina hiva avosia sa sa zinama te Tamasa. ⁸ Ba hukati sa tie matemateana sari kara. Sa pozana sa tie matemateana hie pa zinama Quriki si e Elimasi. Podekia e Elimasi pude hukatia sa Qavuna pude mani lopu tagoa sa vina hinokarana e Karisito, gua. ⁹ Ba se Saula sapu ta pozae Paula, si ta siṇie nia sa ṇiniraṇira tanisa Maḡomaḡo Hope, ke doṇo toto la ia sa se Elimasi, meke zama la ia sa, ¹⁰ “Na tuna e Setani si agoi! Meke na kana tadi doduru lineana. Siṇia na sinekesekei kaleadi sa mua tinoa, vea lopu kaqu noso hokara si goi pude ṇoṇovalia sa vina tumatumae hinokara tanisa Baṇara? ¹¹ Sa ṇiniraṇira tanisa Baṇara si kote raṇa koa goi kamahire, meke kote behu paki si goi, meke lopu kote dogoria goi sa kalalasa,” gua se Paula.

---

* **13:6** Sa ginuana sa pozapoza “Ba” pa zinama Hiburu si na “tuna”. Soku tie koari na tie Ziu si ta pozae “Zisu”. Se “Ba-Zisu” hie si keke tie matemateana.

Meke behu va hodaka sari matana sa tie, ke hata tie si asa pude tañinia sa limana meke turaña, gua. ¹² Totoso dogoria sa Qavuna gua sapu ta evaña, si va hinokara si asa, sina magasa sisigiti nia sa sa vina tumatumaena sa Bañara.

Gua sapu Ta Evaña pa Anitioki pa Popoa Pisidia

¹³ Meke taluarae pa Paposi se Paula, meke saripu luli koasa, meke la pa vasileana Peqa pa popoa Pamipilia. Vasina si ta luarae koa rini se Zone Maka, meke pule la nana pa Zerusalem.

¹⁴ Ba arini si topue ene pa Peqa, meke la kamo pa vasileana Anitioki pa popoa Pisidia. Meke nuquru la habotu pa sinaqoqi tadi na tie Ziu si arini pa rane Sabati. ¹⁵ Meke sipu beto ta tiro sa Tinarae te Mosese, meke sari na kinubekubere tadi na poropita, si tozi la ni rina palabatuna sa sinaqoqi tadi na tie Ziu si arini, meke zama, “Be guana koa nana keke zinama vinaritokae, sapu hiva tozia gamu koa gami, si boka zama kamahire,” gua si arini.

¹⁶ Ke gasa turu se Paula, meke va mokomoko ni limana sa sarini meke zama guahe si asa, “Gamu kasa na tie Izireli, meke gamu na Zenitailo pu va lavatia sa Tamasa, mi avoso mae! ¹⁷ Sa Tamasa tadigita na tie Izireli, si ele vizati sari kasa na tamada pukerane, meke va evañae ni keke butubutu lavata Sa si arini, sipu koa si arini pa Izipi. Meke turaña vura ni Sa si arini pa Nana ñinirañira lavata.* ¹⁸ Totoso malohoro si arini pa rinañerane koari ka made ñavulu vuaheni,

---

* **13:17** Ekd 1:7, 12:51

sipu ene si arini pa qega, ba aqu ni Sa si arini.*
 19 Va kilasi Sa sari ka zuapa butubutu huporo pa Kenani, meke poni ni Sa sari dia pepeso koari na Nana tie pude na dia tinagotago.* 20 Sari doduru ginugua hire si ta evana pa korapadi ri ka made gogoto lima navulu vuaheni.

Beto asa, si va turui Tamasa sari na dia tie varipitui* pude turani, osolae kamo koe Samuela sa poropita.* 21 Beto asa, si tepa ia ri na tie si pude va turua si keke dia banara, gua. Gua asa, ke va malumu poni Sa se Saula, sa tuna e Kisi pa butubutu te Benisimane. Meke ka made navulu vuaheni si koa banara se Saula.*

22 Mudina sapu va betoa Tamasa se Saula, si hobe la nia Sa se Devita pude koa banara. Meke zama guahe sa Tamasa koasa guguana e Devita: 'Ele dogoria Rau sapu se Devita, sa tuna e Zese, sapu kote luli sari hiniva pa buloqu Rau. Sa tie pu kote boka evani saripu gua hiva ni Rau pude taveti sa, gua.* 23 Pa tutina e Devita si ponina Tamasa koe Izireli se Zisu pude na Hinarupu tadi na tie, gua sapu ele va tatara nia Sa. 24 Sipu lopu ele vura mae se Zisu koari na tie, si tarae se Zone koa ri doduru tie Izireli, pude madi kekere meke luara pani sari na dia sinea, meke ta papitaiso.*

25 Meke sipu tata va hokotia e Zone sa nana

---

* 13:18 Nab 14:34; Diut 1:31 * 13:19 Diut 7:1; Zos 14:1

* 13:20 Dia tie varipitui si hoke harupi rini sari na tie koari na dia kana, meke hoke kopu ni rini sari na butubutu Izireli osolae kamo sa toso tadi na banara. * 13:20 Zaz 2:16; 1 Samuela 3:20 * 13:21 1 Samuela 8:5, 10:21 * 13:22 1 Samuela 13:14,

16:12; Sam 89:20 * 13:24 Mk 1:4; Lk 3:3

tinavete ninabulu, si zama si asa, 'Esei tugo guni nau gamu si arau? Lopu arau si Asa sapu kaqu mae! Ba korapa luli mudi mae tu koa rau si Asa, meke pude kokotunu gore pude nabulu nia mo si Asa, na rupahia sa Nana sadolo, ba lopu garoqu rau,' gua se Zone.*

²⁶ Gamu kasa turaṇamami pa tutina Ebarahami, meke gamu na tie Zenitailo pu pamaṇa nia sa Tamasa; sa inavosona sa tinaharupu hie, si ta garunu mae pude tadigita. ²⁷ Sari na tinoni pu koa pa Zerusalem, meke sari na dia koimata, si lopu doṇo gilania rini se Zisu, meke sari na kinorokorotae tadi na poropita, saripu hoke ta tiro pa doduru rane Sabati koasa guguana Sa. Ba sipu zutua rini si Asa meke va matea, si va gorevura ia mo rini sapu gua ta korotae koa Sa. ²⁸ Meke lopu boka vagia rini si keke ginugua sea koa Sa, pude zutua, meke va matea si Asa; ba tepa ososo nia rini koe Paelati pude kaqu tava mate tugo si Asa, gua.* ²⁹ Meke sipu ele va gorevura betoi rini sari doduru kinorokorotae pu ta kubere koasa guguana Sa, si va gore vagia rini pa korosi sa tinina Sa, meke la vekoa rini pa lovu.* ³⁰ Ba va turu pulea Tamasa si Asa pa minate. ³¹ Meke soku rane si vura vata dogoro si Asa koa rini pu ele luli somana koa Sa pa Qaleli, meke mae pa Zerusalem. Meke arini sari na tie pu korapa tozi va sosodea si Asa koari na tie Izireli.* ³² Ke gami hire si mae pude tozia

* **13:25** Mt 3:11; Mk 1:7; Lk 3:16; Zn 1:20,27

27:22-23; Mk 15:13-14; Lk 23:21-23; Zn 19:15

27:57-61; Mk 15:42-47; Lk 23:50-56; Zn 19:38-42

1:3

* **13:28** Mt

* **13:29** Mt

* **13:31** TTA

koa gamu sa Inavoso Leana. Sa vina tatara sapu ele tozia Tamasa koari na tiatamada pukerane si ³³ tava gorevura kamahire koa gita kasa na tutidia, totošo va turu pulea Sa pa minate se Zisu. Tava gorevura sapu gua ta kubere pa Sam vina rua, sapu zama guahe:

‘Na Tuqu soti si Agoi,
 ninoroi si ta evaᅇae
 na Tamamu Goi si Arau,’ gua.*

³⁴ Meke gua pule hie si ta zamae, koasa guguana sapu va toa pulea Tamasa si Asa pa minate, pude lopu kaqu muzi sa tinina:

‘Kaqu ponigo Rau sa minana hinokara, meke madina,
 sapu va tatara nia Rau koe Devita,’ gua si Asa.*

³⁵ Meke pa keke vasina pule pa Kinubekubere Hope, si gua pule hie si ta zamae:

‘Sa Mua Nabulu Hopena, si lopu kaqu va malumia Goi
 pude muzi tinina,’ gua.*

³⁶ Ba se Devita si ele mate tu, meke ta pomunu turaᅇae koari na tiatamana, meke muzi sa tinina totošo va hokotia sa pa nana ninabuluna sa hiniva te Tamasa pa nana totošo. ³⁷ Ba Asa sapu va turu pulea sa Tamasa pa minate, si lopu hite muzi sa tinina.

³⁸⁻³⁹ Kasa turaᅇamami, hiva tozi va gilanani gamu gami si hie; sapu pa korapa pozana e Zisu, si ta tarae koa gamu sa tinaleosaena sa sinea. Meke koasa tie hie, si ari doduru pu va hinokaria

---

* **13:33** Sam 2:7   * **13:34** Ais 55:3   * **13:35** Sam 16:10

si Asa, si kaqu ta rupaha koari na tinazutudi rina dia sinea, sapu lopu boka vagia gamu koa sa Tinarae te Mosese. ⁴⁰ Mi kopu puleni gamu, pude mani lopu ta evana koa gamu gua sapu ta zamae koari na poropita, sapu guahe:

⁴¹ ‘Gamu na tie pu va karia sa Tamasa! Mi dono mae, mamu magasa meke mate.*

Ura gua sapu korapa tavetia Rau koa gamu kamahire, si keke tiniona sapu lopu kaqu boka va hinokaria gamu.

Meke be atu tozini gamu keke tie,
ba lopu kaqu va hinokaria tugo gamu!’ gua,”
gua se Paula.

⁴² Meke sipu korapa taluarae dia pa sinaoqi sari Paula e Banabasi, si ruvati rina tinoni sari kara, pude pule la meke zama pule ni sari ginugua hire pa Sabati maehe, gua. ⁴³ Totoso taluarae koasa vinarigara sari na tinoni, si sokudi rina tie Ziu, na tie Zenitailo saripu lulia sa linotu Ziu, si luli koari kara. Ke sovutu va ninirai rina apositolo si arini, pude di lopu luaria sa tataru variharupi te Tamasa.

⁴⁴ Meke sipu kamo pule sa rane Sabati, si tata doduru tie mo koasa vasileana, si varigara pule la pude avosia sa zinama te Tamasa. ⁴⁵ Totoso dogoria rina tie Ziu sa puku tinoni lavata pu varigara, si kono sisigiti nia ke tokea rini se Paula koari na nana zinama, meke zama va kaleania rini si asa. ⁴⁶ Ba mataqara sari Paula e Banabasi, meke zama guahe sari kara: “Ta hivae si pude koa gamu si kaqu ta tarae kekenu sa zinama te Tamasa. Ba sina kilua gamu si asa, meke lopu

---

* 13:41 Hbk 1:5

balabala va garogaro puleni gamu si gamu, pude boka vagia sa tinoa hola; ke kote karovo la si gami koari na tie Zenitailo. ⁴⁷ Ura zama guahe sa Banara koa gami:

'Ele vizata gamu tugo Rau si gamu pude na kalalasa koari na tie Zenitailo, pude boka paleke la nia sa Qua hinarupu koari na tie pa vina betona sa popoa pepeso,' gua," gua sari kara.*

⁴⁸ Totoso avosia rina tie Zenitailo sapu gua asa, si qetu hola si arini, meke va lavatia rini sa zinama te Tamasa. Meke sari doduru pu ta vizatadi pude vagia sa tinoa hola si va hinokara.

⁴⁹ Meke ta urahaē la sa zinama te Tamasa pa doduruna sa pinaqaha popoa asa. ⁵⁰ Ba sovutu va kaleani ri na tie Ziu sari na koimata pa vasileana, meke sari na barikaleqe arilaedi tadi na tie Zenitailo pu pamaña nia sa Tamasa. Podalae qoraqora ni rini sari Paula e Banabasi, meke nonoali meke hitu taloa ni rini sari kara pa popoa sana. ⁵¹ Gua asa ke tavusu pani ri karua apositolo sari na kavuru pepeso pa nenedia, pude na vina balau koa rini sapu kaqu va kilasi sa Tamasa si arini; meke ene hola la dia pa Aekoniami sari kara.* ⁵² Sari na tie pa Anitioki pu va hinokara, si koa qetuqetu hola, meke ta sinie nia rini sa Maqomaqo Hope.

14

Paula meke Banabasi pa Aekoniami

---

* **13:47** Ais 42:6, 49:6 * **13:51** Mt 10:14; Mk 6:11; Lk 9:5, 10:11

¹ Pa Aekoniami si la pa sinaqoqi tadi tie Ziu sari Paula meke Banabasi, gua mo sapu hoke tavetia rini. Tarae va mataqara sari kara, ke sokudi rina tie Ziu na tie Zenitailo si va hinokara. ² Ba sari na tie Ziu pu korodia va hinokara, si sovutu va kaleani rini sari na tie Zenitailo, meke va kaleani rini sari na dia binalabala, ke kanai rini sari na tie pu va hinokaria se Zisu. ³ Koa seunae vasinahite pa Aekoniami sari Paula e Banabasi, meke tarae va mataqara nia ri kara sa Baṅara. Meke va sosodea sa Baṅara koari na tinavete variva magasa pu taveti ri kara, sapu hinokara sa dia inavosona sa Nana tataru variharupi. ⁴ Meke vari paqahi sari na tiena sa vasileana nomana sana. Ari kaiqa si luli sari na tie Ziu pu lopu va hinokara, meke ari kaiqa si luli sari karua apositolo.

⁵ Meke kaiqa rina tie Zenitailo, na tie Ziu, meke sari na dia koimata, si va egoa rini si pude ṅoṅovali sari na apositolo, meke pude gona ni patu sari kara, gua. ⁶ Ba avosia ri karua apositolo sapu gua asa, ke govete la dia pa vasileana Lisitara meke Debi pa popoa Laekonia, meke koari na vasivasileana pa popoa sana. ⁷ Vasina si la hoda ia ri kara sa tinozina sa Inavoso Leana.

Paula meke Banabasi pa Lisitara meke pa Debi

⁸ Koanana si keke tie pa Lisitara sapu mate karua nenena, na podona gua tu; meke lopu ele hite ene hokara si asa, pa doduruna sa nana tinoa. ⁹ Habetu meke va avavoso si asa pa tinarae te Paula. Dogoria Paula si asa, ke doṅo totoa sa, meke doṅo gilania sa sapu koa nana rinaṅeraṅe sa tie sana, sapu padana pude ta

salana nia sa. ¹⁰ Gua asa ke velavela la se Paula koa sa, “Mu turu!” gua si asa. Meke gasa turu nana mo sa tie, meke podalae ene si asa.

¹¹ Meke sipu dogoria sa vinarigara tinoni gua sapu evania Paula, si velavela si arini pa zinama Laekonia, “Sari na tamasa si ele ta evanae tinoni, meke gore mae koa gita hire!” gua si arini. ¹² Se Banabasi si poza nia tamasa Zeusi rini, meke se Paula si poza nia tamasa Hemesi rini, sina se Paula si na nati tie zamazama koari kara. ¹³ Sa zelepade tanisa tamasa Zeusi si lopu seu pa sada barana sa vasileana, ke sa hiamate Zeusi meke sari na dia puku tinoni, si paleke la havoro, meke kaiqa bulumakao pa sasadana sa vasileana, pude va vukivukihi la koari karua apositolo, gua.

¹⁴ Ba toতো avoso nia ri Paula e Banabasi sapu gua asa, si daku rikati ri kara sari dia poko, meke haqala la pa varikorapadi rina tinoni meke velavela, ¹⁵ “Kei! Gamu kasa na tinoni! Na vegua ke evania gamu sa tinavete sana? Gami kara si na tie gua mo gamu! Sapu mae nia gami si pude tarae nia mo koa gamu sa Inavoso Leana, pude luara pani sari na mia tamasa huporodi sara, meke boka kekere la si gamu koasa Tamasa toana sapu tavetena sa Mañauru, na pepeso, meke sa lamana, meke sari doduru likakalae vasina.*

¹⁶ Koari na toতো pu ele hola, si va malumi sa Tamasa sari doduru butubutu tie pude lulia gua sapu hiva nia rini. ¹⁷ Ba lopu hite va paere pule nia sa Tamasa, ba vata gilana pule nia si Asa koa gamu koa ri Nana vina sosode gua hire: Vata dogoro pule nia si Asa koasa Nana tataru

---

* **14:15** Ekd 20:11; Sam 146:6

variva tukana, sipu va gore mae ia sa sa ruku pa mañauru, meke va toqoli Sa sari na linetelete pa dia totošo garodi. Soku ginani si ponini gamu Sa, ke qetuqetu sari na bulomia,” gua sari kara. ¹⁸ Ba sari na zinama pu zama ni ri kara hire, si tasuna pude va nosoi saripu hiva va vukivukihi la koari kara, ba va nosoi ri kara sarini.

¹⁹ Meke kaiqa rina tie Ziu, pu mae guadi pa vasileana Anitioki meke pa Aekoniami si zama sovusovuti rini sari na kobi tinoni, meke gona nia patu rini se Paula, beto meke ririhi vura nia rini pa vasileana. Balabala ia rini sapu ele mate si asa, gua. ²⁰ Ba sipu turu vari likohae nia ri na tie te Karisito se Paula, si turu si asa, meke pule la nana tugo koasa vasileana. Meke pa koivugona si topue la pa Debi sari kara Banabasi.

Pule La sari Karua pa Anitioki pa Siria

²¹ Meke tarae nia ri kara pa Debi sa Inavoso Leana, meke soku tie si kekere, meke ta evañae na tie te Karisito. Beto asa si pule la pa Lisitara meke pa Aekoniami, meke tiqe hola pule la pa Anitioki pa popoa Pisidia sari kara. ²² Toka ni ri kara sari na tie te Karisito, koari ka ñeta vasileana arini, pude soto va nabu koa sa vina tumatumae pu ele va hinokaria rini. Zama sari kara, “Soku hola sari na tinasuna si kaqu ta raza ni gita, pude hukata gita pa nada ninuquru koasa Binañara te Tamasa,” gua. ²³ Vizati ri sari na koimata koa ri hopeke puku tie te Karisito. Meke sipu ele koa madi pa ginani si arini, meke varavara ni, si va kopu ni rini sarini koa sa Bañara pu rañea rini.

²⁴ Meke toso ele karovo gua si arini koasa pinaqaha popoa pa Pisidia, si hola la pa popoa Pamipilia sari kara. ²⁵ Tarae nia ri kara sa zinama te Tamasa vasina pa vasileana Peqa meke tiqe la pa Atalia. ²⁶ Beto asa si luli pa vaka tepetepe vasina sari karua, meke pule la pa Anitioki, vasina pu tava madi sari kara koasa tinavete tanisa tataru variharupi te Tamasa, sapu tiqe va hokotia ri kara.

²⁷ Meke sipu hogoto pule ri kara pa Anitioki, si tioko varigara ni ri kara sari na tie te Karisito vasina, meke tozi ni ri kara sari doduru gua pu evani sa Tamasa koasa dia tinavete, meke gua sapu tukele gunia sa Tamasa sa siranana sa rinanerane koari na Zenitailo. ²⁸ Meke koa va seunae koari na tie te Karisito pa Anitioki sari kara.

15

Sa Vivinei pa Zerusalem

¹ Meke kaiqa tie si taluaraedi mae pa Ziudia, meke gore mae pa Anitioki, meke mae variva tumatumaie nia rini koari na tie te Karisito vasina sapu guahe: "Pude lopu ta magu gamu, sapu gua tozia e Mosese pa nana tinarae, si lopu kaqu ta harupu si gamu," gua.* ² Varitokei va ninira nia ri Paula e Banabasi koa rini sa ginugua hie. Gua asa, ke ta vizata sari kara, meke ari kaiqa tie pule te Karisito pude sage la pa Zerusalem, meke la vari vivinei nia koari na apositolo, meke koari na koimata pa ekelesia vasina sa ginugua hie, gua.

---

* **15:1** Liv 12:3

³ Ke garunu la ni sa ekelesia sarini, meke pa korapana sa dia inene la, si ene gua pa Ponisia meke pa Sameria si arini. Vivinei nia rini koari na vasileana hire guguana sa kinekere tadi na tie Zenitailo, ke qetuqetu hola sari na tie te Karisito sipu avosia rini sapu gua asa. ⁴ Meke sipu la kamo rini pa Zerusalema, si tava kamo valeana si arini koasa ekelesia, meke koari na apositolo, meke na koimata vasina. Meke vivinei ni rini koasa ekelesia pa Zerusalema gua saripu evaṇi sa Tamasa pa dia inene tarae koari na tie Zenitailo. ⁵ Ba kaiqa rina tie te Karisito saripu somanadi koasa pukuna tadi na Parese, si turu meke zama, “Sari na tie Zenitailo^d pu kekeredi si kaqu ta magu^d, meke kaqu tozi ni pude luli sari doduru sapu gua ta tozi pa Tinarae te Mosese,” gua si arini.

⁶ Meke varigara meke vari vivinei nia rina apositolo, meke sari na koimata pa ekelesia sa ginugua hie. ⁷ Meke sipu ele seunae vari vivinei nia rini, si turu se Pita meke zama, “Kasa tasiq, ele gilania mia gamu sapu visoroi tu he ele vizatau sa Tamasa si rau, pude tozia koari na Zenitailo sa Inavoso Leana, pude di avosia rini, meke kekere.* ⁸ Meke sa Tamasa sapu gilanana sa bulo tie, si ele vata dogoro nia sa Nana hiniva koari na Zenitailo, pude di ta evaṇae na tie Tanisa, sipu poni Sa koa rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo sapu poni nia Sa koa gita.* ⁹ Loke vinotikaena gua si tavetia Tamasa koa rini, meke koa gita. Taleoso ni Sa sari na dia sinea,

---

* 15:7 TTA 10:1-43   * 15:8 TTA 2:4, 10:44

sina va hinokara si arini. ¹⁰ Gua asa ke, na vegua ke hiva podekia gamu sa Tamasa pude sekea sa Nana hiniva, meke va hake ni pinaleke mamata sarini pu va hinokara? Sa pinaleke mamata sapu sari na tiatamada pukerane, meke gita kamahire ba lopu boka palekia. ¹¹ Mada lopu gua asa, ura gita si va hinokaria mo meke ta harupu pa korapa tataru variharupi te Zisu sa Baṅara, gua putaputa tugo sapu tavetia rina tie Zenitailo,” gua si asa.

¹² Meke sipu vivinei ni ri Banabasi e Paula sari doduru tinavete variva magasadi, pu evaṅi sa Tamasa koari kara koari na tie Zenitailo, si lopu hite kulu va kale sari doduru pu somana koasa vivinei asa. ¹³ Sipu beto zama sari kara, si zama se Zemisi, “Kasa tasiqū, mi avoso mae koa rau! ¹⁴ Vaquru tozi va bakalia mo e Saimone, sa totošo kekenu sapu vata dogoro nia Tamasa sapu tataru ni Sa sari na tie Zenitailo totošo vagi Sa sari kaiqa koa rini, pude na Nana tie soti. ¹⁵ Hie si va sosodea sa zinama tadi na poropita sapu zama guahe:

¹⁶ ‘Mudina asa, si kote pule mae si Rau,
va vaqura pule ia Rau sa butubutu baṅara
te Devita
sapu guana keke ipi hoḡana.
Kote kuri pulei Rau sari na tinahuara tanisa,
meke va turu pulea.*

¹⁷ Pude sari doduru butubutu si kote hata ia sa
Baṅara;
sapu sari doduru tie Zenitailo pu ele tioki
Rau,

---

* **15:16** Em 9:11-12

pude na qua tie soti.

¹⁸ Gua asa si ele zama nia sa Baṅara pukerane, 'gua."

¹⁹ Meke zama pule se Zemisi, "Hie sa qua binalabala. Mada lopu va tasunai sari na tie Zenitailo pu kekere mae koe Tamasa. ²⁰ Ba gua sapu kote boka tavetia gita, si mada kubere la nia keke leta koa rini, pude tozi ni pude madi lopu henai mo sari na masadi ri na kurukuru, sapu ele tava vukivukihidi la koari na beku, meke pude kopu pule ni pa vinari riqihī, meke pude madi lopu henai sari na kurukuru pu lopu tava honi palae eharadi, meke lopu henai tugo eharadi.* ²¹ Ura sa Tinarae te Mosese si ele hoke ta tiro soku ṅavulu vuaheni pa sinaqoqi koari na rane Sabati, meke ele hoke ta tarae pa soku vasileana," gua si asa.

Sa Leta La Koari na Tie Zenitailo pu Lulia se Karisito

²² Meke variva ego nia ri na apositolo, na koimata, meke sa ekelesia, si pude vizati si kaiqa tie koa rini, pude luli la koari Paula e Banabasi pa Anitioki, gua. Ke vizati rini sari Ziudasi sapu ta pozae Basabasi, meke e Saelasi. Karua ṅati tie koari na tie te Karisito sari karua tie hire. ²³ Meke guahe sa leta sapu va paleke nia rini koari kasa:

"Sa leta hie si mae guana koa gami kasa na apositolo, na koimata pa ekelesia, meke na tasimia koe Karisito. Va atua gami sa leta hie koa gamu kasa na tie Zenitailo, pu va hinokaria

---

* **15:20** Ekd 34:15-17; Liv 17:10-16, 18:6-23

se Zisu Karisito pu koa mia pa Anitioki, Siria, meke pa Silisia. Sa mami tataru si garunu atu nia gami koa gamu.

²⁴ Ele avoso nia gami sapu kaiqa tie koa gami si ele atu, meke va tasuna gamu koari na dia vina tumatumae. Sari kasa tie arini si lopu ta garunudi koa gami meke atu. ²⁵ Gua asa, ke variva ego nia gami, si pude garunu luli atu ni sari kaiqa mami tie koari na mami baere ta tataruedi sapu ari Paula e Banabasi. ²⁶ Sari karua tie hire si ele vala i sari na dia tinoa pa korapa tinasuna pude nabulu nia sa nada Banara Zisu Karisito, toroso hiva va matei rina tie si arini. ²⁷ Ke garunu atu ni gami sari Ziudasi e Saelasi, pude atu tozi sotini gamu teledia gua saripu kubere atu ni gami. ²⁸ Leana koa gami meke koa sa Maqomaqo Hope, si pude lopu va mamata gamu koari soku tinarae, ba gua mo hire si garo: ²⁹ Mi lopu henai sari na kurukuru saripu tava vukivukihidi la koari na beku. Mi lopu henai sari na eharadi, meke lopu henai sari na kurukuru saripu lopu tava honi palae eharadi. Mi va ilolo puleni gamu pa vinari riqihi. Be va ilolo pule ni gamu si gamu koari na ginugua hire, si kote boka tavete valeana si gamu. Ego, leana hola gamu.”

³⁰ Ke topue sari kasa pu palekena sa leta, meke la si arini pa Anitioki, meke la varigara ni rini sari na tie te Karisito vasina, meke vala rini sa leta. ³¹ Sipu tiroa rini sa leta si tava qetuqetu hola sari na bulodi koari na zinama variva tukana tanisa. ³² Sari Ziudasi e Saelasi si na poropita tugo, ke koari soku zinama si va niñirai ri kara

sari na tie. ³³ Meke sipu ele va hokotia rini sa toতোso pu koa pakia rini vasina, si luluari rina tie te Karisito pa korapa binule sarini, meke va pule la i rini koari pu garunudi mae si arini.* ³⁵ Sari Paula e Banabasi, si koa hola pa Anitioki, meke arini meke ari kaiqa pule, si va tumatumae nia na tarae nia sa zinama tanisa Baṅara vasina.

Varipaḡahi sari Paula e Banabasi

³⁶ Meke sipu ele seunae lalanana sa dia kinoa vasina, si zama se Paula koe Banabasi, “Aria mada pule la hopiki ni sari na tasida koe Karisito koari na vasina pu ele la tarae nia gita kara sa zinama tanisa Baṅara, pude mada gilania sapu vegugua beka sa dia kinokoa pa rinaṅerane,” gua si asa. ³⁷ Hiva turania Banabasi se Zone Maka, ³⁸ ba lopu va egoa Paula sa binalabala asa, sina lopu va hokotia e Zone Maka sa dia inene tarae kekenu, ba luara veko pani sa si arini pa Pamipilia.* ³⁹ Niṅira sa dia vinaritokei, ke varipaḡahi tu sari kara. E Banabasi si turania se Zone Maka, meke toka la gua pa Nusa Saeparasi. ⁴⁰ E Paula si vizatia se Saelasi. Tava madi sari kara koari na tie te Karisito, pude ta kopue pa korapa tataru variharupi tanisa Baṅara, beto meke taluarae taloa sari kara. ⁴¹ Meke la gua pa Siria, meke pa Silisia sari kara, meke va niṅirai rini sari na ekelesia vasina.

---

* **15:33** Sa vesi hie si koa koari kaiqa Kinubekubere Hope koadi, ba lopu koari doduru. [34 Ba e Saelasi si qetu pude koa hola vasina.] * **15:38** TTA 13:13

16

Turania ri Paula e Saelasi se Timote

¹ Meke kamo la pa Debi meke pa Lisitara sari Paula e Saelasi. Koa nana vasina si keke tie te Karisito pozana si e Timote. Sa tinana e Timote si na tie tugo te Karisito, meke na tie Ziu si asa, ba sa tamana si na tie Quriki. ² Sari doduru tie te Karisito pa Aekoniami meke pa Lisitara, si zama sapu na tie leana hola se Timote. ³ Hiva turania Paula se Timote, ke magua sa si asa, pude boka tarae koari na tie Ziu, sina sari doduru tie Ziu pa popoa asa, si gilania sapu na tie Quriki sa tamana e Timote. ⁴ Sipu kamo rini sari na vasivasileana, si tozi rini sari na vinaturu sapu gua variva ego ni rina apositolo pa Zerusalem, pude di luli rina tie. ⁵ Gua asa ke tava ninira sari na tie te Karisito pa dia rinañerane, meke soku laladia si arini pa hopeke rane.

Sa Dinogodogorae te Paula

⁶ Meke ene gua pa Pirizia meke pa Qalesia si arini, sina hukati sa Maqomaqo Hope si arini pude lopu la ene tarae pa pinaqaha popoa Esia, gua. ⁷ Sipu kamo rini sa volosona sa popoa Maesia si podekia rini pude ene gua pa pinaqaha popoa Bitinia, ba lopu va malumi sa Maqomaqona e Zisu si arini. ⁸ Gua asa, ke ene karovo gua tu pa Maesia si arini, meke gore kamo la pa Toroasi. ⁹ Pana bonina asa, si dogoria Paula pa dinogodogorae si keke tie koasa pinaqaha popoa Masedonia, sapu turu, meke tepa ia sa se Paula, "Karovo mae pa Masedonia, mamu mae tokani gami!" gua si asa. ¹⁰ Sipu beto

tugo dogoria Paula sa dinogodogorae asa, si va qaqiri mo si gami, pude karovo la pa Masedonia, sina gilania gami sapu tioko gami sa Tamasa si gami, pude la tarae nia sa Inavoso Leana koari na tinoni vasina.

Sa Kinekere te Lidia

¹¹ Toka taluarae pa Toroasi pa vaka tepetepe si gami, meke tonoto la pa nusa Samotarasi, meke pa koivugona si la hogoto pa Niapolisi. ¹² Taluarae pule gami vasina, si hola la pa korapa soloso pa Pilipae. Sa nati vasileana nomana koa sa pinaqaha popoa pa Masedonia si asa, meke soku tugo tie Roma si koa vasina. Koa paki vasina si gami kaiqa rane. ¹³ Meke pa rane Sabati si vura la si gami pa sadana sa vasileana, meke la pa taqelena sa ovuku, pu balabala ia gami sapu koa ia keke vasina varavarana. Meke la habotu si gami, meke vivinei koari na barikaleqe pu varigara vasina pude varavara. ¹⁴ Keke koari na barikaleqe pu avavoso koari na mami zinama si e Lidia, na barikaleqe pa vasileana Taeatira, meke na barikaleqe holuholu poko pepolo si asa. Sa barikaleqe asa si vahesia na va lavatia sa sa Tamasa. Ke tukelia sa Baṅara sa bulona pude va hinokari saripu gua zama ni e Paula. ¹⁵ Totoso ta papitaiso si asa, meke sari na tiena sa nana vetu, si ruvata gami sa si gami pude la koa paki koa sa, meke zama si asa, “Be gilania gamu sapu arau si keke barikaleqe pu raṅea sa Baṅara, si mi koa paki pa qua vetu,” gua si asa.

Ta Veko pa Vetu Varipusi sari Paula e Saelasi

¹⁶ Keke rane sipu korapa ene la gami pa vasina varavarana, si tutuvu gami keke pinausu vineki si gami, sapu koa ia na tomate kaleana, meke hoke korokorotae si asa. Sari na tie pu tagona sa, si vagi va soku nia poata rini sa tinavete korokorotae tanisa vineki hie. ¹⁷ Lulia sa vineki hie se Paula, meke gua tugo koa gami kasa, meke velavela guahe si asa, “Sari kasa tie hire si na nabulu tanisa Tamasa Ululuna Hola. Korapa tarae nia rini koa gamu sa siranana sa tinaharupu,” gua si asa. ¹⁸ Gua la mo si tavetia sa koari soku rane, osolae lopu qetu nia e Paula sa tinavete tanisa. Ke taliri se Paula, meke norea sa sa tomate kaleana, meke zama, “Pa korapa Pozana e Zisu Karisito si zama igo rau, mu vura taloa koasa vineki!” gua si asa. Meke vura taloa sa tomate kaleana koasa vineki, pa totošo tugo asa.

¹⁹ Ba totošo dogoria rina tie pu tagona sa pinausu vineki sapu beto mo sa dia sirana vagivagi poata, si la tuqe vagi rini sari Paula e Saelasi, meke ririhi la ni rini pa kenudia rina tie varipitui pa vasina maketi. ²⁰ Meke sipu turana la ni rini pa kenudi rina tie varipitui sari kara, si zutui rini meke zama, “Sari karua hire si na tie Ziu, ba mae varikakatora ni rini sari na tie pa nada vasileana. ²¹ Mae variva tumatumae ni rini sari na hahanana sapu sea pa tinarae tadigita na tie Roma pude va egoi, na taveti,” gua si arini. ²² Meke somana la sa kobi tinoni pude zutui sari Paula e Saelasi. Pa ginrunu tadi na tie varipitui si ta daku gore sari dia poko meke ta seke sari karua. ²³ Sipu beto seke va kalekaleani rini sari kara, si vekoi rini pa vetu varipusi, meke tozi nia

rini sa tie kopu, pude loka va nabui sari kara. ²⁴ Ke la vekoi sa sari kara pa korapana hokara sa vetu varipusi, meke kapihi va nabu ni kukuru huda mamatadi rini nenedi.

²⁵ Meke tata la gua pa korapa boni, si kera na varavara sari Paula e Saelasi, na vahesia ri kara sa Tamasa. Sari kaiqa tie ta pusidi si avosi sari kara. ²⁶ Meke pa totoaso asa keke niu lavata, si va niu i sari na sinokiraena sa vetu varipusi, ke ta tukele sari na sasada, meke hoqa palae sari na seni pa limadi ri na tie ta pusidi. ²⁷ Meke vanunu sa tie kopu vetu varipusi, meke dogoria sa sapu ta tukele tu sa vetu varipusi, ke balabala ia sa sapu govete taloa beto tu sari na tie ta pusidi, gua. Ke lobusu vagia sa sa nana magu, meke hiva hova va mate pule nia mo. ²⁸ Ba velavela la ia Paula si Asa, "Tio! Lopu va mate pulenigo, korapa koa beto mami mo hire si gami!" gua si asa.

²⁹ Ke tepa zuke sa tie kopu vetu varipusi, meke haqala nuquru la, meke la hoqa todoño, na neneqara pa kenudi ri Paula e Saelasi si asa. ³⁰ Beto asa si turana vura ni sa sari kara, meke nanasi sa, "Karua palabatu, na sa si kaqu tavetia rau pude qu ta harupu?" gua si asa.

³¹ Meke tozi nia ri kara si asa, "Mu va hinokaria se Zisu sa Banara, meke kote ta harupu si goi, meke sari doduru tie pu koa pa mua tatamana," gua sari kara. ³² Beto asa, si tarae nia ri kara koa sa, meke koari doduru pa nana vetu sa zinama tanisa Banara. ³³ Ke pa totoaso tugo asa, pana korapa boni, si turani sa tie kopu vetu varipusi sari kara, meke la huvei sa sari

na bakoradi. Beto asa, si ta papitaiso si asa, meke sari doduru tie pu koa pa nana tatamana. ³⁴ Meke turaña la ni sa pa nana vetu sari Paula e Saelasi, meke la va tana poni ni ginani sa. Qetuqetu hola si asa, meke sari na tiena sa nana tatamana, sina va hinokaria rini sa Tamasa.

³⁵ Meke sipu munumunu sa popoa, si garuni rina tie varipitui sari kaiqa dia palabatu pulisi. Tozi ni rini sarini pude la rupaha va vura pulei sari karua tie ta pusidi.

³⁶ Gua asa, ke la tozi ni sa tie kopu vetu varipusi sari Paula e Saelasi, meke zama, “Ele va mae zinama sari na tie varipitui, pude ta rupaha si gamu kara, gua. Ke leana, boka vura taloa mia mo si gamu kara, mamu taloa va bulei mia,” gua si asa.

³⁷ Ba zama la se Paula koari na palabatu pulisi, “Loke tinavete kaleana si evañia gami kara, ba ta seke si gami pa kenudi ri na tinoni, meke veko gami tu rini pa vetu varipusi. Ba gami si na tie Roma* tugo, ta kopu mami koasa tinarae Roma. Ba kamahire si hiva va taloa va golomo gami rini, ba lopu kaqu vura si gami. Sari na tie varipitui pa qavuna si kaqu mae soti teledia, pude va vura gami,” gua se Paula.

³⁸ Ke pule la tozia rini sapu gua asa koari na tie varipitui. Ke sipu gilania rini sapu ta kopue koasa tinarae Roma sari kara, si matagutu si arini. ³⁹ Gua asa, ke tiqe la teledia si arini, gua sapu tepaia ri Paula e Saelasi, meke tiqe

---

* **16:37** Sari doduru tie pu ta pozae na tie Roma si tago niniranjira pa tinarae Roma. Sari na tie pa votiki popoa na butubutu ba boka ta pozae na tie Roma.

turana vura ni rini sari kara, meke tepai rini sari kara pude madi taluarae koasa vasileana Pilipae. ⁴⁰ Ke vura pa vetu varipusi sari Paula e Saelasi, meke la pa vetu te Lidia. Vasina si la tutuvi ri karua sari na tie te Karisito. Meke sovutu va ninirai ri kara sarini pa dia zinama, meke tiqe taluarae taloa vasina.

17

Tinavete pa Tesalonaika

¹ Ene gua pa Amapipolisi meke pa Apolonia sari Paula e Saelasi, meke kamo pa Tesalonaika, vasina koa si keke sinaqoqi tadi na tie Ziu.

² La nuquru si asa koasa sinaqoqi gua mo sapu hoke tavetia sa, meke koari ka neta rane Sabati si va bakali sa koa rini sari zinama koasa Kinubekubere Hope. ³ Va bakalia na va sosodea sa sapu ta hivae tugo pude koa ta sigiti, meke turu pule pa minate sa Karisito. Zama guahe si asa, "Se Zisu sapu korapa tarae nia Rau, si Asa mo sa Karisito," gua. ⁴ Kaiqa rina tie Ziu si va hinokara, meke somana si arini koari Paula e Saelasi. Meke soku tugo ari na nati barikaleqe arilaedi, meke soku tie Quriki pu hoke vahesia sa Tamasa si va hinokara.

⁵ Ba kono sari na tie Ziu pu lopu va hinokara, ke varigara ni rini sari na tie kaleadi pu koa koasa vasina tana maketi, meke tavetia rini si keke puku vinarigara kaleana, meke varikakatorae ni rini sari na tie, meke tuturei haqala la nuquria rini sa vetu te Zesoni, pude la daku vura ni sari Paula e Saelasi, gua. ⁶ Ba sipu lopu dogori rini sarini, si la daku ririhhi vura nia

mo rini se Zesoni, meke sari kaiqa tie pule te Karisito pu koadi vasina. Turaña la ni rini sarini koari na koimata pa qinavuna koasa vasileana nomana sana, meke velavela sarini, “Sarini pu varikakatorae ni sari na tie pa doduru vasina, si mae kamahire pa nada vasileana, ⁷ meke va koa i e Zesoni sarini pa nana vetu, meke sekei rini sari na tinarae te Siza. Zama si arini, sapu koa nana pule si keke Bañara, pozana si e Zisu, gua.” ⁸ Meke sipu avosi ri na tinoni, na koimata koasa vasileana nomana sana sari na zinama gua sara, si ilinoara sa popoa. ⁹ Ke va here ia rina koimata pa qinavuna se Zesoni, meke sari kaiqa pule pu somana ta vagi turañae koasa, pude lopu tavete pule gua asa, meke tiqe va taloa i rini.

Sari Paula e Saelasi pa Berea

¹⁰ Meke sipu boni tugo sa popoa, si tuturei va taloa i ri na tie te Karisito sari Paula e Saelasi pude la pa Berea. Sipu la kamo tugo ri kara vasina, si la mo pa sinaqoqi tadi na tie Ziu sarini. ¹¹ Sari na tie pa Berea si leadi sari na dia binalabala, lopu gua ri na tie pa Tesalonaika. Sarini pa Berea si okoro hola nia rini pude avosia sa vina tumatumae, ke doduru rane si tiro va nonoga ia rini sa Kinubekubere Hope, pude dogoro va sosodea sapu be hinokara sapu gua tarae nia e Paula. ¹² Ke soku rina tie Ziu, meke gua tugo sari na palabatu na barikaleqe nomanomadi tadi na tie Quriki si va hinokara. ¹³ Ba sipu avoso nia ri na tie Ziu pa Tesalonaika, sapu pa Berea ba la tarae nia tugo Paula sa zinama te Tamasa, si topue la sarini vasina, meke

podalae la sovutu va kaleani pule rini sari na tinoni vasina. ¹⁴ Ke lopu sana garunu taloa nia rina tie te Karisito se Paula, pude la koari na popoa pa raratana. Ba sari Saelasi e Timote si koa hola pa Berea. ¹⁵ Kaiqa rina tie te Karisito si turana se Paula, meke kamo latu pa Atenisi, meke tiqe pule la pa Berea. Palekia rini sa zinama te Paula pude sari Saelasi e Timote si kaqu tuturei luli la koasa, gua.

Tarae se Paula pa Atenisi

¹⁶ Sipu korapa koa aqa ni e Paula pa Atenisi sari Saelasi e Timote, si dogoria sa sapu tale bekuna mo sa doduru vasina pa Atenisi, ke talotana hola si asa. ¹⁷ Ke hoke la varitokei si asa koari na tie Ziu pa dia sinaqoqi, meke koari na tie Quriki pu vahesia sa Tamasa. La tugo pa hopeke rane si asa pa vasina tana maketi, meke vari vivinei koari na tie pu la varigara vasina. ¹⁸ Meke kaiqa titisa tadi na puku tie Epikiuriani* meke na tie Sitoiki si varitokei koasa. Kaiqa arini si nanasa guahe: “Na sa si korapa hiva tozia sa tie pupupuhuna sana?” gua si arini.

Meke kaiqa si zama, “Ai, guana kaiqa tamasa votikaedi tu si korapa tarae ni sa sara,” gua, sina tarae nia Paula se Zisu, meke sa tinuru pule pa minate. ¹⁹ Meke turana la nia rini se Paula pa kenuna sa kauniseli sapu ta pozae Areopaqasi. Zama si arini, “Hiva gilania gami guguaana sa vina tumatumae vaqura sapu korapa tarae nia goi sana. ²⁰ Sina sari binalabala pu zama ni

---

* **17:18** Sari na puku tie Epikiuriani meke na tie Sitoiki si hoke vahesi puleni koari na dia binalabala soti pa tinoa pepeso.

goi si vaquradi koa gami, ke hiva gilani gami ginuadi,” gua si arini. ²¹ Ura sari na tiena sa popoa Atenisi, meke sari na tie karovodi pu koa vasina, si hoke okoro hiva gilani na vivinei ni rini sari na ginugua vaquradi.

²² Ke gasa turu se Paula pa korapana sa kauniseli Areopaqasi, meke zama, “Kasa tinoni pa Atenisi, ele dogoro sotia rau sapu pa doduru ginugua si niñira pa mia kinoa vinalesi si gamu.

²³ Ura sipu ene la mae rau pa korapana sa mia vasileana, meke dogori rau sari na mia vasidi hopedi, vasina hoke vahesi gamu sari na mia tamasa, si dogoria rau koa keke ri na mia hope si keke kinubekubere sapu zama guahe: ‘KOA KEKE TAMASA SAPU LOPU TA GILANANA,’ gua. Sa Tamasa sapu lopu ta gilana gunia gamu hie, si Asa tugo sa Tamasa sapu mae tarae nia rau koa gamu hie. ²⁴ Asa tugo sa Tamasa sapu tavetena sa kasia popoa, meke sari doduru likakalae vasina. Asa tugo sa Bañara pa Mañauru meke pepeso, sapu lopu koa pa keke Zelepade, sapu ta kuri pa lima tie.* ²⁵ Lopu tava tana si asa pa lima tie, gua sapu hiva nia tu Sa si keketona, ura Asa mo ponia tinoa na siniño sa tie meke sari doduru tiniona pule. ²⁶ Ura ele va podaka vurai Sa koa kekeke tie mo sari doduru butubutu, pude koa koa ri ninae vasina pa kasia popoa. Meke vizati Sa sari na dia toso na rane pude toa, meke sari na vasidi pude koa si arini. ²⁷ Taveti Tamasa si gua hire, pude boka hata ia rina tie si Asa, meke pude boka tumae nia rini si Asa, ba lopu koa va

---

* **17:24** 1 Bañ 8:27; Ais 42:5; TTA 7:48

seu si Asa koa gita.

²⁸ Gua tugo sapu zama nia keke tie, sapu guahe:
‘Ura koa Sa si toa meke rizu,
meke boka na tie si gita,’ gua.

Meke gua tugo sapu kuberia kaiqa mia tie kubekubere, sapu zama guahe:
‘Gita ba na koburu tanisa,’ gua.

²⁹ Ego, sina na koburu te Tamasa si gita, ke mada lopu balabala ia sapu sa Tamasa, si kekenono na kinehadi rina beku qolo na siliva, na patu hokara na gua, saripu ta peqo na ta tavete pa lima tie. ³⁰ Pa totošo ele hola, totošo lopu gilania rina tie sa Tamasa, si lopu zutui Sa, ba kamahire si tozi ni Sa sari doduru tie pa ninae vasidi pude di kekere. ³¹ Ura ele muti vekoa tu Sa, sa rane pu kote pitu va toṅoti Sa sari na tinoni pa kasia popoa, koa sa tie pu ele vizata vekoa Sa. Meke va sosodea tugo Sa si hie koari doduru tinoni totošo va turu pulea Sa si Asa pa minate,” gua si asa.

³² Sipu zama nia Paula sa tinuru pule pa minate, si hegehegere nia ri kaiqa si asa. Ba ari kaiqa si zama, “Hiva avoso pulea gami keke totošo sapu gunia goi sana,” gua si arini. ³³ Meke vura taloa koa rini se Paula. ³⁴ Ba kaiqa rina tie si lulia si asa, meke va hinokaria rini. Kaiqa rini si ari Daeonisiyasi, sapu na tie tanisa kauniseli, meke keke barikaleqe tugo, pozana si e Damarisi, meke kaiqa tie pule.

18

Paula pa Koriniti

¹ Beto asa, si taluarae pa Atenisi se Paula, meke la pa Koriniti. ² Vasina si la tutuvia sa si keke tie Ziu, pozana si e Akuila; na tie pa Ponitasi si asa, na tiqe mae guana pa Itali, turania tugo sa se Pirisila, sa nana barikaleqe. Sina va turua e Kolodiasi sa banara Roma, si keke tinarae pude va taloa betoi sari doduru tie Ziu pu koadi pa Roma, gua. La se Paula pude hopiki ni sarini. ³ La koa, na tavetavete somana paki koa rini se Paula, sina na tie tavete ipi poko sa tinavete sapu hoke vagi nia poata sa, kekenono gua tugo ari Akuila. ⁴ Doduru rane Sabati si la varitokei si asa koari na tie pu varigara pa sinaqoqi tadi na tie Ziu. Podekia sa pude va kekeri sari na tie Ziu, meke sari na tie Quriki.

⁵ Meke sipu la kamo sari Saelasi e Timote pu taluaraedi pa Masedonia, si vala betoa Paula doduruna sa nana totošo pa tinozina sa Inavoso Leana, meke va sosodea sa koari na tie Ziu, sapu e Zisu tugo sa Karisito. ⁶ Ba totošo korodia avosia rina tie Ziu gua sapu tarae nia sa, meke zama va kaleania rini si asa, si tavusu pani Sa sari na kavuru pa nana poko, meke zama, "Kaqu ta goregorei nia tugo telemia gamu sa mia minate! Arau si via pa tinazutu mia gamu, ke podalae kamahire si kaqu la tarae si rau koari na tie Zenitailo," gua si asa.

⁷ Meke taluarae se Paula pa sinaqoqi, meke la koa nana pa vetu tana keke tie Zenitailo, pozana si e Taitiusi Zasitasi. Taitiusi si hoke vahesia sa sa Tamasa, meke sa nana vetu si kapae pa sinaqoqi tadi na tie Ziu. ⁸ Se Kirisipasi sa nati koimata pa sinaqoqi sana, meke sari nana tamatina si

va hinokaria sa Baṅara. Meke soku pule tie pa Koriniti si avosia sa tinarae te Paula meke va hinokara, meke ta papitaiso si arini.

⁹ Keke boṅi si zama sa Baṅara koe Paula pa keke dinogodogorae, “Mu lopu matagutu, ba mamu tarae nono la tu. Lopu noso. ¹⁰ Ura Arau si korapa koa somana koa goi. Loke tie si kote raza igo na va sigitigo, sina soku arini pa vasileana nomana hie si na Qua tie Arau,” gua si Asa. ¹¹ Ke keke vuaheni kukuruna si koa se Paula vasina, meke variva tumatumae nia sa sa zinama te Tamasa koa rini.

¹² Meke sipu tava turu se Qalio koari na tie Roma, pude na qavuna pa pinaqaha popoa Akaia, sari na tie Ziu vasina si varigara meke tuqe vagia rini se Paula, meke turana la nia pa vinaripitui. ¹³ Zama si arini, “Sa tie hie si korapa ososo ni sa sari na tinoni pude vahesia sa Tamasa pa keke sirana sapu sea pa mami Tinarae,” gua si arini.

¹⁴ Ke sipu korapa va namanama pude zama mo gua se Paula, si zama la mo se Qalio koari na tie Ziu, “Be guana zutu nia gamu na tie Ziu sa tie hie, koa keke tinavete kaleana, hitekena, babe nomana pu tavetia sa, si kote toṅoto mo pude avoso gamu rau. ¹⁵ Ba sina sa ginugua la gua mo pa kaiqa zinama, na pozapoza sapu sosoto la gua mo pa mia Tinarae telemia pa mia linotu, ke telemia mo gamu kote va toṅotia. Arau si lopu kaqu varipitui ni sari na ginugua gugua arini,” gua si asa. ¹⁶ Meke hitu vura ni sa si arini pa vetu varipitui. ¹⁷ Ego, gua ke tuqe vagia

ri* doduru se Sositenesi, sa nati koimata koa sa sinaqoqi vasina, meke seke va kalekaleana ia rini pa kenuna sa vasina varivaripituina. Ba se Qalio si lopu hite hiva galagala nia gua sapu evania rini.

Pule La pa Anitioki se Paula

¹⁸ Soku rane si koa koari na tie te Karisito pa Koriniti se Paula, meke tiqe toka taluarae la pa Siria si asa. Somana luli koa sa sari Akuila e Pirisila. Meke sipu lopu ele toka rini pa Seniserea, si koto golu si asa, sina hokoto sa nana vina tatara sapu tavetia sa koe Tamasa.*

¹⁹ Totoso la hogoto rini pa Episasi, si luara vekoi sa sari Akuila e Pirisila, meke la mo pa sinaqoqi si asa, meke la vari vivinei koari na tie Ziu.

²⁰ Tapa ia rini si asa, pude koa seunae paki kaiqa rane, ba lopu va egoi Paula si arini. ²¹ Tozini sa si arini, "Be pa hiniva te Tamasa, si kote pule mae koa gamu si rau," gua si asa. Meke tiqe surana pa vaka, meke toka la pa Episasi si asa.

²² Totoso hogoto sa pa Sizaria, si sage la si asa pa Zerusalem, meke la zama qetuqetu koasa ekelesia vasina, meke tiqe hola la pa Anitioki.

²³ Mudina sapu la koa seunae hite vasina si asa, si taluarae si asa, meke ene gua pa pinaqaha popoa pa Qalesia, meke pa Pirizia si asa. Meke sovutu va ninirai sa sari doduru tie te Karisito vasina.

Apolosi si Tarae pa Episasi meke Koriniti

²⁴ Koanana pa tooso asa si keke tie sapu podona pa Alekezadaria, pozana si e Apolosi;

---

* **18:17** "Vagia ri" sa zinama "ri" si lopu bakala be guana rina tie Ziu babe rina tie Quriki. * **18:18** Nab 6:18

meke mae si asa pa Episasi. Keke tie bokabokana si asa pa zama, meke pa ginilanadi ri na Kinubekubere Hope. ²⁵ Ele tava tumatumae nia sa sa sirana tanisa Baṅara, meke na tie tarae maṅinina tugo si asa, meke koba gotogoto sari nana vina tumatumae koasa gugua sa Baṅara Zisu. Ba sa pinapitaiso te Zone mo si gilania sa. ²⁶ Podalae zama va mataqara si asa pa sinaqoqi tadi na tie Ziu. Ke sipu avosia ri Akuila e Pirisila sa nana vina tumatumae, si tioko la nia ri kara si asa pa dia vetu, meke va bakala la nia ri kara koa sa, meke va toṅoti rini sari na nana ginilagilana koasa sirana hinokarana te Tamasa. ²⁷ Meke totošo hiva karovo la pa Akaia si asa, si sovutu va ṅinira ia ri kasa tie te Karisito si asa, meke kubere la nia rini si keke leta, pude madi va kamo sa. Ke totošo kamo sa pa Akaia, si toka hola ni sa saripu tava kekere meke va hinokaria sa tataru variharupi te Tamasa. ²⁸ Ura varitokei va ṅinira si asa koari na tie Ziu pa kenudi ri na tinoni, na va sosode ia sa koari na Kinubekubere Hope, sapu e Zisu tugo sa Karisito.

19

Paula pa Episasi

¹ Sipu korapa koa pa Koriniti se Apolosi, si ene karovo gua pa soloso se Paula, meke la kamo pa Episasi. La dogori sa vasina sari kaiqa tie pu somana va hinokaria se Zisu. ² Nanasi Paula sarini, “Ele vagia tugo gamu sa Maqomaqo Hope totošo va hinokara gamu?” gua si asa.

“Lokari, na inavosona tu ba lopu hite avosonia gami sapu koa nana sa Maqomaqo Hope,” gua sarini.

³ “Ego, na pinapitaiso savana si ta papitaiso nia gamu?” nanasa gua se Paula. “Na pinapitaiso te Zone,” gua si arini.

⁴ Ke tozi ni Paula sarini, “Sa pinapitaiso te Zone si na pinapitaiso kinekere mo tadirini pu tozi ni sa, pude va hinokaria si Asa pu korapa luli mudi mae koa sa, sapu se Zisu,” guni sa sarini.*

⁵ Sipu avosia rini sapu gua asa, si ta papitaiso si arini pa pozana e Zisu sa Baṅara. ⁶ Totoso va opo ni limana e Paula si arini, si ta kamoe nia rini sa Maqomaqo Hope, meke zama pa vinekala lopu ta gilnadi si arini, meke tozia tugo rini sa zinama te Tamasa. ⁷ Sa ninaedi ri doduru si pada ari ka manege rua.

⁸ Pa korapadi ri ka neta sidara, si hoke la pa sinaqoqi tadi na tie Ziu se Paula, meke la zama va mataqara, na varitokei si asa koari na tie, meke vari vivinei nia sa sa butubutu binanara te Tamasa, pude di va hinokaria sapu gua zama nia sa. ⁹ Ba kaiqa arini si korodia, meke lopu hiva va hinokara, meke zama nonoivalia tugo rini pa kinoa tie sa Sirana tanisa Baṅara. Ke veko pani Paula sarini, meke turana vagi mo sa saripu va hinokara. Meke pa hopeke rane si hoke la varigara meke vari vivinei si arini koasa lose nomana te Taeranasi. ¹⁰ Pa korapadi ri karua vuaheni, si tavetia Paula sapu gua asa, ke sari doduru tie Ziu na Zenitailo pa korapana sa

---

* 19:4 Mt 3:11; Mk 1:4,7-8; Lk 3:4,16; Zn 1:26-27

pinaqaha popoa pa Esia, si avosia sa inavosona sa Baṅara Zisu, gua.

Sari Kasa Tuna e Sikiva

¹¹ Kaiqa tinavete variva magasa votivotikaedi si evaṅi sa Tamasa pa tinavete te Paula. ¹² Kamo tu koari na nana poko dadaloana, na kukuru poko pu tavetavete ni sa, ba paleke lani rini, meke salana ni tie mohodi, na hipuru palae ni tomate kaleadi tu rini.

¹³ Kaiqa rina tie Ziu pu hoke ene lamae pude hipuru palae tomate kaleadi, si podekia rini pude hipuru pani sari na tomate kaleadi koari na tie pa korapa pozana e Zisu sa Baṅara, meke zama guahe si arini, “Hipuru panigo rau si goi pa korapa pozana e Zisu sapu tarae nia e Paula,” gua. ¹⁴ Ka zuapa tamatasi koreo te Sikiva, sa ṅati hiama tadi na tie Ziu, si tavetia sapu gua asa. ¹⁵ Ba zama la i sa tomate kaleana sarini, “E Zisu meke e Paula si gilani rau; ba sapu gamu kasa isara, si lopu gilana gamu rau,” guni sa.

¹⁶ Meke razai sa tie pu koa ia tomate kaleana sarini, meke va kilasa va kaleani sa. Ke govete taloa sarini pa vetu tanisa, bakobakora na dododohodi. ¹⁷ Totoso avoso nia ri doduru tie Ziu, na Zenitailo pa Episasi sapu gua asa, si matagutu hola si arini, meke va lavatia rini sa pozana e Zisu. ¹⁸ Soku arini pu va hinokara si mae helahelae ni rini pa vinarigara sari na dia sinea. ¹⁹ Meke soku arini pu hoke tavetavete potana, si paleke varigara mae ni rini sari na dia buka potana, meke sulu pani rini pa kenudi ri na tinoni. Sari na laedi rina buka arini, si padana tinabara tana keke tie koari ka lima ṅavulu puta

tina rane. ²⁰ Ke gua asa si ta tozi urahae la sa inavosona e Zisu koari soku tie pule, ke soku lala dia saripu va hinokaria sa Baṅara.

Sa Vinari Kakatorai pa Episasi

²¹ Mudina sapu gua asa, si vizatia Paula si pude ene gua pa Masedonia meke pa Akaia si asa, meke tiqe pule la pa Zerusalemā. Zama si asa, “Pana beto koa rau pa Zerusalemā, si kaqu la hopiki nia tugo rau si pa Roma,” gua si asa. ²² Ke garunu la ni Paula pa Masedonia sari Timote e Erasitasi, sapu sari karu nana tie varitokae, meke asa si koa hola hite koa sa pinaqaha popoa pa Esia.

²³ Pa totoaso asa si ta evaṅa si keke vinari kakatorai nomana pa Episasi, sina koa gua koasa tinaraena sa Siraṅa tanisa Baṅara. ²⁴ Koanana si keke tie tavetavete patu siliva, pozana e Demitiriasi. Hoke tavete ni siliva sa sari na kinehana sa zelepade tanisa tamasa barikaleqe pa Episasi, sapu e Atemisi pozana. Hoke vagi valeana nia poata ari na nana tie tavetavete sa tinavete asa.

²⁵ Tioko varigara ni sa meke sari kasa pa tinavete gugua tugo asa. Zama si asa, “Kasa turaṅaqu, gilania mia gamu sapu vagi va leana nia poata gita sa tinavete hie. ²⁶ Meke ele avosia na dogoro sotia mia mo gamu, sapu soku hola tie si ele turana va sea i e Paula. Lopu tale pa Episasi mo hie, ba gua tugo koari soku vasileana pa korapana sa pinaqaha popoa pa Esia. Zama si asa, sapu sari na tamasa pu ta tavete pa lima tie si lopu na tamasa hinokara, gua. ²⁷ Sa tinasuna, si lopu tale sa nada tinavete hata poata mo si kote ta novala, ba sa zelepade tugo tanisa tamasa

barikaleqe Atemisi si kote loke guguana, meke kote ta huara sa nana linavata sapu vahesia ri doduru tiena sa popoa Esia, meke pa doduru vasina,” gua si asa.

²⁸ Totoso avosia tugo rina kobi tinoni sapu gua asa, si ta naziri hola si arini, meke podalae velavela guahe: “E Atemisi tugo pa Episasi sa tamasa lavata,” gua. ²⁹ Meke lopu seunae si noveoro sa vasileana lavata pa Episasi. Tuqe vagi rini sari Qaeasi e Arisitakasi, sari karua tie Masedonia pu lulidi koe Paula. Meke ririhi vagi rini sari kara, meke zukuru varigara beto la si arini koasa vasina varivarigarana nomana tadi na tiena sa popoa Episasi. ³⁰ Hiva vura la pa kenudia rina tie se Paula, ba hukatia rina tie te Karisito si asa. ³¹ Kaiqa rina nati tie tadi na qinavuna pa pinaqaha popoa sana, saripu na baere te Paula, ba vala dia zinama tugo koe Paula, pude mani lopu vura la ta dogoro koasa vinari kakatorai sana.

³² Noveoro hola sa vinarigara tie: Kaiqa rini si velavela nia si keketona, ba kaiqa pule si keke votiki tinitona tu si velavela nia rini. Sokudi arini si lopu hite gilana hokaria tu, sapu na sa si varigara nia rini. ³³ Zukuru la nia ri tie Ziu pa kekenu se Alekezada meke kukili lani rina tie pa puku tinoni gua sapu hiva nia rini pude tozia sa. Ke va sagea Alekezada sa limana, pude va mokomokoi sari na tinoni, meke podekia sa pude zama meke olani sari dia zinutu. ³⁴ Ba totoso dono gilania rina tinoni sapu na tie Ziu se Alekezada, si lopu makudo velavela nia rini, padana karua aoa sapu guahe: “E Atemisi tugo

pa Episasi sa tamasa lavata!" gua.

³⁵ Meke sipu va nosoi sa palabatu pa qinavuna sari na tinoni, si zamai sa sarini, "Avoso mae gamu pa Episasi! Doduru tie pa kasia popoa si gilana betoa, sapu sa popoa Episasi, si kopu nia sa zelepade tanisa tamasa lavata, se Atemisi, meke sa patu hopena sapu hoqa gorenga mae pa manauru. ³⁶ Ele ta gilnadi mo si hire, loke tie boka va kohai. Ke mi mokomoko, mamu noso mo si gamu, mu lopu neneke na bebeno va evania si keketona sapu lopu leana. ³⁷ Turaña mae ni gamu sari karu tie hire, ba lopu hiko'i rini sari na tinona koa ri na nada zelepade, meke lopu zama nonoivalia rini sa nada tamasa barikaleqe, se Atemisi. ³⁸ Ba be hiva zutua e Demitiriasi, meke ari nana tie tavetavete si keke tie, si korapa koa dia sari na nada tie varipitui, meke sa vasina varipituina. La tozi koa rini pude madi ta pitu. ³⁹ Ba be keketona votikaena pule si hiva nia gamu, si mi vivinei nia pa keke vinarigara tadi na tie pa popoa hie pa sirana tava egona pa tinarae. ⁴⁰ Ba sapu ninoroi he, si gina kote ta zutu nia gita sa vinari kakatorai hie; na loke nada ginugua pude vata evania sa inilinoara, meke lopu kote boka govete nia gita si asa," gua si asa. ⁴¹ Sipu beto zama ni sa saripu gua hire, si tukua mo sa sa vinarigara meke tozi ni sa sarini pude hopeke pule.

20

La pa Masedonia meke pa Akaia se Paula

¹ Meke sipu ele hola sa ninoveoro, si tioko varigara ni e Paula sari kasa tie pu va hinokara, meke sovutu va ninirai sa. Beto asa si zama luluari sa, meke taluarae la nana pa Masedonia si asa. ² Sipu enei sa sari na vasivasileana koasa pinaqaha popoa pa Masedonia, si sovutu va ninirai tugo sa sari na tie te Karisito vasina, beto asa si ene hola latu pa Qurisi si asa. ³ Ka neta sidara si koa si asa vasina. Meke totošo va namanama pude toka la pa Siria gua si asa, si tiqe avoso nia sa sapu kuhana nia rina tie Ziu si asa, ke vizatia sa si pude ene pule gua mo pa Masedonia. ⁴ Hire sari na tie pu luli koe Paula, meke kamo la pa Esia: E Sopata, sa tie pa Berea, sapu na tuna e Paehasi; meke ari Arisitakasi, e Sekudasi, sapu na tie pa Tesalonaika; e Qaeasi, sapu na tie pa Debi; meke karu tie pa Esia, ari Tikikasi, e Toropimasi; meke se Timote. ⁵ Arini hire si la aqa kenuni gami pa Toroasi, ⁶ meke gami si taluarae pa Pilipae sipu beto sa Inevana Bereti Loke Isitina^d. Hola ka lima rane, si la kamo gami si arini pa Toroasi, meke koa keke vuiki tu vasina si gami.

Va Toa Pule ia Paula se Iutikasi

⁷ Koasa rane kekenu koasa vuiki, sipu varigara si gami pude videvidea sa bereti*, si tarae va gele se Paula osolae kamo tu korapa boṅi, sina hiva taluarae si asa pa koivugona. ⁸ Soku sari na zuke pu toa koasa lose panaulu, vasina varigara

---

* **20:7** Ginuana sa zinama “videvidea sa bereti” si gina keke hinenahena vinarigara, beto asa si hena ia rini sa Ginani Hope pa boṅi rane Sarere, babe pa boṅi rane Sade lopu bakala.

gami. ⁹ Meke keke tie vaqura, pozana e Iutikasi, si habotuna pa vuida, meke sipu tarae va gele se Paula, si rorodokia si asa, meke puta muliunu. Ke hoqa gore pa pepeso si asa, podalae mae gua pa hatara vina neta si asa. Totoso la ovulu vagia rini, si ele mate tu si asa. ¹⁰ Ba gore la opo tamunia meke naza vagia Paula sa tinina, meke zamai sa sarini, "Lopu talotana gamu, ele toa pule si asa," gua se Paula. ¹¹ Beto asa, si sage pule la koasa lose panaulu se Paula, meke la videvidea sa sa bereti meke henahena turana gami. Vari vivinei si gami, osolae kamo rane, meke tiqe taluarae taloa si gami. ¹² Turana pule nia rini se Iutikasi, meke koa tava manoto hola si arini.

Topue pa Toroasi meke La pa Mailitasi

¹³ Beto asa, si luli kekenu pa vaka si gami, meke la pa Asosi. Vasina tu kote la surania gami se Paula, gua asa sa nana hiniva, sina kote ene karovo la pa Asosi si asa. ¹⁴ Meke sipu mae tutuvu gami sa pa Asosi, si surania gami pa vaka si asa, meke hola la pa Maitalini. ¹⁵ Taluarae gami vasina, si la kamo tata pa nusa Kiosi pa koivugona. Meke hola keke rane pule, si la kamo pa nusa Samosi si gami, meke pa koivugona pule, si la hogoto si gami pa vasileana Mailitasi. ¹⁶ Hiva nia Paula si pude lopu noso pa Episasi, pude lopu oki palae totoso pa popoa Esia; sina bebeno sisigiti si asa pude tuturei la kamo sa rane Pen'tikosi^d pa Zerusalema, be boka, gua.

Zama Luluara se Paula koari na Koimata pa Episasi

17 Koa pa Mailitasi se Paula, meke tioko la i sa sari na koimata koasa ekelesia pa Episasi, pude mae tutuvia si asa, gua. 18 Meke sipu kamo rini koasa, si zamai sa sarini, "Ele gilana betoa mia gamu sa qua kinoa koa gamu, podalae pa rane kekenu sapu kamo rau pa Esia. 19 Pa vina pepekae meke pa kolomata si nabulu nia rau sa Baṅara, koari na tinasuna nomadi pu va raza nau rina tie Ziu, sipu kuhana nau rini. 20 Gilania mia gamu sapu lopu hite tomea rau koa gamu si keketona, sapu boka tokani gamu koari na qua tinarae na vina tumatumae pa kobi tie, meke totošo hopiki vetuvetu si rau. 21 Sa qua vina balau si la beto mo koari na tie Ziu, meke na tie Zenitailo, pude madi luara pani sari na dia sinea, meke kekere mae koe Tamasa, meke pude madi va hinokaria se Zisu Karisito sa nada Baṅara. 22 Ego, kamahire he si ta turana koasa Maqomaqo Hope si rau, pude la pa Zerusalema. Meke lopu gilania rau sapu na sa si kote ta evana koa rau vasina. 23 Ba gilania rau sapu koa ri doduru vasileana pu ele kamo la i rau, sa Maqomaqo Hope si ele va balau au, sapu korapa aqa nau sa tinapusi, meke sari na tinasuna pa Zerusalema. 24 Sa qua tinoa si namu loke guguana koa rau; ba sa qua nati inokoro, si pude va hokotia mo sa tinavete sapu ele poni nau sa Baṅara Zisu pude tavetia. Sa tinavete asa si pude tarae vura nia sa Inavoso Leana tanisa tataru variharupi te Tamasa.*

25 Meke kamahire si gilania rau, sapu gamu

---

* 20:24 2 Tim 4:7

doduru pu ele kamo atu gamu rau, pude tarae nia sa Butubutu Binañara te Tamasa, si lopu kaqu dogoro pule au si rau. ²⁶ Gua asa, ke maqu tozi va bakalani gamu, sapu arau si via kamahire, be guana keke koa gamu si lopu kamo sa tinoa hola. ²⁷ Ura loketona si tomea rau koasa doduruna sa hiniva te Tamasa, ba ele tarae vura beto nia rau. ²⁸ Mi tavetavete guana sepati mamu kopu puleni gamu, meke gua tugo sari doduru tie pu koa koasa puku tie te Tamasa. Ura ta vizata si gamu koasa Maqomaqo Hope pude kopu ni. Mi kopu nia sa ekelesia te Tamasa, sapu ele vagia Sa koasa eharana sa Tuna soti. ²⁹ Gilania qua rau, sapu pana taloa si rau, si kote mae koa gamu sari na titisa kokohadi, saripu guana kurukuru pinomo pu va matei na ñoñovali sari na tie, meke kaqu nuquru mae si arini koari na puku tie te Tamasa. ³⁰ Kaiqa tie mo pa korapa mia gamu telemia, si kote paleke va sea i sari na vina tumatumae hinokara, pude turana va sea i sari na tie pu va hinokara. ³¹ Ke mi kopu, mamu balabala ia sapu pa korapadi ri ka ñeta vuaheni, si lopu makudo va balau gamu rau si gamu doduru rane na boñi, pa kolomata.

³² Ego, kamahire si luara veko gamu rau si gamu pa limana sa Tamasa, meke koasa inavosona sa Nana tataru variharupi, sapu boka va ñinira gamu pa mia rinañerane, meke kaqu ponini gamu Sa sa tinago pu ele va naqiti vekoa Sa, pude tadi na Nana tie pu tava via koari na dia tinavete kaleadi. ³³ Arau si lopu okoro pude vagi sari poata qolo, na siliva, babe na poko tana ke tie. ³⁴ Ele gilanau mia gamu, sapu

tavetavete pa limaqu soti si rau pude va gavori gua saripu ta hivae koa rau, meke koa rini pu luli tavetavete turaṅau. ³⁵ Pa doduru ginugua, si ele va dogoroni gamu rau, sapu pude tavetavete va ninira mo gita, si kote boka toka ni saripu malohoro. Balabala i sari na zinama te Zisu sapu gua hire: ‘Pude variponi, si leana hola nia si pude vagi,’ gua.”

³⁶ Meke sipu beto zama se Paula, si kokotunu turani sa sari doduru meke varavara. ³⁷ Kabo beto sari doduru, sipu nazaia, na ahoa rini si asa. ³⁸ Sapu talotana hola nia rini, sina tozi ni sa sapu lopu kaqu dogoro pulea rini si asa, gua. Ke ene lulia rini si asa, meke la luaria ri pa vaka.

21

La pa Zerusalema se Paula

¹ Zama luluari gami sarini, meke tiqe taluarae meke karovo toṅoto la pa nusa Kosi si gami. Meke pa koivugona si la kamo si gami pa nusa Rodesi, meke taluarae gami vasina si la hogoto pa vasileana Patara. ² La luli karovo si gami koa keke vaka vasina, sapu korapa va qaqiri toka la pa Ponisia, meke tiqe taluarae taloa si gami. ³ Meke sipu dogoria gami sa nusa Saeparasi, si ene pa kali mataona sa nusa si gami, meke hola la pa Siria. Meke la hogoto si gami pa Taea, sina vasina si kote la va gorei sa vaka sari na likakalae pu surani sa. ⁴ La tutuvi gami vasina sari kaiqa tie te Karisito, meke koa koa rini keke vuiki vasina si gami. Meke vata gilana nia sa Maqomaqo Hope koari na tie hire, si pude mani

lopu la pa Zerusalemā se Paula, gua; ke tozi nia rini si asa. ⁵ Ba sipu ele hokoto sa mami totošo pude koa koa rini, si ta luarāe si gami, ke ene luli gami ri doduru puku tatamana, meke vura la si gami pa sadana sa vasileana, meke la kokotunu, meke varavara si gami pa masa. ⁶ Meke sipu beto vari zama luluari si gami, si la surana si gami pa vaka, meke ene kekere pule la dia pa hopeke dia vetu si arini.

⁷ Meke topue pa Taea si gami, meke la hogoto pa Tolimeasi. La tutuvu getugetu ni gami sari na tie te Karisito vasina, meke koa paki si gami vasina keke rane. ⁸ Pa koivugona pule, si taluarāe si gami meke la pa Sizaria. Koa si gami vasina, pa vetu te Pilipi sa tie pu hoke tarāe nia sa Inavoso Leana. Asa si keke koari ka zuapa pu ta vizatadi pude na tie varitokae pa Zerusalemā.* ⁹ Ka made sari na tuna vineki sa, saripu lopu varihabadi, meke hoke tozi vura nia rini sa zinama te Tamasa. ¹⁰ Sipu ele koa kaiqa rane si gami vasina, si gore mae guana pa Ziudia si keke poropita, pozana si e Aqabasi.* ¹¹ Mae koa gami si asa, meke hena vagia sa sa belete te Paula, meke pusi nia sa koari na limana, na nenena telena, meke zama, “Guahe sapu zama nia sa Maqomaqo Hope: Sa tie pu tagona sa belete hie, si kaqu pusi gunia he rina tie Ziu pa Zerusalemā, meke kaqu vala nia rini koari na Zenitailo,” gua si asa.

¹² Sipu avosia gami sapu gua asa, si tozi ososo nia gami meke rina tie vasina se Paula, pude

---

* **21:8** TTA 6:5, 8:5   * **21:10** TTA 11:28

mani lopu la pa Zerusalema, gua. ¹³ Ba olaña se Paula, “Na sa si tavetia gamu? Kabokabo si gamu pude va talotaña sisigitau gua? Ura sapu korapa aqa nia rau, si lopu pude ta pusi mo, ba pude tava mate tu pa pozana e Zisu sa Bañara,” gua si asa.

¹⁴ Na lopu boka hukatia gami si asa, ke zama mo si gami, “Ego leana, gua mo sapu hiva nia sa Bañara si mani ta evaña,” gua.

¹⁵ Meke sipu ele hokoto sari na rane pu koai gami pa Sizaria, si va qaqiri si gami meke topue hola la pa Zerusalema. ¹⁶ Kaiqa rina tie te Karisito pa Sizaria si luli koa gami, meke turana lani gami rini pa vetu te Masoni. Na tie Saeparasi si asa, sapu keke rina tie pu luli koe Zisu tatasana.

La Tutuvia Paula se Zemisi

¹⁷ Sipu la kamo gami pa Zerusalema, si tava kamo valeana si gami koari na tie te Karisito vasina. ¹⁸ Pa koivugona si luli koa gami se Paula, meke la dogoria gami se Zemisi, meke mae koa somana beto tugo sari kasa koimata pa ekelesia pa Zerusalema. ¹⁹ Zama getugetu koa rini se Paula, meke tozi betoi sa koa rini sari doduru tiñitona gua saripu evaņi sa Tamasa koari na tie Zenitailo, pa korapa inene misinare tanisa.

²⁰ Sipu avosia rini sapu gua asa, si vahesia ri sa Tamasa, meke zama ia rini se Paula, “Tasimami, gilania goi sapu guahe: Ele soku tina sari na tie Ziu pu ele va hinokara, meke korapa naliñali nia rini kinopuna sa Tinarae te Mosese. ²¹ Meke ele avoso nia rini, sapu agoi si tozi ni sari na tie Ziu pu koadi koari na popoa tadi na tie

Zenitailo, pude luara pania sa tinarae te Mosese, meke pude lopu magu i sari na tudia koreo, babe luli sari na hahanana tadi na tie Ziu, gua. ²² Meke lopu sana kote avoso nia rini, sapu ele kamo tani si goi. Ke na sa si kote tavetia gita? ²³ Ego, guahe si balabala ia gami, pude tavetia goi. Ari ka made tie tani si korapa evania sa vina gorevurana sa dia vina tatar.* ²⁴ La, mamu somana koa rini koasa vina vukivukihi vinulasa, mamu tabari sari na laedi rina dia vina vukivukihi meke tamugoi tugo, pude di boka koto va golugolu si arini. Meke pude gua asa, si kote boka dogoria rina tie Ziu, sapu lopu hinokara sari na inavosomu goi pu ele avoso ni rini, ba agoi si korapa kopu nia mo sa Tinarae te Mosese. ²⁵ Ba lopu sapu hiva ni gami sari na tie Zenitailo pu ele va hinokara pude kopu nia sa Tinarae te Mosese. Ele kubere la i gami sarini pude di taveti sapu gua hire: Lopu henai sari na ginani pu tava vukivukihidi la koari na beku, meke sari na eharadi, na masadi rina kurukuru pu lopu tava honi palae eharadi; meke pude madi va ilolo pule ni pa vinari riqihi,” gua si arini.*

²⁶ Ke pa koivugona, si turani e Paula sari ka made tie pu guni rini meke la va via pule nia si asa, somanae koari ka made. Meke tiqe nuquru la sarini pa Zelepade, pude la tozia sa totošo pu kaqu hokoto sa totošo tanisa vinavia tadi kasa pude mudina asa kaqu ta tavete sari hopeke dia vina vukivukihi vinulasa, gua.*

---

* **21:23** Nab 6:9-12   * **21:25** TTA 15:29   * **21:26** Nab 6:9-12

Ta Tuqe Vagi se Paula pa Zelepade

²⁷ Ba sipu tata hokoto tugo sari ka zuapa rane sara, si mae dogoria ri kaiqa tie Ziu mae guadi pa Esia se Paula pa korapa Zelepade. Ke sovusovutu va bugoria rini sa puku vinarigara lavata, meke tuqe vagia rini se Paula. ²⁸ Velavela si arini, “Gamu na tie Izireli! Mae tokani gami! Hiera mo sa tie sapu ene ni pa doduru vasina sari na vina tumatumae sapu lopu garo koa gita na tie Ziu, meke koasa Tinarae te Mosese, meke koasa Zelepade hie. Meke kamahire, ba mae turana nuquru nia tie Zenitailo pule tu sa sa Zelepade, ke va bonia sa sa vasina hopena hie!” gua si arini. ²⁹ Na ele dogoria mo rini se Toropimasi, sa tie Episasi, sapu luli koe Paula pa Zerusalema. Ke balabala ia rini sapu gina turana nuquru nia Paula si asa pa Zelepade, gua.*

³⁰ Ke noma lala nana sa vinari kakatorai pa korapana sa popoa Zerusalema. Meke haqala varigara sari doduru tie, meke tuqe vagia rini se Paula, meke ririhi vura nia rini si asa pa sadana sa Zelepade, meke tuturei tukui rini sari na sasada. ³¹ Sipu korapa komitia pude va matea gunia rini se Paula, si kamo la mo sa inavoso koa sa nati koimata tanisa geto minate tadi na tie Roma, sapu keke vinari kakatorai si korapa ta evana pa Zerusalema, gua. ³² Ke tioko vagi sa nati koimata sari kaiqa palabatu varipera, na tie varipera, meke tuturei topue gore la sarini koa sa vinarigara. Sipu dogoria tugo rina tinoni sa koimata meke sari na tie varipera pu turani

---

* 21:29 TTA 20:4

sa, si tiqe beto komitia rini se Paula. ³³ La tuqe vagia sa nati koimata tadi na tie varipera se Paula, meke garuni sa sari nana tie, pude pusi nia karua seni pa limana e Paula. Beto asa si tiqe nanasa la si asa koari na tie, “Esei sa tie hie? Meke na sa si evania sa?” gua si asa. ³⁴ Meke kaiqa ri na tinoni si velavela nia keketona, ba kaiqa si votiki ginugua tu. Na lopu boka vagia sa koimata sa natina hinokara sa tinasuna, sina soku sa ninoveoro. Ke garuni mo sa sari kasa nana tie varipera, pude turana la nia pa vetu tadi na tie varipera se Paula. ³⁵ Sipu kamoia Paula sa halehaleana sage pa vetu, si ninira hola sa tinanaziri, na tinuru hiva varipera tadi na tinoni, ke palekia tu rina tie varipera se Paula. ³⁶ Ba luli la tugo sa puku vinarigara lavata, meke velavela, “Va mate pania gana! Va mate pania gana!” gua si arini.

Zama se Paula koasa Vinarigara Tinoni

³⁷ Totoso tata turana nuquru nia rini pa vetu se Paula, si zama la koasa nati koimata tadi na tie varipera si asa, “Vegua, boka zama paki koa goi si rau?” gua si asa.

Meke nanasia sa koimata si asa, “Vegua, tumae zama Quriki si goi? ³⁸ Vea, lopu agoi tu sa tie Izipi pu varipera la koasa qinavuna Roma visoroihe, meke turana lani sari ka made tina tie varipera na variva mate pa soloso qega?” gua si asa.

³⁹ Meke olana la se Paula, “Arau si na tie Ziu, podoqu pa popoa Silisia, pa vasileana Tasisi, na tie soti koasa vasileana arilaena sana si rau. Tepa

si rau koa goi, mu va malumu paki au, maqu zama paki koari na tinoni,” gua si asa.

⁴⁰ “Leana,” gua sa nati koimata. Ke turu mo pa halehaleana sage se Paula, meke va mokomokoi sa pa limana sari na tinoni. Meke sipu noso sarini si zama la koa rini si asa pa zinama Hiburu:

22

¹ “Kasa turanaqu, mi avoso mae pude maqu va bakalia koa gamu sapu lopu sea si rau,” gua si asa.

² Totoso avosia tugo rini sapu zama pa zinama Hiburu se Paula, si noso beto si arini, ke zama si asa, ³ “Arau si na tie Ziu, podoqu pa vasileana Tasisi, pa pinaqaha popoa pa Silisia. Ba noma sage meke sikulu si rau koe Qamalieli na Parese pa vasileana nomana hie pa Zerusalem. Tava tumatumae valeana nia rau sa Tinarae te Mosese, meke tadi na tiatamada pukerane. Nalināli hola nia rau sa vina lavatana sa Tamasa koari na qua tinavete, gua putaputa tugo sapu korapa nia gamu kamahire.* ⁴ Nonovali, na va matei rau sarini pu lulia sa Sirana vinahesi hie. Pusi vagi rau sari na palabatu na barikaleqe, meke la vekoi rau pa vetu varipusi.* ⁵ Sa nati hiama kenukenue, meke sari doduru koasa Sanihiderini^d,* ba boka va sosodea mo, sina arini mo poni nau sari na leta pu paleki rau, sapu kubere la ni rini koari kasa tie Ziu turanadia pu koa pa Damasikasi, pude kaqu pusi vagi rau sari

* 22:3 TTA 5:34-39   * 22:4 TTA 8:3, 26:9-11   * 22:5 Sa Sanihiderini hie si na nati puku tie vari pitui tadi na tie Ziu.

na tie pu koadi vasina pu lulia sa Sirana vinahesi hie, pude la va kilasi pa Zerusalem, gua.

*Tozia Paula sa Nana Kinekere
(Tinavete 9:1-19, 26:12-18)*

⁶ Ba sipu korapa rane sa popoa, toroso korapa ene la rau pa sirana, meke tata la pa Damasikasi, si malara va hodaka mae koa rau si keke kalalasa variva keanana pa Manauru. ⁷ Ke hoqa gore pa pepeso si rau, meke avosia rau si keke mamalaini sapu zama guahe: 'Saula! Saula! Na vegua ke nonovalau goi?' gua.

⁸ 'Banara, esei si goi?' gua si rau.

Meke olana si Asa, 'Arau Zisu pa Nazareti tugo si hie, sapu korapa nonovalau goi!' gua si Asa. ⁹ Sari na tie pu lulidi koa rau si dogoria mo rini sa kalalasa, ba lopu avosia rini sa mamalainina sa tie pu zama mae koa rau.

¹⁰ Meke nanasia rau si Asa, 'Banara, na sa si kaqu tavetia rau?' gua si rau.

Meke olana mae si Asa, 'Mu turu, mamu la pa Damasikasi, meke vasina tu si kote ta tozi ni goi sari doduru gua pu ta hivae koa goi pude taveti,' gua si Asa. ¹¹ Lopu boka dodogorae si rau, sina va behu au sa kalalasa variva keanana. Ke sari na tie mo pu lulidi koa rau si taninia limaqu, meke turana la nau pa Damasikasi.

¹² Koa nana vasina si keke tie pozana e Ananaeasi. Keke tie tonoto si asa pa hahanana kinopuna sa Tinarae te Mosese, meke na tie ta pamaena hola si asa koari doduru tie Ziu vasina. ¹³ Mae turu kapae koa rau si asa, meke zama, 'Saula, tasiqu, mu dodogorae tu ba goi!'

gua si asa. Meke pa toতোসো tugo asa si dogoria rau si asa.

¹⁴ Meke zama si asa, 'Ele vizatigo sa Tamasa tadi na tiatamada si agoi, pude mu tumae nia sa Nana hiniva, meke pude dogoria sa Nana Nabulu Tonotona, sapu ele dogoria goi meke avosia goi sa mamalainina soti pa sirana. ¹⁵ Ura kaqu keke Nana tie va sosode si agoi, pude tozia koa ri doduru tie gua saripu dogori na avosi goi. ¹⁶ Ke mu lopu aqa, ba la mamu ta papitaiso, pude tava via koari na mua sinea, mamu varavara la koasa pozana Sa,' gua si asa.

Ta Garunu se Paula Pude Tarae Koari na Tie Zenitailo

¹⁷ Totoso pule la pa Zerusalem si rau, meke sipu la koa varavara si rau pa Zelepade, si dogoria rau si keke dinogodogorae. ¹⁸ Dogoria rau sa Banara sapu zama mae koa rau, 'Mu tuturei sisigiti, mamu taluarae pa Zerusalem, sina lopu kaqu va hinokaria rina tie tani sa inavosoqu Rau sapu kote totozia goi,' gua si Asa.

¹⁹ Meke olaña la si rau, 'Banara, ele gilana valeania dia rini sapu arau mo la vata pusi, na sekei pa hopeke sinaqoqi sari na tie pu va hinokarigo si Goi. ²⁰ Meke sipu tava mate se Sitivini, sa tie pu helahelae nigo koari na tie, si arau tugo mo somana va egoa sa nana minate, meke arau tugo mo turu kopu ni sari na poko tadirini pu va matena si asa,' gua si rau.*

²¹ Ba zama mae koa rau si Asa, 'Mu la! Sina kaqu garunu la nigo Rau si goi pa seu, koari na tie Zenitailo,' gua si Asa."

---

* 22:20 TTA 7:58

22 Va avoso sari na tinoni, ba sipu zama nia tugo Paula sapu kaqu ta garunu la koari na tie Zenitailo si asa gua, si keke gua velavela va ululae si arini, “Va matea gana sa tie sana, lopu padana pude toa!” gua si arini. 23 Zama ta nazinaziri sarini, meke hiru ni rini pa gale-galearane sari na dia poko, meke taburu sage ni rini panaulu sari na kavuru pepeso. 24 Ke garuni sa nati koimata tadi na tie varipera sari nana tie, pude turana nuquru nia se Paula pa vasina tadi na tie varipera. Meke garuni sa si arini pude komitia si asa, pude ni tozia sapu pa ginugua sa, ke zama ta nazinaziri nia tu rina tie Ziu si asa, gua. 25 Ba sipu korapa pusia rini si asa pude komitia, si zama la se Paula koa keke koimata tadi na tie varipera pu turu tata koa sa, “Vegua, leana mo koa gamu si pude komitia sa tie Roma* tugo, sapu ta kopue koasa tinarae Roma, pana lopu ele ta pitu?” gua si asa.

26 Sipu avosia tugo sa koimata sa zinama gua asa te Paula, si la si asa koasa nati koimata, meke zama, “Tio, na sa si kote tavetia goi? Na tie hie si na tie Roma tugo, ta kopue koasa tinarae Roma,” gua si asa.

27 Ke la nanasia sa nati koimata se Paula, “Mu tozi nau, na tie Roma tugo si goi?” gua si asa.

“Uve,” gua se Paula.

28 Meke zama sa nati koimata, “Arau si soku poata vekoi meke tiqe ta evanae na tie Roma si

---

* 22:25 Sari doduru tie pu ta pozae na tie Roma si tago niniranira pa tinarae Roma. Sari na tie pa votiki popoa na butubutu ba boka ta pozae na tie Roma.

rau,” gua si asa. Meke olaña se Paula, “Ba arau si na tie Roma pa qua pinodo,” gua si asa.

²⁹ Ke rizu taloa sarini pu korapa va namanama pude la nanasia se Paula; meke sa nati koimata ba matagutu tugo, toroso avosia sa sapu na tie Roma tugo se Paula, sina pusia tu sa pa seni, pude komitia.

Ta Vala pa Kenudi rina Koimata pa Sanihiderini se Paula

³⁰ Hiva gilana va sosodea sa nati koimata tadi na tie varipera Roma, gua meke zutua rina tie Ziu se Paula. Ke pa koivugona, si rupahia sa se Paula, meke tozi ni sa sari na nati hiama, meke sari doduru tienā sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu pude varigara. Meke turana sa se Paula, meke la va turua sa pa kenudi rini.

23

¹ Doño toto la i e Paula sari na tienā sa Sanihiderini sa puku tie varipitui^d tadi na tie Ziu, meke zama sa, “Kasa turanaqu pa Izireli! Gilana valeania rau sapu pa qua tinoā si evani rau sari doduru gua saripu toño to pa kenuna sa Tamasa, kamo pa rane ninoroi,” gua si asa.

² Sipu zama gua asa si garunu la i Ananaeasi sapu sa nati hiama^d kenukenue sari kaiqa pu turu tata koe Paula pude poharia nuzuna, gua.

³ Ba zama la koa sa se Paula, “Mani poharigo tugo Tamasa si agoi, sina gua tugo na gobagoba sapu ta pedi va keoro mo si goi. Habetu vasina si goi pude varipitui nau pa siranana gua sa Tinarae te Mosese gua, ba korapa sekea mo

telemu sa Tinarae, totoſo garunu nau tie goi pude poharau!" gua se Paula.*

⁴ Meke zama saripu turu tata koe Paula, "Tio, na nati hiama kenukenuue te Tamasa si zama va kaleania goi," gunia rini si asa.

⁵ Ba olaña se Paula, "Kasa turanaqu pa Izireli, lopu hite gilania rau sapu na nati hiama kenukenuue sa tie hie. Ura ta kubere si gUAhe pa Kinubekubere Hope: 'Mu lopu zama va kaleania sa koimata pa mua butubutu,' " gua.*

⁶ Sipu doño gilania Paula sapu kaiqa arini pu varigara si na Sadusi, meke kaiqa si na Parese, si velavela la koa rini si asa, "Kasa turanaqu pa Izireli, arau he si na Parese, meke na tuna tugo keke Parese. Sapu ta pitu nia rau hie, si koa gua mo koasa qua vina hinokarana sa tinuru pule tadi pu mate!" gua si asa.*

⁷ Sipu beto tugo zama nia Paula sapu gua asa, si podalae varitokei gedi mo sari na Parese, meke sari na Sadusi, ke ta paqaha rua sari na tinoni pu varigara. ⁸ Ura sari na Sadusi si lopu va hinokaria sa tinuru pule tadi pu mate, meke sari na mateana, na tomate, na gua. Ba sari na Parese si va hinokara betoi saripu gua hire.*

⁹ Noma hola sa ninoveoro, meke kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sapu na Parese tugo, si turu meke zama va ninira, "Loke sinea si boka dogoria gita koasa tie hie! Vea be keke mateana babe keke maqomaqo si zama koa sa? Lopu boka zutua gami," gua si arini.

* **23:3** Mt 23:27-28   * **23:5** Ekd 22:28   * **23:6** TTA 26:5; Pil

3:5   * **23:8** Mt 22:23; Mk 12:18; Lk 20:27

10 Niñira hola sa vinaritokei, ke mala nia sa ñati koimata tadi na tie varipera, sapu meke ta seke va umumu se Paula, gua. Ke garuni sa sari nana solodia pude gore la saputu vagia se Paula koa rini, meke la vekoa rini pa vetu tadi na solodia.

11 Pa boñina asa, si la turu tata koe Paula sa Bañara, meke zama, “Mu lopu matagutu! Ele tozi helahelae nau goi si Rau tani pa Zerusalem, ke mamu tavete kekeñoño gua tugo asa pa Roma,” gua si Asa.

Kuhana nia Rina Tie Ziu se Paula

12 Meke pana munumunu pa koivugona, si varigara meke vari vivinei sari kaiqa tie Ziu, meke variva ego nia rini pa keke tinokotokoro, sapu lopu kaqu hena na napo hokara si arini, osolae kaqu va matea tu rini se Paula, gua.

13 Sarini pu tavetena sa vinariva egoi hie, si hola nia ka made ñavulu tie. 14 La si arini koari na ñati hiama, ña koimata tadi na tie Ziu, meke zama, “Gami si ele tokotokoro puleni gami pa kenuna sa Tamasa, pude lopu kaqu hena ginani si gami osolae kaqu va matea tu gami se Paula.

15 Ke gua asa si hiva nia gami pude gamu meke sa puku tie varipitui, si kaqu tozi sekesekei la nia sa ñati koimata tadi na tie varipera, pude mani turana gore atu nia sa koa gamu se Paula. Tozi nia sapu hiva avoso valeani gamu si kaiqa ginuguana sa, mamu gua. Meke gami si kote tome aqa pude va matea si asa, toso lopu ele kamo atu sa,” gua si arini.

16 Ba keke tuna koreo sa tasina barikaleqe e Paula, si avoso pohoa sa dia hiniva hie, ke la pa

vetu tadi na tie varipera si asa, meke tozi nia sa se Paula. ¹⁷ Beto asa, si tioko vagia Paula si keke koari na koimata tadi na tie varipera Roma, meke zama ia sa, “Mu turaña la nia sa koreo hie koasa mia ñati koimata, sina keke tinitoña si kote la tozia sa koreo hie koa sa,” gua se Paula.

¹⁸ Meke turania sa koimata sa koreo, meke la koasa dia ñati koimata, meke zama, “Garunau e Paula, sa tie ta pusina, pude turaña atu nia koa goi sa koreo hie, sina keketoña si kote tozi nigo sa, gua,” gua si asa.

¹⁹ Ke tañini vagia sa ñati koimata sa limana sa koreo, meke turaña vata kalea sa, meke nanasia sa, “Ego, na sa si hiva tozi nau goi?” gua si asa.

²⁰ Meke zama sa koreo, “Sari na koimata tadi na tie Ziu, si ele variva ego nia si pude vugo si kaqu atu tepa sekesekei nigo rini, pude turaña gore la nia goi se Paula koasa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, si pude hiva avoso valeani rini sari kaiqa ginugua pule tanisa, gua. ²¹ Mu lopu va hinokari, sina hola nia made ñavulu puta tie si korapa tome aqa pude va matea se Paula, gua. Ele tokotokoro puleni si arini, sapu lopu kaqu hite hena na napo si arini, osolae kaqu va matea tu rini se Paula, gua. Korapa aqa sarini kamahire pude avosia be guana va egoa goi sa dia tinepa,” gua sa koreo.

²² Ke naqua sa koimata sa koreo, meke zama ia sa, “Ego, mu lopu la tozi hokaria goi koa keke tie, gua saripu vivinei ni goi koa rau hire,” gunia sa, meke tiqe va taloa pulea sa sa koreo.

Ta Garunu La koasa Qavuna Pilikisi se Paula

²³ Beto asa si tioki sa nati koimata tadi na tie varipera si karu nana koimata, meke zamai sa, “Mi va namanama i karua gogoto solodia, meke ka zuapa navulu tie koi hose, meke karua gogoto tie tanini hopere. Va namanama pude taluarae la pa Sizaria pa sia koloko kohite boni. ²⁴ Va nama ponia hose se Paula pude boka turana va kamo valeania se Paula koe Qavuna Pilikisi,” guni sa sarini. ²⁵ Meke kubere la nia sa nati koimata si keke leta koa sa Qavuna Pilikisi sapu zama guahe:

²⁶ “Arau Kolodiasi Laesiasi si kubere atu koa goi na Qavuna Pilikisi pa qua pinamana. ²⁷ Sa tie isa si ele tuqe vagia rina tie Ziu, meke tata va matea rini. Ba avoso nia rau sapu na tie Roma tugo si asa, ke turani rau sari na qua tie varipera meke la harupia si asa. ²⁸ Hiva gilania rau sapu gua zutu nia rini si asa, ke turana gore la nia rau pa dia puku tie varipitui. ²⁹ Tiqe va nonoga ia rau sapu loketona si evania sa sapu pada pude tava mate nia, ba be ta pusi nia sa pa vetu varipusi. Sari na tiniona pu zutu ni rini koa sa, si na ginugua la gua mo pa dia tinarae soti teledia. ³⁰ Ke tooso avosia rau sapu kaiqa tie si kuhana pude va matea si asa gua, si hinoqa vizatia rau si pude garunu atu nia koa goi si asa. Ele tozi ni tu rau sarini pu zutuna sa pude madi paleke atu ni koa goi sari na dia zinutu koa sa,” gua.

³¹ Tavetia tugo rina solodia sapu gua ta garunu nia rini. Turania rini se Paula pa bonina tugo asa, meke la kamo pa vasileana Anitipatirisi.

³² Meke pa koivugona, si kekere pule la pa

Zerusalema sari na tie varipera pu ene pa nenedi, ba sarini pu koi pa hose si turana hola nia se Paula. ³³ Turana va kamo rini pa Sizaria si asa, meke la luaria rini sa leta koasa Qavuna, meke luara vekoa rini koa sa se Paula. ³⁴ Sipu beto tiroa sa Qavuna sa leta, si nanasia sa se Paula, "Pa pinaqaha popoa pavei si mae gua mu goi?" gunia sa.

Meke sipu gilania sa Qavuna sapu mae guana pa Silisia se Paula, ³⁵ si zama si asa, "Kote varipitui nia rau sa ginuguamu goi, pana mae kamo sarini pu zutu igo," gua si asa. Beto asa si garuni sa Qavuna sari nana tie kopu, pude kopu nia se Paula pa vetu Qavuna sapu kuria Herodi pukerane.

24

Ta Pitu se Paula koe Pilikisi

¹ Hola ka lima rane, si turana gore lani e Ananaeasi sa nati hiama kenukenu pa Sizaria, sari kaiqa koimata tadi na tie Ziu, meke keke loea, pozana e Tetulasi. Paleke lani rini sari na zinutuna e Paula koasa Qavuna Pilikisi, pude zutua rini pa kenuna sa. ² Totoso ta tioko va nuquru la se Paula, si podalae va vurai e Tetulasi sari doduru dia zinutu koa sa, meke zama guahe si asa:

"Qavuna Pilikisi pu ta pamaaemu, pa mua tinurana goi si ele boka koa bule si gami pa keke toroso gelena. Meke kaiqa hinobe saripu ta hivae, si ele boka ta evana koasa mami popoa. ³ Qetu ni gami pa doduru popoa, meke koari doduru toroso hire, meke zama valeana hola igo

gami si agoi. ⁴ Ba maqu lopu okipani hoboro ni sari na mua totosoa pa soku zinama, ba tepa igo rau si goi pa mua tataru vatukana, pude va avosia sa mami zinama papakana hie. ⁵ Sa tie hie si variva ilipunana sisigiti. Podalae ni sa sari na vinari kakatorai pa korapa mami gami na tie Ziu pa doduru vasina. Meke asa tugo si na koimata pa keke puku tinoni votivotikaena sapu ta pozae na 'Nazarini'. ⁶ Podekia tugo sa pude va bonia sa Zelepade, ba tuqe vagia mo gami.* ⁸ Be nanasia goi sa tie hie, si kote avoso gilani mo goi koari nana zinama sari na tinitoŋa pu zutu ni gami koa sa," gua si asa. ⁹ Meke somana zutua tugo rina koimata tadi na tie Ziu se Paula, sapu hinokara sari doduru gua pu zama ni e Tetulasi, gua.

Lavelave Hukata Pule nia se Paula

¹⁰ Totoso nuke la ia sa Qavuna se Paula pude zama si olaŋa se Paula, "Qavuna Pilikisi, gilania rau sapu agoi si ele koa na keke tie varipitui pa popoa hie pa soku vuaheni, gua asa ke qetu si rau pude mae zama lavelave hukata pulu nau pa kenumu goi. ¹¹ Telemu ba kote boka gilania mo koari kaiqa tie, sapu ka manege rua rane tu ele hola si la si rau pa Zerusalema, pude vahesia sa Tamasa. ¹² Ba lopu hite dogorau ri kasa pu zutu au, sapu la varitokei si rau koa ke tie pa

---

* **24:6** Sari na zinama hire vesi 6-8 si koa pa kaiqa Kinubekubere Hope pukerane. [Ele hiva varipitui nia mo gami si asa pa siranana gua sa Tinarae te Mosese, 7ba mae varipera nia e Laesiasi, sa nati koimata tadi na tie varipera, meke zau vagia sa si asa koa gami. 8 Beto asa, si tozini gami sa pude saripu zutuna se Paula, si kaqu va mae guni koa goi sari na dia zinutu koa sa, gua.]

Zelepade, babe la vari kakatorai ni rau sari na tinoni koari na sinaqoqi, babe pa keke vasina pule pa korapana sa vasileana lavata. ¹³ Arini ba lopu boka va sosode ia koa goi, gua saripu korapa zutu nau rini hire. ¹⁴ Maqu tozi helahelae vura nia sapu arau si vahesia mo sa Tamasa tadi na tiatamamami pukerane, meke vahesia rau si Asa, pa Siraṅa tanisa Baṅara sapu kokoha gunia ri kasa hire. Ba arau si va hinokari tugo sari doduru gua saripu ta kubere pa Tinarae te Mosese, meke koari na kinubekubere tadi na poropita. ¹⁵ Sa vina hinokara koe Tamasa sapu tagoa ri kasa hire, si tagoa tugo rau, sapu kaqu tava toa pule pa minate keke rane, sari doduru tie leadi, na kaleadi, saripu ele mate. ¹⁶ Ke gua asa si podeke sisigitia rau doduru totoṣo, pude qu evaṅi sapu toṅoto pa kenuna sa Tamasa meke na tie.

¹⁷ Mudina sapu koa va seu si arau pa kaiqa vuaheni, si pule mae si arau pa Zerusalemā, pude la luari si kaiqa vinariponi na poata tadi kaiqa tie Ziu pu malaṅa, meke pude la va vukivukihi qua tugo, gua.* ¹⁸ Totoṣo dogoro au rini pa Zelepade si ele va hokotia rau sa vinulasa gua sapu ta hivae pa Tinarae te Mosese, ba loketoṅa puku tinoni na ninoveoro si koa vasina pa totoṣo asa. ¹⁹ Ba kaiqa tie Ziu pu mae guadi pa pinaqaha popoa pa Esia si koadia vasina. Arini teledia si pada pude paleke atu ni koa goi, pude atu tozi, saripu lopu qetu ni rini koa rau. ²⁰ Ba be lopu gua, si arini mo hire si madi tozi vura nia kamahire, sapu na tinavete kaleana sa si dogoro

---

* 24:17 TTA 21:17-28

vura nia rini koa rau, totoſo la turu ſi rau pa kenuna ſa dia puku tie varipitui. ²¹ Ba keketoſa mo ſapu ele zama va niſira nia rau, totoſo turu rau pa kenuna ſa Sanihiderini, ſi gina lopu qetu nia rini koa rau ſapu guahe: ‘Koasa ginuguana mo ſa tinuru pule tadi pu mate ſi ta pitu nia rau pa kenunia gamu pa rane niſoroſi,’” gua ſe Paula.*

²² Se Pilikiſi hie ſi ele gilana valeania ſa guguana ſa Siraſa tanisa Baſara, ke tukua mo ſa ſa vinaripitui, meke tozi ni ſa ſarini, “Pana mae kamo tu ſe Laeſiaſi, ſi kote tiqe vilasia rau guguana ſa mia vinaripitui,” gua ſi aſa. ²³ Tozi nia ſa ſa koimata tadi na tie varipera pude kopu nia ſe Paula, ba va malumi ſari nana baere, pude mae hopiki nia na ponia.

Vivinei ſe Paula Koari Pilikiſi e Duruſila

²⁴ Meke ſipu hola kaiqa rane, ſi mae ſe Pilikiſi, meke ſa nana barikaleqe Ziu ſapu ſe Duruſila. Tiokia ſa ſe Paula meke avavoſo ſi aſa totoſo vivinei nia Paula ſa guguana ſa vina hinokarana e Zisu Kariſito. ²⁵ Totoſo zama nia Paula guguana ſa tinoto, na tinuqe pule nia, meke ſa totoſo vinaripitui pu korapa mae, ſi matagutu ſe Pilikiſi, ke tozi nia ſa ſe Paula, “Leana, gina boka taloa mua kamahire, meke pana ari qua totoſo, ſi kote tioko pulego rau,” gua ſi aſa. ²⁶ Balabala ia tugo ſa ſapu hokara kote ponia Paula kaiqa poata pude vata rupahia, gua ſi aſa. Gua aſa ke hoke titiokia na vivinei ia ſa ſe Paula.

²⁷ Meke ſipu hola karua vuaheni, ſi beto ſe Pilikiſi, meke Qavuna hobe ſe Poſiaſi Peſitaſi. Ba

---

* 24:21 TTA 23:6

hiva ta qetue koari na tie Ziu se Pilikisi, ke vata pusi hola ia sa se Paula pa vetu varipusi.

25

Tepa se Paula pude Ta Pitu Koe Siza

¹ Meke sipu ele hola neta ranena kamo gua koasa pinaqaha popoa pa Ziudia se Pesitasi, pude hobe sa Qavuna Pilikisi, si taluarae si asa pa Sizaria, meke sage la pa Zerusalema. ² Vasina si la tozi rina nati hiama na koimata tadi na tie Ziu koa sa, sari doduru gua pu zutu ni rini koe Paula. ³ Tepa ia rini se Pesitasi, pude tataru ni na toka ni sa si arini, meke pude va pule mae ia pa Zerusalema se Paula, sina ele pada vekoa rini, si pude va matea gana si asa pa korapana sa nana inene la pa Zerusalema, gua. ⁴ Meke ola na se Pesitasi, "Se Paula si korapa koa ta kopue pa Sizaria, meke arau si kote lopu sana pule la mo vasina. ⁵ Ke madi luli mo koa rau sari kasa mia koimata, pude madi la zutua vasina, be guana sea nia sa si keketona," gua si asa.

⁶ Ke vesu, ba be manege rane, si koa paki koa rini pa Zerusalema se Pesitasi, meke tiqe gore la pa Sizaria si asa. Meke pa koivugona si la habotu pa nana habohabotuana varipitui si asa, meke tiqe garuni sa sari nana tie, pude turana nuquru la nia se Paula. ⁷ Sipu kamo tugo se Paula, si la turu vari likohae nia ri kasa tie Ziu saripu mae guadi pa Zerusalema si asa, meke soku tiniona si podalae zutu va kaleana nia rini, sapu teledia ba lopu boka va sosode valeani mo. ⁸ Ba lavelave hukata pule nia se Paula meke zama, "Loke sinea si evania rau pude sekea sa tinarae

tana butubutu Ziu, babe va bonia sa Zelepade, meke pude kana la koasa Baṅara Roma,” gua si asa.

⁹ Ba hiva ta qetue koari na tie Ziu se Pesitasi, ke nanasia sa se Paula, “Vegua, kote leana, pude la pa Zeruselema si goi, pude maqu la varipitui ni vasina sari na ginugua pu zutu nigo rini hire?” gua si asa.

¹⁰ Meke olaṅa se Paula, “Korapa koa pa vinaripitui tanisa Baṅara Roma si rau; tani tu si ta hivae pude ta pitu si rau. Na loke sinea si evaṅia rau koari na tie Ziu, meke agoi ba gilania mua mo. ¹¹ Ba be ele sekea rau sa tinarae tana qinavuna, sapu pada pude tava mate nia rau, si lopu kaqu tepa ia rau, pude govete nia sa minate. Ba pude lopu hinokara sari doduru gua pu zutu nau rini hire, si lopu toṅoto pude luara vala nau goi koa rini. Ke gua asa, si tepa ia rau, si pude maqu ta pitu koe Siza sa baṅara Roma!” gua si asa.

¹² Ke sipu beto vivinei koari nana tie varitokae se Pesitasi, si olaṅa la koe Paula si asa, “Ego, sina ele tepa la si goi pude ta pitu koasa baṅara Roma, ke kaqu la tugo koa sa si goi,” gua si asa.

Zama se Paula Koasa Baṅara Aquripa meke Koe Benisi

¹³ Hola kaiqa rane, si mae kamo pa Sizaria se Aquripa^d sa baṅara, meke se Benisi pude la va kamo, meke zama qetuqetu koe Pesitasi, gua.

¹⁴ Meke sina kote koa kaiqa rane vasina si arini, ke tozi va bakalia e Pesitasi koe baṅara Aquripa sa gugua e Paula. Zama si asa, “Keke tie ta pusina si veko hola ia e Pilikisi, meke koa nana

tani. ¹⁵ Totoso la rau pa Zerusalemā, si mae zutua rina nati hiama na koimata tadi na tie Ziu si asa, meke hiva nau rini pude vizatia si pude va matea si asa. ¹⁶ Ba tozi ni rau si arini, sapu lopu na hahanana tamigami na tie Roma, si pude vala nia koari nana kana si keke tie ta zutuna pude tava mate, sipu lopu ele ta pitu sa tie asa, pude boka lavelave hukata pule nia si asa koari na dia zinutu koa sa. ¹⁷ Ke sipu kamo tugo rini tani, si lopu aqa si rau. Ba pa koivugona tugo si habotu nia mo rau sa vinaripitui, meke tozi ni rau sari na qua tie, pude va nuquru mae ia se Paula. ¹⁸ Ba totoso turu sari kasa pu zutuna sa, si loke tinavete kaleadi gugua sapu rovea rau kote pada zutu ni rini koa sa, si tozi rini. ¹⁹ Sari doduru dia vinaritokei koa sa, si tale kalina pa dia linotu mo, meke na gugua mo keke tie sapu pozana e Zisu, sapu ele mate tu, ba tozia Paula sapu ele toa pule pa minate si Asa, gua. ²⁰ Lopu gilania rau si keke sirana, gua pude vagi pule kaiqa vivineidi rina ginugua hire, ke nanasia rau se Paula sapu vegua, kote leana, pude la pa Zerusalemā si asa? Pude maqu la varipitui ni vasina sari na ginugua pu zutu nia rini koa sa. ²¹ Ba ele tepa se Paula pude la ta pitu koe Siza, sa banara pa Roma, gua. Ke gua asa, si tozi ni rau sari qua tie pude kopu nia si asa, osolae kamo sa totoso sapu kaqu garunu la nia rau si asa koasa banara pa Roma,” gua se Pesitasi.

²² Meke zama la koe Pesitasi se Aquripa, “Hiva avoso soti rau telequ sari nana zinama sa tie sana,” gua si asa.

Meke olaṅa se Pesitasi, “Leana, vugo kote

mamu avosia,” gua si asa.

²³ Ke pa koivugona, si varigara sari na tie nomanomadi pa vasileana, meke sari na koimata tadi na tie varipera pa keke lose nomana hola, meke sipu nuquru la sari Aquripa e Benisi si va lavalavati rina tie sari kara. Beto asa, meke tiqe tozi ni e Pesitasi sari nana tie, pude turana nuquru la nia se Paula. ²⁴ Meke zama se Pesitasi, “Baṅara Aquripa, meke gamu doduru pu somana koa hire. Sa tie sapu dogoria gamu hie, si tepa zukuria ri doduru tie Ziu pa Zerusalem meke pa Sizaria hie koa rau, meke velavela nia rini sapu padana pude kaqu tava mate tugo si asa, gua. ²⁵ Ba ele hata vura nia rau, sapu loketona si evania sa sapu kote pada tava mate nia sa. Ba sina telena si tepa, pude kamo latu koasa baṅara pa Roma, gua; gua asa ke vizatia rau si pude garunu la nia vasina. ²⁶ Ba lopu ele vagia rau keketona, pude boka kubere tozi la nia koasa qua baṅara pa Roma koasa guguana sa tie hie. Gua asa ke turana mae nia rau si asa pa kenunia gamu na tie. Meke sa natina sa hiniva, si pude turana mae nia koa goi baṅara Aquripa, pude pana beto avosi gita sari na vina bakalana sa, si hokara kote bakala sapu gua leana pude kubere la nia rau. ²⁷ Ura guana loke laena koa rau, si pude garunu la nia si keke tie ta pusina, sapu lopu bakala sari na tinazutuna sa,” gua se Pesitasi.

26

Paula pa Kenuna sa Baṅara Aquripa

¹ Beto asa, si tiqe zama la koe Paula se Aquripa, “Paula, tava malumu si goi pude zama nia sa mua kalina kamahire,” gua si asa. Ke va sage la nia Paula sa limana pude va nosoi meke zama guahe si asa:

² “Banara Aquripa, qetu hola si rau, sapu boka vagia rau sa totošo pude turu pa kenumu goi pa rane ninoroi, meke pude lavelave pule nau koari doduru ginugua pu zutu nau rina tie Ziu.

³ Qetu si rau sina agoi si gilana valeani sari na hahanana tana tie Ziu, meke sari na mami vinaritokei. Gua asa, ke tepa atu si rau koa goi, pude mamu aqa va nono meke va avoso valeana mae koari na qua zinama.

⁴ Ari doduru tie Ziu si tuma valeana nia sa tinoa taqarau, podalae totošo tie vaquraqu si rau. Gilania rini gua sapu evania rau pa doduruna sa qua tinoa, podalae pa qua popoa soti, meke kamo pa Zerusalem.

⁵ Ele ta gilana valeana mo koa rini si rau, ke be hiva tozia rini si boka mo, sapu arau si keke koari na Parese, sapu sa puku tie Ziu pu luli va minaki sari na tinaraena sa mami linotu.*

⁶ Meke sapu tava turu nia rau pa kenu mia gamu hie, si na koa gua sapu ranea rau sa vina tatara sapu ele ponía Tamasa koari na tiatamamami pukerane.

⁷ Asa tugo sa vina tatara sapu okoro vagia ri ka manege rua mami butubutu, sipu vahesia ri sa Tamasa boni na rane. Banara, koasa laena sa vina tatara tugo mo asa, si ta zutu nia rau hie koari na tie Ziu.

⁸ Na vegua ke lopu boka va hinokaria tu gamu, sapu va toa pulei Tamasa saripu mate?

---

* 26:5 TTA 23:6; Pil 3:5

⁹ Arau telequ ba ele balabala ia tugo, sapu kaqu taveti rau si soku ginugua, pude maqu qoraqorai gedi sari na tie pu va hinokaria se Zisu pa Nazareti, gua.* ¹⁰ Meke ele evania tu rau sapu gua asa pa Zerusalem. Pa niniranira tadi na nati hiama si vekoi rau pa vetu varipusi sari tie te Karisito, meke totošo tava mate si arini si somana va egoi tugo rau sa vina matedi rini. ¹¹ Hoke komiti rau si arini koari na sinaqoqi, meke va kilasi rau si arini, pude luara pania sa dia vina hinokara. Pa qua tinanaziri, si hoke hata lululi rau sarini pu koadi koari na vasivasileana pa votiki popoa.

*Tozia Paula Sa Nana Kinekere
(Tinavete 9:1-19, 22:6-16)*

¹² Pa keke inene arini si la si rau pa Damasikasi pa vina malumu, na niniranira, meke pa ginarunu tadi na nati hiama. ¹³ Banara Aquripa, sipu korapa rane sa popoa, pa korapana sa qua inene la, si dogoria rau si keke kalalasa sapu nedala hola nia sa sa rimata, malara gore mae pa manauru si asa, meke gona mae pa vari likohaegu rau, meke koa rini pu lulidi koa rau. ¹⁴ Hoqa beto pa pepeso si gami doduru, meke avosia rau si keke mamalaini sapu zama mae koa rau pa zinama Hiburu, 'Saula, Saula, na vegua ke nonovalau goi, meke hukatau goi si Rau. Va bakora pule nigo si goi, guana bulumakao pu zopu pulea sa kolu tanisa tie pu tagona sa,' gua. ¹⁵ Meke nanasa si rau, 'Banara, esei si goi?'

---

* 26:9 TTA 8:3, 22:4-5

Meke olana sa Baṅara, 'Arau Zisu tugo sapu korapa ṅoṅovalau goi. ¹⁶ Ba tekulu, mamu turu. Vata dogoro si Rau koa goi, meke vizatigo Rau, pude na Qua nabulu si goi. La mamu tozia koari na tinoni sapu gua ele dogoro guni Nau goi kamahire, meke sapu gua kaqu va dogoro nigo Rau vugo repere. ¹⁷ Kaqu va sare igo Rau si goi koari na mua tie Izireli, meke koari na tie Zenitailo vasina pu kaqu garunu la nigo Rau. ¹⁸ Kaqu tukeli goi sari na matadi, pude di luaria sa hinuporo, madi mae pa kalalasa; meke pude di luaria sa ṅiniranira te Setani, madi mae koe Tamasa; pude madi taleosae koari na dia sinea, meke la somanae koa rini pu tava toṅoto sa dia tinoa, pa dia rinaṅeraṅe koa Rau,' gua si Asa.

Tozia Paula sa Nana Tinavete

¹⁹ Kei baṅara Aquripa, gua asa ke lopu boka va karia rau sa dinogodogorae maena pa Maṅauru. ²⁰ Ba podalae tarae mo si rau pa Damasikasi, meke tiqe pa Zerusalem pule, meke tiqe la koari doduruna sa popoa Ziudia, meke gua tugo koari na tie Zenitailo, pude doduru tie si madi luara pani sari na dia sinea, meke kekere mae koe Tamasa. Madi evaṅi sari na tinavete pu va sosodei sari dia kinekere.* ²¹ Pa ginugua gua asa meke vagi taloa nau rina tie Ziu si rau pa korapa Zelepade, meke hiva va mate au rini. ²² Ba ele va sare au Tamasa si rau, osolae kamo pa rane ṅinoroi. Gua asa ke boka turu si rau tani, pude tozi vura nia koa gamu doduru tinoni, hiteke na lavata, sa guguana sa Karisito. Asa tugo sapu

---

* **26:20** TTA 9:20,28,29

koroto veko nia e Mosese, meke ari na poropita sapu ele ta evaṅa, sapu guahe: ²³ Kaqu koa ta sigiti sa Karisito, meke asa sa tie kekenu sapu tava turu pule pa minate, pude kaqu la tozia sa sa kalalasa koari na tie Ziu meke koari na tie Zenitailo, gua.”*

²⁴ Sipu zama ni Paula saripu gua hire, si velavela ia e Pesitasi si asa, “Paula, pekipeki si goi! Sa mua tinumatumae lohina si va pekipeki igo!” gua si asa.

²⁵ Meke olaṅa se Paula, “Qavuna, lopu pekipeki si rau! Na hinokara meke gotogoto si korapa tozi atuni rau. ²⁶ Sa baṅara Aquripa si tumaeni nana sari ginugua hire, ke boka varane si rau pude zama atu koa sa. Gilania rau sapu lopu paere koa sa saripu gua hire, sina lopu ta evaṅa pa keke vasina tomena si arini. ²⁷ Baṅara Aquripa! Va hinokari tugo goi sari na poropita? Gilania rau sapu va hinokari goi si arini!” gua se Paula.

²⁸ Meke zama la koe Paula se Aquripa, “Paula, balabala ia goi si kote boka va kekerau goi si rau pa toso papakana gua hie, pude ta evaṅae na tie te Karisito?” gua si asa.

²⁹ Ba olaṅa se Paula, “Be gelena, babe papakana sa toso, ba sa qua tinepa koe Tamasa si pude agoi, meke sari doduru pu korapa va avoso mae koa rau pa rane ninoroi, si pude mi koa kekenoṅo gua arau; ba lopu pude ta pusie seni gua arau hie!” gua se Paula.

³⁰ Beto asa si gasa turu taloa sa baṅara Aquripa, sa qavuna Pesitasi, se Benisi, meke sari

---

* **26:23** 1 Kor 15:20; Ais 42:6, 49:6

doduru pule. ³¹ Sipu ele taluarae taloa rini, si vari zamai teledia si arini, “Sa tie hie si loke nana tinavete kaleana sapu kote pada pude tava mate nia, na ta pusi nia sa,” gua si arini.

³² Meke zama la koe Pesitasi se Aquripa, “Pada pude ta rupaha mo sa tie hie, be guana lopu tepa la si asa koasa banara pa Roma, pude ta pitu koa sa,” gua si asa.

27

Toka La pa Roma se Paula

¹ Meke sipu ele tava ego, sapu kote toka taluarae la pa Itali si gami gua, si ta luara vala se Paula meke sari kaiqa tie ta pusidi pule pa kinopu te Ziuliasi, sa koimata tana keke puku minate varipera, sapu ta pozae “Na minate varipera tanisa banara Roma.” ² Keke vaka pu mae gua pa popoa Adaramitiami, si korapa va namanama pude taluarae la koari na hogotoana vaka pa raratana koasa pinaqaha popoa Esia. Ke la surana koasa si gami, meke toka taluarae. Luli tugo koa gami se Arisitakasi; keke tie pa popoa Masedonia si asa, pa vasileana Tesalonaika. ³ Pa koivugona si la hogoto si gami pa Saedoni. Va tukania Ziuliasi se Paula, ke va malumia sa si asa pude boka gore, pude la dogori sari nana baere, pude boka ponia rini sapu gua ta hivae koa sa. ⁴ Sipu taluarae gami pa Saedoni, si raza sa givusu kemua, ke ene gua pa kali paerena sa nusa Saeparasi si gami. ⁵ Hebala karovia gami sa karovoana sapu taluarae pa Silisia meke Pamipilia, meke la gua pa vasileana Maera pa

popoa Laesia. ⁶ Dogoria sa koimata tadi na tie varipera sapu kopuni gami, si keke vaka vasina, sapu mae guana pa Alekezadaria, meke korapa la gua pa Itali, ke va karovo gami sa koasa vaka asa.

⁷ Toka hitehite la si gami koari kaiqa rane. Tasuna hola sa mami inene, meke osolae la kamo pa kalina sa vasileana Sinidasi. Lopu boka hola la si gami vasina hiva la gua gami, sina ninira hola sa givusu, ke kekere la gua mo pa kali paerena koasa nusa Kiriti, hola nia sa miho Salamone. ⁸ Rarata lulia mo gami sa popoa, sina tasuna hola meke tiqe kamo gami si keke vasina, pozana “Koqu Aqoroana”, sapu lopu seu pa vasileana Lasea.

⁹ Koa soku rane si gami vasina osolae kamo mo sa totošo sapu tasuna pude ene sari na vaka, ke sa rane vina vukivukihī tinaleosae tana sinea, ba ele hola tugo, ke zamai Paula sarini, ¹⁰ “Kasa turanaqu, gilania rau sapu kote tasuna sa nada inene podalae tani. Kote ta novala hokara sari na vinasurana pa vaka, meke sa vaka tugo, meke kamo koa gita na tie,” gua si asa. ¹¹ Ba sa koimata tadi na tie varipera si lopu va hinokaria sapu gua zama nia Paula, ba lulia tu sa sapu zama nia sa palabatuna sa vaka, meke saripu tagona sa vaka. ¹² Sa koqu hie si lopu vasina leana pude va hola ia sa totošo ibu. Gua asa ke sokudi rina tie si valeania pude luaria sa vasina asa, meke toka la pa Ponikisi be guana boka, pude la koa va hola ia sa totošo ibu vasina, gua. Ponikisi si keke koqu sigotoana pa Kiriti, sapu tia la pa kali gedena, meke pa kali mataona sa lodu rimata

sapu kalalasa meke hiru tonoto la ia sa givusu.

Sa Rane Boni pa Lamana

¹³ Totoso podalae nebe hitehite mae sa givusu pa kali saoti, si balabala sarini sapu gina kote boka toka la mo si gami, gua. Ke kave sigoto sarini, meke ene kapae gua pa raratana pa Kiriti. ¹⁴ Ba lopu seunae hoi, si raza mae gana mo sa givusu niburuna, sapu raza mae guana koasa nusa pa kali gedena sa gasa rimata. ¹⁵ Mae raza koasa vaka si asa; meke sipu lopu boka varipera la si gami koasa givusu kemua, si va luli nia mo gami pa givusu sa vaka. ¹⁶ Totoso la gua gami pa keke nusa hite, pozana “Kauda,” si paere vasina hite si gami. Vasina si boka va surania gami sa diqina sa vaka pude lopu kaleana, ba na vinoriti meke bokaia gami. ¹⁷ Kave va surania rini sa diqi, meke dikuru nia iku rini sa tinina sa vaka. Mala nia rini sapu meke la pararavae pa bolebole onone pa Libia, gua. Ke va gorea rini sa tepe nomana, meke va luli nia mo rini pa givusu sa vaka. ¹⁸ Ninira lala nana tu sa raneboni, ke pa koivugona si podalae okipani rini pa kolo si kaiqa vina surana pa vaka. ¹⁹ Meke pa rane luli mae pule, si okipani pule rini si kaiqa tinitonana sa vaka. ²⁰ Meke totoso ele hola soku rane, ba lopu hite ta dogoro sa rimata pana rane, meke sari na pinopino pana boni, ba keke pada mo sa ninirana sa givusu, si duta mo sari doduru mami rinovena sa tinaharupu koasa raneboni.

²¹ Sipu ele hola soku rane lopu henahena gua sari na tie, si turu se Paula pa kenudi rini meke zama, “Kasa turaṅaqu, be va avosau gamu, meke

be lopu taluarae si gita pa nusa Kiriti, si lopu kaqu va kamoā gita sa tinahuara gua hie, meke lopu kaqu ta okipalae sari na tinitoŋa. ²² Ba kamahire si tepa gamu rau pude mi koa varane pa bulomia; ura loke tie si kote mate, ba sa vaka mo si kote ta huara. ²³ Ura pa boni tugo, si mae turu tata koa rau si keke mateana tanisa Tamasa sapu nabulu nia na vahesia rau, ²⁴ meke zama, 'Paula! mu lopu matagutu, kote la turu si goi pa kenuna sa banara pa Roma. Meke dotu, pa Nana tataru variharupi sa Tamasa, si kote va sarei Sa sari doduru pu luli koa goi koasa vaka hie,' gua sa mateana. ²⁵ Ke gua asa, si mi koa varane, sina ranea rau sa Tamasa, ke gua puta tugo sapu tozi nau Sa si kote ta evana. ²⁶ Ba kote la hake mo si gita koa ke nusa," gua si asa.

²⁷ Meke pa korapa boni, koasa boni vina manege made, sipu korapa ta paleke lamae si gami koasa kolo Meditareniani, si roverovea ri na tie tavetavete koasa vaka sapu gina ele tata pararavae pa popoa si gami, gua. ²⁸ Ke va goreā rini pa lamana si keke taili, sapu koa ia na mamamata pude pada ia sa lamana, meke gilania rini sapu ka made navulu mita mo lamanana sa vasina asa. Lopu seunae, si pada pulea tugo rini, meke ka tolonavulu mita mo sa lamanana sa. ²⁹ Matagutu nia rini sapu, meke la hake pa patu sa vaka, gua. Ke va gorei rini si ka made sigoto pa tatavana sa vaka, meke varavara la si arini koari na dia tamasa pude va kamo valeani pana rane, gua. ³⁰ Beto asa si va goreā rina tie tavetavete pa vaka sa diqi, pude govete taloa dia koasa vaka, gua. Sekesekei nia rini sapu

pude la va gorei sari kaiqa sigoto pa kemuana sa vaka, gua. ³¹ Ba zama se Paula koasa koimata tadi na tie varipera, meke koari na solodia, “Be taloa sari na tie tavetavete koasa vaka, si lopu kaqu boka ta harupu si gamu,” gua si asa. ³² Gua asa ke, seke kumatia rina solodia sa iku pusina sa diqi, meke va hoqa pania rini si asa pa kolo.

³³ Meke sipu tata sa vaqavaqasa, si tozi ni Paula sari doduru pude henahena paki, “Ka manege made rane si ele koa ia gamu, meke lopu hite henahena. ³⁴ Ta hivae pude henahena si gamu, pude boka ta harupu, lopu keke gamu si kote mate,” gua si asa. ³⁵ Sipu beto zama gua se Paula, si vagi ia sa si keke bereti, meke zama leana nia sa koe Tamasa pa kenudi ri doduru, meke videa sa, meke podalae henahena. ³⁶ Ke tava ninira pule sari doduru, meke podalae henahena si arini. ³⁷ Doduru gami pu luli koasa vaka, si gami ka karua gogoto zuapa navulu onomo. ³⁸ Sipu beto henahena sari doduru, si gona pani rini pa kolo sari doduru sinuraña huiti, pude va mamaheloa sa vaka.

Hake meke Poraka sa Vaka

³⁹ Meke sipu maraqata mae sa rane, si lopu dono gilania ri kasa tie tavetavete pa vaka sa raratana masa vasina, ba dogoria rini si keke koqu raratana onone. Ke balabala ia rini si pude la ravahaele nia pa masa vasina sa vaka, be guana boka, gua si arini. ⁴⁰ Ke seke kumata va lodu pani rini pa lamana sari na sigoto, meke rupaha pani tugo rini sari na iku pusidi rina qelu tana kalaha. Beto asa si kave sage nia

rini sa tepe kemua, meke taluarae la gemami si gami pa masa. ⁴¹ Ba la soteṅae va nabu nia kemuana koa ke botubotu onone sa vaka, vasina varikatupali sa kolo, ke lopu boka rizu. Meke sa kukuru tatavana si mae huara ilasia na tovovo lavalavata.

⁴² Sari na solodia si ele pada vekoa rini si pude va mate betoi sari kasa tie ta pusidi, pude di lopu tunuru gore, meke govete taloa, gua. ⁴³ Ba sa koimata tadi na tie varipera, si hiva harupia sa se Paula, ke norei sa si arini, pude di lopu tavete gua asa. Ba tozi ni tu sa sari doduru tie pu bokadi tunuru, pude hoḡa tunuru kekenu la pa masa. ⁴⁴ Meke saripu koa hola si kote tuḡe koari na labelabete, babe koari kaiḡa kukuru ta bele labelabetena sa vaka, meke ale luli mudi la. Pa sirana mo asa si ta harupu beto, meke kamo pa masa si gami doduru.

28

Pa Nusa Molota

¹ Sipu ele kamo valeana beto pa masa si gami, si tiḡe gilania gami sapu Molota pozana sa nusa asa. ² Sari na tiena sa nusa asa si varitokae hola, meke va kamo valeana gami rini. Na ruku sa popoa, meke ibu, ke va katua rini si keke nika, meke maliha si gami. ³ Totoso pudiki varigara ni e Paula si kaiḡa rereḡutu, pude vala i pa nika gua, si horu vura la si keke noki variva mate, na nadaia na nika, meke la garata va soto nana pa limana. ⁴ Totoso dogoria rina tie pa nusa asa sa noki sapu isu nana pa limana e Paula, si vari zamai si arini, “Bakala mo sapu keke tie va mate

tie si hie; ele ta harupu si asa pa raneboṇi, ba kaqu va matea sa tamasa tana tinoṇoto si asa,” gua si arini. ⁵ Ba siburu la nia Paula pa nika sa noki, meke lopu sigitia si asa. ⁶ Kopukopu nia rini, sapu hokara kote moṇo sa limana meke hoṇa mate va hodaka se Paula, gua si arini. Ba sipu ele seunae aṇa rini ba loketoṇa si hite ta evaṇa koa sa, si hobe sari dia binalabala, meke zama, “Keke tamasa si hie,” gua si arini.

⁷ Tata pa vasina asa, si koa nana sa nati baṇara pa nusa sapu tago kaiṇa pepeso vasina; pozana sa si e Pabiliasi. Va kamo gami sa si gami pa nana vetu, meke kopu voleanani gami sa ka neta rane.

⁸ Meke sa tamana e Pabiliasi si moho nunuare, meke sigiti tia ke huru ehara. Eko nana pa nana teṇe si asa. Nuṇuru la se Paula pa nana lose, meke la varavara nia na va opo nia limana sa, ke magogoso si asa. ⁹ Sipu ta evaṇa tugo sapu gua asa, si mae beto koe Paula sari doduru tie mohodi koasa nusa asa, meke ta salaṇa si arini.

¹⁰⁻¹¹ Meke sipu hola ka neta sidara, si suraṇa si gami koa ke vaka, pozana “Sa Tamasa Vivi,” mae guana pa Alekezadaria si asa, meke mae koa va hola ia sa sa totoṇo ibu pa nusa. Soku vinariponi na vina lavata si ponini gami rini, meke sipu taluarae taloa gami pa nusa asa, si va qaṇiri valeana poni gami rini, gua saripu ta hivae pa mami inene. ¹² La hogoto si gami koasa vasileana nomana pozana Sairakusi, meke koa paki vasina ka neta rane. ¹³ Meke sipu topue gami vasina, si la hogoto pa keke vasileana nomana, pozana Reṇiamu. Meke sipu hola keke rane si raza sa gevasa, ke pa koivugona si la hogoto si gami pa

Putioli. ¹⁴ Vasina si la tutuvi gami sari kaiqa turanamami koe Karisito, meke tepa gami rini pude koa keke vuiki paki koa rini, meke tiqe ene hola la pa Roma si gami. ¹⁵ Na avosoni gami rina tie te Karisito pa Roma sapu korapa la si gami, ke mae si arini pude dogoro gami. Kaiqa arini si mae tutuvu gami koasa vasileana tana maketi pa Apiasi, meke kaiqa arini si mae tutuvu gami koasa vasileana vasina koa sari ka neta vetu kamoana tadi na tie enenedi. Sipu dogori e Paula si arini, si vahesia sa sa Tamasa, meke koa tava ninira si asa.

Koa pa Roma se Paula

¹⁶ Meke sipu la kamo gami pa Roma si tava malumu se Paula pude koa eke telena, meke ta kopue mo si asa koa ke solodia.

¹⁷ Sipu hola ka neta rane, si tioko varigara ni e Paula sari na koimata tadi na tie Ziu pa Roma, meke zamai sa si arini, "Gamua kasa na tie Ziu turanaqu, loketona si evania rau pude nonovali sari na tie Ziu turanada, babe va kari sari na hahanana tadi na tiatamada pu ta kopue vari tetei mae pukerane, ba ta pusi hoboro mo si rau pa Zerusalem, meke ta vala pa limadi rina tie Roma. ¹⁸ Sipu beto nanasau rina tie Roma, si hiva vata rupahau rini si rau, sina dogoria rini sapu lopu evania rau si keke sine, sapu pada pude tava mate nia rau. ¹⁹ Ba sipu lopu va egoa rina tie Ziu sapu gua asa, si ta zukuru si rau pude tepa pude ta pitu koasa banara pa Roma, ba lopu sapu ari qua ginugua pude zutu i sari na tie Ziu

turanaqu.* ²⁰ Asa ginuana sapu tiokoni gamu rau, pude qu vivinei koa gamu, gua. Sina koa gua koasa tie sapu rovea na aqa nia sa butubutu Izireli, si ta pusi nia seni rau hie,” gua si asa.

²¹ Meke zama si arini, “Lopu hite vagia gami si keke leta mae gua pa Ziudia koasa guguamu goi. Meke kaiqa mami tie pu mae guadi vasina, ba lopu hite mae tozini gami tugo si kaiqa inavoso kaleadi pa ginuamu goi. ²² Ba kote hiva avosi gami sari na mua binalabala, sina pa doduru vasina si gilania gami sapu kana ia rina tie sa linotu pu somana nia goi sana,” gua si arini.

²³ Gua asa, ke variva toñoto nia rini koe Paula si keke rane; meke sipu kamo sa rane asa, si moatana sa vinarigara tinoni pu mae vasina koa se Paula. Podalae munumunu meke kamoã boni si vivinei va bakala nia Paula koa rini sa inavosona sa Butubutu Banara te Tamasa, meke podekia sa pude va hinokaria rini se Zisu. Ke vizata vagi meke zama luli ni sa sari na Kinubekubere Hope pu koa pa Tinarae te Mosese, meke tadi na poropita koasa guguana e Zisu. ²⁴ Kaiqa arini si va hinokari sari nana zinama, ba kaiqa si lopu va hinokara. ²⁵ Gua asa ke vari tokei teledia si arini meke sipu taluaræ si arini, si zama nia e Paula sapu guahe: “Hinokara sapu gua zama nia sa Maqomaqo Hope koasa poropita Aisea koari na tiatamamia pukerane!

²⁶ Ura zama guahe si Asa:

‘La mamu tozi ni sari na tinoni hire:
Kaqu avosia, na avosia mo gamu,
ba lopu kaqu gilania;

---

* **28:19** TTA 25:11

meke kaqu dogoria, na dogoria mo gamu,
 ba lopu kaqu gilania.*

²⁷ Ura lopu hiva va avoso sari na talina dia,
 meke ele va puta i rini sari na matadia,
 meke korodia va avoso sari na bulodi rina tie
 hire.

Be lopu gua, si kote boka dodogorae mo sari na
 matadia,

meke avavosae mo sari na talina dia,
 meke kote boka gilagilana mo sari na bulo-
 dia,

meke kote boka kekere mae mo koa Rau,
 meke kaqu salani Rau si arini,' gua sa
 Tamasa."

²⁸ Meke pa vinabetona, si zama guahe se
 Paula, "Mi gilania si hie, sapu sa inavosona sa
 tinaharupu te Tamasa, si ta garunu la koari na
 Zenitailo. Arini si kote va avoso!" gua si asa.*

³⁰ Meke koa karua vuaheni se Paula koasa vetu
 sapu tabaria sa pude koa ia, meke vasina si va
 kamoi sa sari doduru tie pu mae hopiki nia si
 asa. ³¹ Tarae nia sa koa rini gugwana sa Binaṅara
 te Tamasa, meke variva tumatumae nia sa sa
 gugwana e Zisu Karisito. Zama va mataqara si
 asa, meke loke tie hite hukahukatia si asa.

---

* **28:26** Ais 6:9-10 * **28:28** Sa vesi 29 si ta kubere vala pa kaiqa
 Kinubekubere Hope pukerane, sapu guahe: "29Sipu beto zama
 guahe se Paula, si taluarae sari na tie Ziu vasina, meke varitokei
 sisigiti teledia."

CXXXV

Buka Hope
The Holy Bible in the Roviana language of the
Solomon Islands
Buk Baibel long langguis Roviana long Solomon
Islands

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Roviana

Translation by: SITAG

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-11-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 13 Dec 2023

2a5324ac-61e8-5e5b-b226-f3d15850d7c5